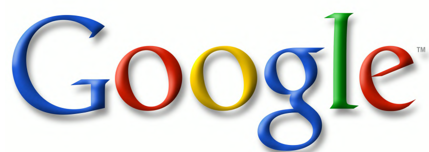
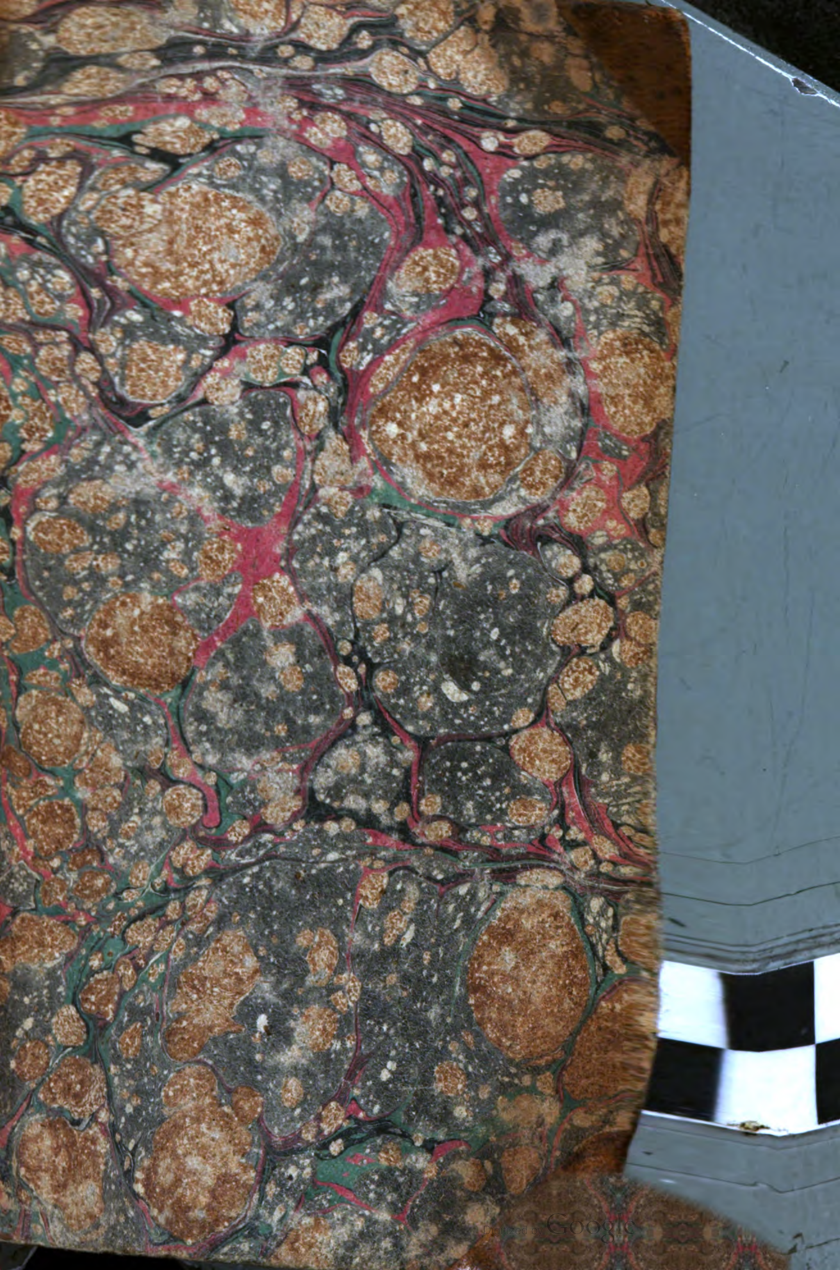

Bidrag
til
den danske Digtekunsts Historie,

uddragne
af
Forelæsninger
holdne over dette Æmne
i Vintrene 1798—1800.

ved
Professorerne R. Nyerup og K. L. Rahbek.

Første Del.

Kjøbenhavn, 1800.
Trykt, og forlagt af Sebastian Popp,
Bogtrykker og Skriftstøber.

KAISERLICHE KOENIGLICHE
WIEN
HOFBIBLIOTHEK

Selskabet

til

de skjønne Videnskabers Forfremmelse

ærbødigst og taknemmeligst

helliger.

R. Nyerup. K. L. Rahbek.

Ved at forelægge deres Medborgere dette første Bind af deres Jagttagelser vor ældre poetiske Litteratur angaaende, have Udgiverne ikke kundet dølge dem selv, hvor højlig Mangen, der lokket af hine skjønne Sange fra det ældste Tidsrum, blændet ved Levningerne af Middelalderens Digtekunst, her gjør sig sikker Regning paa i det mindste at møde Gnister af samme Ild, om end kun ulme op, og endelig blusse frem under Arrebøe, og fra ham gaae over til Bording, Ringo, Sorterup, Rose, o. fl., maa føle sig skuffet i sine Forventninger ved at see, hvorledes snart Alt, hvad i dette Bind forelægges ham, fast ikke er andet end mere eller mindre maadelige Fordanskninger, af mere eller mindre maadelige tydske, og tydsklatinske Originaler. At hine Oldtids Skjaldesange, Bjarkemaal hint gamle, og Regners Sange, og Jomsvikingernes Sang, kunde være de overtroiske Munke en Vederstyggelighed, som de

i het-

i hellig Eenfoldighed snarere ønskede at udslette af Jorden, at man altsaa og her kunde anvende Digterens:

Vanslægtet Cimbrer vendte bort sit Øie
med hellig Gru fra Fædres Hvilehøje,
og Munkens Messe qvælede den Sang,
som fordum højt om Nordens Kjæmper klang;

lod sig vel tænke, og med flere Landes Exempel godtgjøre, og det vil naturligvis faae dobbelt Sandsynlighed, naar man med Gram i et Manuskript, der har været et Udkast til Fortalen for Bordings Skrifter, og af hans egen Haand og med hans egenhændige Rettelser bevares paa det kongelige Bibliothek — antager, at vor Nationalstolthed har været vel overilende i at tilegne sig hine Oldtidssange, som en Nationalskat. "Kunde man ikke — siger han — spørge, om vi Danske og Svenske have saa aldeles Ret til at tilegne os hin — Eddas og Skaldas — Digtart? Norsk og islandsk er den; deri er Tingen alleneste og tillige overmaade klar og bevislig. Men hvad der savnes, er, at man endnu aldrig har seet noget gammelt Vers i dansk eller svensk Maal gjort paa den Maade, og efter de Regler, som de norske. Vil Nogen herimod indvende, at, saasom Sproget var eet og det samme i de ældste Tider, kan derover ingen saadan Forskjæl gjøres, hvoraf følger, at

mange

mange af de nu saakaldede islandske Vers maa være gjorte af Danske og Svenske, da svarer jeg, at saadan Grund er urigtig. Dansk og svensk have neppe nogentid været saaledes eet Sprog med det norske, at der jo haver været nogen kjendelig Forskjæl imellem dem, saasom imellem tvende Dialecter; men alle Versene, som de Svenske og vi kunne fremvise, som gamle, ere hvert et eeneste af een og samme Dialect, altsaa høre de til een Nation, nemlig den norske."

Men naar vi og, da her ikke er Stedet til en saadan vort nærværende Forehavende uvedkommende Undersøgelse, indskrænke os til at antage dette paa Grams Ord, naar vi end videre med ham sige: „at, da det ingensteds er antegnet, naar den Poesie med Rim i Enden haver begyndt hos vor Nation, saa at det beroer paa, hvad Gjetning i saadan mørk Sag er ligest, saa ville vi dog ingen Betænkning gjøre os over at sige, at vi have lært det af de Tydske, og at Rimekunsten er kommen fra dem til os;" er Sagen dermed endnu ikke afgjort, tvertimod bliver derved en ny Gaade at løse. Thi naar vi nu og med Gram nødes til at antage, at den største Del af de Sange, vi under Navn af Levninger fra Middelalderens Digtekunst have brammet af, og som endog Fremmede have misundt os, eller i det mindste beregnet

og

os til saa stor en Rigdom, ere tydske Laan, enten af Heldenbuch eller af dens Originaler; og — efter Grams haarde Udtryk — sammenflikkede Digte ganske efter de tydske, og med mange danske og norske Navne mængede her og der iblandt en hel Del tydske Kjæmper; synes det dog endnu uforklarligt, at disses ustridig mere poetiske Tone og Aand ikke havde smittet af paa deres Efterkommere.

For at forklare dette, maa man uden Tvivl antage, at Digtekunsten ligesaa lidet ved disse tydske, som ved hine ældre islandske Digte blev noget danskt Product, men at kun fremmede Væxter, henplantedes paa danskt Grund, og trivedes, eller visnede der efter Omstændighederne, uden videre at forplante deres Art; og at, da vi fulgte Tydskerne saa lige i Hælene, faldt og disse vor poetiske ældre Litteraturs svage Dage just i den uhældige Periode, da Minnesangernes Tid var forbi, og gav Mestersangernes Rum. Fraregne vi Peder Laalle, hvis Sted mellem Dannemarks Poeter med Rette kan være megen Tvist undergiven, da er det første vi treffe paa, en Rimkrønike, altsaa et Arbejde af det Slags, der i 14 og 15 Aarhundrede udgjorde en betydelig Deel af Tydsklands Poeterie. Hr. Mikkel i Odense, saa værdig han end i Henseende til Udførelsen er

til

til Grams Ros, er i Henseende til sit Emne blot en Fordansker af elendige Munkelegender, og dog er han, om denne Lignelse er mig tilladt, vel at ansee for den første, hvis indplantede Blomster bare det Frø, som, forædlet gjennem en Hans Thomison og en Arreboe, omsider frembragte de Ringo; men med ham er det da og for en rum Tid forbi; Blantzeflor og Flores, Broder Rus, og de femten Tegn, have eene deres Ælde og Sjeldenhed at takke for, at de bleve nævnte; og Christen Hansen deres Eftermand er atter kjendelig en bogstavelig Efterligner af de Dages tydske Mestersangere. Nu træffe vi endelig paa noget, der nok hører os selv til, og der er et nyt Bevis paa Horatzs

facit indignatio versum,

nemlig det rimede Controversskrift om den papistiske Messe, samt Vigilies, og Samtale mellem Peer Smed og Atzer Bonde; midlertid vidner selv det ringe Antal og liden Betydelighed af disse, at hele Reformationsrystelsen kun var en svag Green af den heftige Explosion, der foregik i Tydskland, hvor ogsaa de satyriske Stridsskrifter ere, endog i Forhold, langt flere og betydeligere; og den samme Anmærkning faae vi igjen Lejlighed til at gjøre ved Psalmedigterne, af hvilke de allerfleste blot have forplantet

deels

deels catholske noget omdannede latinske Hymner, deels Luthers og flere tydske og maaskee engelske Reformatorers, deels og almindelige Mestersangeres Psalmer (for Ex. Peter von Dresdens In dulci jubilo) paa dansk Grund; og kan man ikke nægte, at disse, som Herder ogsaa klager over Tydskernes Sangbøger, i høj Grad bleve anstukne med Fyldeord, Fyldestavelser, saavelsom siden med den klagende, og seenere med den dogmatiske Tone. Saa betydeligt og fortjenestefuldt et Verk end Herman Veigeres Oversættelse af Reinike Fos er, og saa højlig jeg vilde anbefale den til Studium for hver dansk comisk Skribent, og i Særdeleshed for hver comisk Digter, og til Læsning for hver, der elsker Klygt og Satire, bøder den dog heller ikke paa Savnet af danske Originaler, uden for saavidt, som vi i følgende Bind kunne fremvise en Aflægger af den, skjøndt temmelig udartet; de følgende saavel Originaler, som Oversættelser ere Ubetydeligheder, og havde Anders Sørensen Vedel ikke paa andre Maader gjort sig fortjent af vor poetiske Litteratur: hans egne Digte vilde sandelig neppe have givet ham Adkomst til et Sted paa det danske Parnas.

Med Føje kan man altsaa sige, at vi, saavidt vi endnu ere komne, ingen egen dansk Digtekunst, og ingen os med fuld Rette tilhørende dansk Digter

ter have fundet; og desværre er dette endnu en Tid Stund saa temmelig Tilfældet; men — for igjen at optage en tilforn anvendt Lignelse — hine fremmede Vexter, der henplantedes paa dansk Grund, deels spredte enkelte Sædkorn, der faldt i god Jord, og atter forplantede sig, og efterhaanden forædledes; deels gave Lye til saadanne spæde Spirer, som ellers ikke havde kundet trives; deels — om det er tilladt at drive Allegorien saa vidt — bidroge selv Vantrivningerne, ved at raadne og muldne, efterhaanden til at gjøde og berede Jorden saaledes, at frodigere Væxter kunde trives deri. Disse første Oversættere og Efterlignere være end saa slette, som de tildeels maa erkjendes, de bidroge dog til at danne og bøje Sproget, saa hine seenere og bedre deslettere kunde give det Skik.

Noget anderledes vilde det vist nok see ud med denne Fremstilling af vor poetiske Litteraturs Tilstand, hvis vi vare i Stand til at gjøre nogen Rede for de lyriske Digte, der deels under Navn af Kjæmpeviser, deels i Samlingen Tragica, o. s. v. l. ere komne til os, da der imellem disse — endog de der høre til det ældste Tidsrum, og de, paa hvis Værdie Heldenbuch og andre saadanne tydske Digte kunne have nogen Krav, fraregnede — findes adskillige, hvis Indhold gjør det umodsigeligt, at de ere ægte danske Producter, og henhøre

til

til et formodenlig ei meget ældre Tidsrum, end som de her omhandlede Digte, for hvilke de imidlertid have saa uendelig meget forud, og hvoriblandt vi blot ville nævne Axel Thordsens Vise, Niels Ebbesens Vise, og den højst pathetiske Vise, om Kong Børge i Sverrig, der lod sine tvende Brødre svelte ihjel i Fængsel, hvoraf jeg ikke kan modstaae Fristelsen at afskrive trende Stropher, der i mine Tanker kunne i det skrækkelig-rørende sættes ved Siden af den berømte Hungerafbildning hos Dante:

Det var stor Ynk at høre paa,
de Brødre aade hverandre Skuldrene fra,
det var end større Harm og Qvide,
Brødre aad Kjødet af hverandres Side,
det var stor Ynk, og end mere Harm,
de Brødre laae døde i hverandres Arm.

Men om den Grund kunde hæves, som vi i Begyndelsen af selve dette Skrift anføre, at vi hverken vide nogen eeneste af Kjæmpevisernes Digtere, eller ere i Stand til at bestemme de Tider, de ere digtede paa; vilde dog Undersøgelsen af disse Digte, der stykkeviis maatte gjennemgaaes, blive et alt for vidtløftigt Foretagende for dette Værk, som, vi desuden frygte, i Størrelse let tør overgaae baade vort og de fleste Læseres Ønske; bedre synes dette at kunde skee i en allerede for

længe

længe siden bebudet ny Udgave, eller vel rettere nyt Udvalg, af Kjæmpeviserne, hvor man i Steden for de højst slaue Samtids Kongeviser, der ere komne med i Samlingen, og mere deslige, kunde bevare adskillige af de deilige Stykker, som nu med det eeneste Exemplar af Samlingen Tragica, der endnu vides at være i Behold, saa saare let ved een eller anden ulykkelig Hændelse kunde forgaae.

Til dette, som Undertegnede i begges Navn har havt at sige, bør han maaskee endnu i sit eget tilføje, at det ved saadanne Arbeider, der meget mere for Sjeldenhedens, end for nogen poetisk Værdies, Skyld i dette Skrift ere blevne anførte og omhandlede, ikke er at undre, om der har været liden Anledning til saadanne Anmærkninger og Undersøgelser, som egenlig hørte til hans Deel af Arbeidet, ligesom at det hist og her kan hændes, at Læserne hos ham finde en Anmærkning eller Optegnelse, de før havde ventet fra hans Ven og Medarbejder, og omvendt. Skulde midlertid denne Deel finde saa god Modtagelse, at Forlæggeren ikke afskrækkes fra at levere Fortsættelsen, og skulde især Selskabet til de skjønne Videnskabers Fremme ikke komme til at angre den fordeelagtige Forventning, de have gjort sig om vort Foretagende, og uden hvilken vi ikke havde vovet at lade det komme for Lyset, kan det med nogenlunde Vished

for=

forudsiges, at følgende Deel vil blive af almeen interessantere, og for Nationalaanden behageligere Indhold. Vel bliver det og tildeels de Tydske, som der blive vore fornemste Ledere, og de Fremstridt, deres Digtekunst ved Opitz gjorde, en Hovedgrund til vor Poesies Fremgang; dog ville vi og finde andre indvortes Aarsager til dens Fremme.

Med trende Bind af omtrent lige Størrelse haabe vi at kunde fuldbringe dette Foretagende, da naturligviis, efterhaanden som de ikke mere anbefales af deres Ælde, de ubetydeligere og middelmaadigere kunne deels forbigaaes, deels med yderste Korthed berøres, og da denne vor Plan ikke gaaer længere end til den Hæderseepoke, da Selskabet til de skjønne Videnskabers Forfremmelse begyndte sine Samlinger med Tullins første Mesterdigt. Det er kun vor Litteraturs lange og seene, ofte omtaagede, Morgen vi have paataget os at afbilde; vi lægge altsaa Penselen, naar vi naae dens Middag; o! at denne ikke maatte være saa kort, som man nu og da har troet sig beføjet at frygte!

Bakkehuset d. 24 Sept. 1800.

K. L. Rahbek.

Indholdsliste.

Eiler.

Peder Laale,

Samler af danske Ordsprog.

Da vi ikke vide Navnet paa en eneste af de Forfattere, der i Middelalderen paa forskjellige for os ubestemmelige Tider har digtet de Viser og Sange, som ere mest bekjendte under Navn af Kjempeviser, bliver den ældste navngivne danske Digter Peder Laale.

Vel kan man ikke med nogen Vished afgjøre hvem Peder Laale var eller paa hvad Tid han egentlig levede, saa vi endnu i Henseende til vor poetiske Litteraturs Historie rave som i halv Tusmørke. Men saa meget kunne vi dog med temmelig Føje sige, at han er ældre end nogen anden navngiven Mand, fra hvis Haand vi have danske Digte, som og Ole Borch i Dissertatio septima

de Poetis sætter Peder Laale i Spidsen af danske Digtere, og bruger det Udtryk: Balbutiebant olim vernaculi numeri in Petri Laalii proverbiis.

Det som vi har af Peder Laale, er en Samling af Ordsprog. Og den ældste Art Poesie hos alle Nationer er netop den gnomiske, nemlig slige korte Sententser, som enten indeholde Leveregler, eller Domme og Udsagn om Menneskenes Gjøren og Laden, eller praktiske af Erfaring abstraherede Jagttagelser *). Disse Sententser iklædedes Poesiens Dragt, da uucltiverede Folk af Mangel paa egentlige Benævnelser bruge Omskrivninger og sandselig Fremstillelse, hvortil kommer, at før Skrivekonsten var indført eller kommen almindelig i Brug, maatte det, som skulde indprentes Sindet og Hukommelsen, enten fremsættes i Billeder og Lignelser, eller understøttes med Rim og et afpasset Stavelsemaal.

Denne uskatterlige Samling af Bidrag til Kundskab om dansk Oldtids Folkephilosophie det gamle Sprog og Sæderne, som vi have under Peder Laales Navn, ere upaatvivlelig for største

Delen

*) Det er Hr. Doktor Rohdes Inddeling af Gnomerne i hans Veterum Poetarum Sapientia Gnomica. Hafniæ, 1799. pag. 9.

Delen Nationens uraldgamle Ejendom, og faa af dem ere maaske digtede eller dannede af Peder Laale selv; men ham tilkommer dog Æren og Takken for at have samlet dem, og derved reddet dem fra Undergang og fra at forqvakles ved mundtlig Tradition.

Den Brug Peder Laale gjorde af disse Ordsprog bestod deri, at han anvendte dem til at forklare og oplyse nogle i højeste Grad elendige smagløse, neppe alle af ham selv opfundne, men maaske snarere af en eller anden Munk rimeligvis i Frankerig fabrikerte, latinske rimede Ordsprog. Det Skrift som saaledes fremkom ved at oplyse disse usle latinske Ordsprog med gode gjæve danske Ordsprog og Talemaader, blev i Danmark modtaget med saa stort Bifald, at det i det 15de Aarhundrede blev en almindelig Skolebog, hvoraf man foretydede Ungdommen Barbarismer og Soloecismer, Græcismer og Gallicismer, som om det havde været godt ægte Latin.

Jeg har paa et andet Sted *) vist, at den Anseelse hvori Peder Laale i en rum Tid stod, omsider

*) Notitia librorum, qvi ante Reformationem in Scholis Daniæ prælegebantur. Hafniæ, 1784.

sider tabte sig, at hans Ordsprog var en med blandt de slette Skolebøger som Christian II i sin Skolefor-ordning (i danske Magaz. Tom. IV) fordømte til Baal og Brand, og at Christen Pedersen i sit Skrift Om Børn at holde til Skole bitterlig kla-ger over, at han og andre Danske i deres Ungdom maatte plages med Peder Laale, og andre slige Bøger, "af hvilke de dog aldrig kunde lære eller "komme til ret Fundamente til at forstaae digte "eller skrive nogen ret Latine."

Peder Laales Brugbarhed eller Ubrugbarhed som latinsk Læsebog vedkommer os egentlig ikke her, da vi blot tage Hensyn paa Dansken, og det bar-bariske Latin nu ikke er os til anden Nytte, end at det ved et eller andet nu ubekjendt dansk Ord-sprog kan vejlede til at opdage den rette Mening.

Jeg vil, i at anføre en Prøve paa disse Ord-sprog, især vælge dem, som ere rimede, og det saavel dem, der, efter Brugen i den gamle skandinaviske Skaldepoesie, have Bogstavrim eller Alliteration, som de hvor Endestavelserne rime sig.

Laan skal gaae lakkeløst hjem.

Ofte gjelder Grise det gamle Svin gjorde.

Kilde-

Kildegangen Kande kommer ofte bruden hjem.

Barn er i By bert (ↄ: artigt), som det er hjemme lært.

Faa vide tiende Mands Tarv.

Naar Godset ganger paa Grund, da vorder Venskabet tyndt.

Mange Bække smaa gjøre en stor Aa.

Fordi er Verden vid, at hver Mand haver sin Id.

Man ganger gjerne over Gjerdet hvor det er laveſt.

Hver er hædt, som han er klædt.

Tjeneres Troskab styrker Bondens Boskab.

Frende er Frende værst, sagde Ræven han saae de røde Hunde.

Alder og Syge de fare til By,
gjæste de Sorg om Qvelde, saa ere de Syskende try.

Den græder ikke for Guld, der aldrig Guld aatte (ↄ: ejede).

Efter den søde Klaade kommer den sure Svie.

Man

Man skal ikke forsmaa gamle Venner og gamle Veje.

En Sorg slukker den anden, (sagde Konen), igaar døde min Bonde, idag tabte jeg min Synaal.

Kjerlingen sætter sig ned ved Ild, sin Søn Greve og Konge kalder,
men Katten sidder sig i Braa, og siger: Reballe! Reballe! (ɔ: Stakkel eller Krabat).

Det Unge nemmer det Gammel aldrig glemmer.

Bygangen Høne faaer enten Knæp eller Korn.

Han ager godt Læs igaar, en god Hustru faaer.

Soen drømmer om sit Drav, Kjærlingen om sin Stav.

En god Villie drager et stort Læs.

Mad kiender (ɔ: lærer) at mæle og Klæder frem at gange.

Først jeg maa som jeg vil, saa gjør jeg som jeg er til.

Tag godt men du kan faae det, sagde Kjærlingen, hun kjendte sin Søn at spende Sporer paa Benene i Frostvejr.

Naar Øllet ganger ind, ganger Viddet ud.

En

En faaer ofte Lov for lidt, og Last for halve mindre.

Mus, om hun maa, roder i fattig Kones Pose.

Disse to her sidst anførte Sententser er blandt dem, som man finder Forfatteren af Rimkrøniken, som vi strax kommer til at tale om, har oplivet sit Foredrag med.

Af disse Peder Laaleske Ordsprog, hvoraf her er anført Prøver, haves 5 Udgaver. De to første er de blotte bare latinske og danske Adagia, den tredie er forsynet med en latinsk Commentar, den fjerde og femte er de danske Ordsprog allene.

Den ældste Udgave er af 1506, og har følgende Titelblad: Incipit justissimus legifer et divinarum virtutum optimus Præceptor Petrus Laale Danorum Lux et doctorum virorum evidens exemplum atqve specimen. Ved Enden af Bogen heder det:

»Anno milleno qvingenteno qvoqve sexto
Haffnye per qvendam Gotfridum nomine Gemen
Terminus huic libro condignus nunc tribuatur,
Qvem Petrus Laale composuisse fatur.«

Strax

Strax ovenpaa nysanførte Titel følger en Fortale, hvori det heder: "Diversorum terminorum et vocabulorum virtutes et significationes in præsenti libro faciliter sub stilo metrico et delectabili secundum ordinem alphabeti explicantur. Hic liber satis utilis est et in scholis valde communis. Nunc vero per doctos viros in Universitate Haffniensi diligenter correctus. Cujus libri auctor et compilator dicitur fuisse vir egregius Petrus de Laale artis grammaticæ notabilis interpres."

Den anden Udgave, som ligeledes er trykt hos Gotfried af Gemen, Aar 1508, i 4to, er blot et nyt Oplag; men i den tredie Udgave, Paris 1515 4to, har Peder Laales Bog faaet en ganske ny Bearbejdelse, da den berømte Christen Pedersen ledsagede den med sine Gloser og Udlæggelser. Titelen ved denne Udgave er: Petri Legistæ Laglandici Parabolæ sententiosæ et argumentosæ cum familiari explanatione, tam dacica qvam latina. Efter Titelen følger først en Skrivelse fra den lærde Bogtrykker Jodocus Badius Ascensius til Christen Pedersen, der indeholder en temmelig skarp Censur over Peder Laales Latinitet, derefter leveres en Liste over de forklarede Ord, og derpaa begynder Texten med følgende Overskrift: "Petri Laglandici, cognomento

mento Legistæ; Parabolae metricae seu Versus proverbiales eruditionis bonæ et vocabulorum non vulgarium pleniſſimi, secundum ordinem litterarum collecti tam ex sacris literis qvam ex jure canonico qvam ex danicis adagiis sive proverbiis; cum explanatione familiari Christiani Petri, Magistri Parrhisiensis; extracta pro bona parte ex adnotatis per piæ memoriae presbyterum et praeceptorem suum Erasmum Simonis Roeskildensis ecclesiae vicarium, et recognita per Jodocum Badium Ascensium, Incipiunt feliciter."

Et Par Stykker maa tjene til Prøve paa denne her brugte Udlæggelsesmaade:

De facili trahitur qvi saliens seqvitur.
Den er snart dragen som hopper selv med.

Facile est trahere volentem seqvi et eum, qvi tantum cupit seqvi, ut, timens ne eundo aut currendo moram faciat, saliat. Trahi est inviti proprie, duci volentis; unde Seneca: fata nolentem trahunt, volentem ducunt. — Solet dici de puellis, qvæ novae nuptae facile trahuntur ad lectum, et de monachis, qvi, licet diſſimulent, facile trahuntur ad mensam.

Daemon ubi deerit, ibi servum mittere qverit.

Hvor

Hvor Fanden ikke selv er, der haver hun sine visse Bud.

Saepe malignus spiritus per hominem malum utriusqve sexus, ut per haereticum per lenam aut lenonem, per seminantes discordias facit qvod per se facere neqvit. Versus est apertus sed vitiosus, qvia Daemon et reliqva omnia tertiae in on producunt o n. Nec debuit dicere i b i sed e o mittere; unde legatur sic:

Demon si deerit, mox servum mittere qverit.

3. Per callem grandem pondus leve fit grave tandem. Liden Byrde er lang Vej tung.

Pondus leve fit tandem grave i. e. gravat portantem, eo qvod vires ejus debilitantur; per callem i. e. viam tritam, grandem i. e. longam.

Efter benævnte tre latinskdanske Udgaver af Peder Laale kom den fjerde, som blev besørget af den bekiendte Hans Hansen Skaaning Aar 1614. og som allene indeholdt de danske Ordsprog.

Denne danske Udgave blev oplagt paa ny 1703. 4 Ark i Octav.

I For-

I Fortalen beretter Staaning, at han har udeladt nogle af Ordsprogene ”propter scurrilitatem inhonestam,“ som er vel gjort, da et Par af dem ikke klinge godt for høviske Øren. Ogsaa har han den Fortjeneste, at han har ordnet dem efter det danske Alphabet, da de i hine ældre Udgaver, hvor Latinen staaer foran, ere ordnede efter de latinske Begyndelsesord. Ved nogle faa Steder har han tilføiet Anmærkninger, f. Ex. ved ”Sengen er Qvindernes Prædikestol,“ staaer: libera nos, Domine! a matutina concione. Ved ”Fattig Mand skal ej have faur Kone eller feder Hest,“ har han tilføiet: thi Mange staae efter slig Vare.

Nogle Steder har han forqvaklet; for Ex. ”Kunde Ulv Pater-Noster, alligevel siger han Lam! Lam!“ for: Kjend, d. e. kær.

”Hun sprang i Seng til Dreng“ — det har han kun leveret Halvparten af. Det Hele heder: ”Mø er bly som Brud, hun sprang i Seng til Dreng med baade Sko.“

Der blev ovenfor erindret, at det, om ikke gandske saa dog for en stor Del, har sig med denne Bog som med Kjæmpeviserne, at man ikke kan opdage, hveden de ere komne, eller hvem

Peder

Peder Laale var. I de to første Udgaver er han Petrus de Laale, og synes altsaa at have været Adelsmand af Laalernes i den Tid bekiendte Familie; og han kaldes Legifer, som vel kan betegne at han var Landsdommer, hvilket Hvitfeldt fortæller han var i Halland. Christen Pedersen synes at have taget Navnet Laale for det samme som Lolle eller Lollik, en som er fra Lolland; thi han kalder ham Laglandicus, som er det samme som nu Lollandus. Han siger fremdeles at han havde Tilnavn Legista. Det kan vel betyde det samme som en der er kyndig i Lov og Ret som det egner en Dommer, men Benævnelsen kan ogsaa deriveres af Bogens 3die Ord: "a methodo Legis." — Ligesom Ebrardus Bethuniensis fordi han skrev en Græcismus fik Tilnavn af Græcista. Hvitfeldt vil, at Peder Laale var født i Halland og ligger begraven i Halmstad, hvilken Mening de fleste holde for mere rimelig end Syvs og Resens, i Følge hvilken han skulde have været Landsdommer i Siælland og ligge begraven i Roeskilde latinske Skole.

At de latinske Ordsprog ikke ere Peder Laales eller nogen dansk Mands egen Opfindelse, det har Christen Pedersen med critiske Grunde søgt at godtgiøre; og det er ogsaa nok muligt, at nogle [illegible] kan

[illegible]

kan være laante andensteds fra, og at de ikke alle ere voxede paa hans Grund.

Christen Pedersen fremsætter sin Mening adskillige Steder, f. Ex. Fol. 39 ved Ordet Grangia — "facile inducar ut credam autorem fuisse Gallum aut in Gallia versatum, nam multis vocabulis gallicis non latinis utitur." Ved Ordene Gverra Fol. 40 og Follus p. 56 gjør han samme Bemærkning, at det er franske Ord istedet for bellum og fatuus eller stultus. Fol. 40 og Fol. 58 anmærkes, at Autor lader par rime sig paa per, maguderi paa fructificari, ita des paa vadas; hvilket ogsaa skal være en Gallicisme. "Dixi alibi, heder det paa sidstnævnte Sted, eo qvod more Gallorum inter prolationem e et a non ponit discrimen, in Gallia versatum; nam maguderi et fructificari, des et vadas eodem modo proferre videtur ex studio inani concentus faciundi."

Er det vanskeligt, bestemt at angive, hvor megen eller hvor liden Andel Peder Laale har i den Samling af Ordsprog, som gaaer under hans Navn; da er det ikke mindre usikkert at angive Peder Laales Levealder, eller Tiden da denne Collection er gjort. Men naar betænkes, at

den

den i Christen Pedersens Skolegang, altsaa før XVde Seculi Udgang, allerede var bleven en almindelig Skolebog — en Udbredelse som i de Tider neppe gik hurtig fra Haanden; at de ældste Udgaver fra Begyndelsen af 16de Aarhundrede tale om Autor som et Sagn — hvilket synes at pege paa en allerede for lang Tid siden bortdød Forfatter; og endelig at Christen Pedersen heller ikke vidste nogen ret Beskéd om Peder Laale, som han kaldte Peder Lollik (Laglandicus); saa fejler man vel neppe ved at antage, at han i det seneste har levet i den første Halvpart af det 15de Aarhundrede, og altsaa er ældre end Broder Niels der skrev Rimkrøniken.

Hvad Peder Syv i Tilegnelsen af sine Ordsprogs anden Del til Christian den Femte har sagt, at disse almindelige Ordsprog og Læresprog ikke vare hans men alle Mands, da de vare fundne i Alminding — hvoraf han vilde godtgjøre, at de, som Dannefæ, hørte Dannekongen til — er allerede i det foregaaende erindret, ligeledes at gjælde om Peder Laale, og hans Samling. Er det nu allerede næsten ugjørligt med nogenlunde Visheb at bestemme, hvo han selv var, og naar han levede, vilde det naturligvis endnu

være

være et mere forgjæves Arbejde, at ville efterspore de af ham samlede Ordsprogs Oprindelse og Ælde. At de ere af forskjællig Alder sees f. Ex. deraf, at det allerførste Ordsprog i Samlingen er det bekjendte, hvormed Valdemar den Andens 1240 givne jydske Lov begynder: Med Lov skal man Land bygge.

Men taber end Peder Laale herved ikke lidet i sin poetiske Betydenhed, da vinde naturligvis de af ham samlede Ordsprog, ved at være — som Peder Syv udtrykker sig — Levninger af den rette og gamle (national) Visdom, i Steden for blot at være Producter af en enkelt Mands Klygt. I høj Grad fortjene mangfoldige af disse Ordsprog den Titel, Lesling gav dem, han af sit Fædrelands ældre Skribenter havde samlet, gammeldags Klygt og Forstand; og findes deriblandt ikke faa, som man kunde efter ham kalde gammeldags Rim for Elskere af en fyndig Mening i ukunstlede Ord. Saaledes foruden de i foregaaende Undersøgelser anførte Prøver, ville vi her afskrive nogle faa:

Saa gaaer Lov
Som hun haver Tong;

hvilket paa Latin lyder saaledes:

A vi fautorum dependet Lex populorum.

Hvo

Hvo aarle riis (reiser)
Han vorder mangt viis.

Saaledes ogsaa en Sententz, som man maatte ønske Mange i Minde: Den Pung er tom, som anden Mands Penninge ligge udi.

Raad er ej bedre end Uraad, uden de tages i Tide.

Villig Øre skal man ej altid kjøre.

Et Haar og andet
Gjør Bonden skaldet.

Vanart haver en langer Stjært.

Med god Føje kan man paa disse Prøver, der næsten ere tagne lige for Haanden, anvende, hvad Eschenburg siger om sine tydske, paa hvilke Lessing satte saa stor Priis: Deres bedre og stærkere Side, deres sande og fornemste Fortjeneste er ikke Digtning, ikke Skildring, ikke liderskabe-ligt Udtryk, ikke Velklang og Harmonie; men Kraft og Tankefylde i moralske Vink, Sprog, Lærdomme og Anmærkninger. Meget vilde det

derfor

derfor i mere end een Henseende være at ønske, at en dansk Lessing eller Eschenburg vilde være betænkt paa, at give os en ny med fornøden Ordbog og nødvendige Noter forsynet Udgave af denne gamle Samling; thi hvorvel jeg ikke vover for vore nærværende Dage at istemme Herders sangviniske Forhaabninger om den betydelige moralske Gavnlighed, en saadan Samling kunde have; er jeg derimod des villigere til at underskrive, hvad han af Flacius Illyricus anfører: "Da alle Mennesker gjerne ville vide noget om deres Forældre og Forfædre, og sætte høj Pris paa, hvad hos disse sædvanligt og brugeligt var; da og alle Mennesker gjerne ville vide noget baade om ældgamle og fremmede Sæder, maa det være en sand Klods, og saa at sige ingen rigtig Tydsker (Dannemand), der ikke og vilde gjerne vide noget om sine Forfædres og Fædres gamle Sprog."

Men saa frugtbar end denne Samling for Sprogforskeren og Oldgrandskeren maa kjendes at være, saa lidet Æmne frembyder den til Betragtninger fra den digteriske Side, saa meget mere, som det dog stedse kun er temmelig uegentlig, at saadanne Ordsprog og Tankesprog, skjøndt undertiden indklædte i en Art Stavelsemaal, eller udsmykkede med et Slags Rim, kunne regnes

til Poesie; og som Materien om Tankesprog i Almindelighed nylig af vor lærde Rohde, i den ovenfor S. 2 anførte Afhandling, er behandlet med en Flid og Fuldstændighed, der kun efterlader Avner til dem, der komme efter ham.

Broder Niels i Sorøe,

Forfatter til den danske Rimkronike.

Efter Tidsordenen er Forfatteren af Rimkrøniken den 2den i vor Digterrad. Hans Navn er Niels; han var Munk i det berømte Cistertienser-Kloster i Sorø, og kaldes derfor Broder Niels. Han levede og skrev under Kong Christian den 1ste omtrent ved Aaret 1470 eller lidt senere.

Det Anførte som er alt hvad man veed om denne Digters Levnetsomstændigheder, grunder sig ikke paa nogen Underretning ved nogen af Udgaverne af Rimkrøniken, thi de ere alle anonyme, men paa tvende Haandskrifter, hvoraf det ene er paa det Kongelige og det andet paa Universitetets Bibliothek. Begge ere de fra den første Halvpart af det 16de Aarhundrede, og altsaa nær nok ved Tiden de vidne om, og at Rimkrøniken nok skrev

sig fra Sorø af, det havde man af selve Bogen skjellig Grund til at antage, da Forfatteren saa omhyggelig omtaler Sorø og Cistertienserordenen. Hertil kommer endnu Lyschanders Autoritet, og lad hans Vidnesbyrd allene end ikke have stor Vægt, saa dog naar det lægges paa Vægtskaalen tillige med de andre Grunde, saa bidrager det dog en Smule med til at gjøre Udslag.

Lyschander udlader sig i Skriftet De Scriptoribus Danorum, som er aftrykt i Westphalens Monumenta Tom. III, saaledes om vor sorøeske Munk:

"Nicholaus de ordine Cistercienſi, Monachus Sorenſis, vir in divinis ſcripturis bene verſatus et in ſeculari Philoſophia egregie doctus, ingenio excellens et vena ſpectabilis, Poeta et Hiſtoricus ſuo ſeculo omnium clariſſimus, antiqvitatum danicarum indagator indefeſſus et annorum calculator induſtrius. Scripſit Catalogum Regum Danicorum a Dano ad Johannem regem eleganti et venuſto carmine patrio. Obiit circa 1481."

De tvende gamle Haandskrifter, som give Underretning om den anonyme Autor til Rimkroni-

ken,

ken, ere Franciscanermunkens Petri Olai Collectanea, og den plattydske Oversættelse af Rimkroniken; paa begge Steder haves en Dedication til Kong Christian I, hvoraf kun nogle faa Linier have været trykte som en Slags Fortale foran Kroniken. Denne Dedicats lærte Publicum først at kjende af Langebeks Jubeltale til Kong Christian den 1stes Ihukommelse. Kjøbenhavn 1749 4to, hvor det Meste deraf er aftrykt. Den lyder hel og holden saaledes:

"Højbaarne Første af dydelig Slægt,
i Gjerning from og klak i Mægt,
Christiern Konning med Guds Naade
Danmarks, Sveriges, og Norges med
Gottes og Vendes af gammel Sed,
værdig at styre og raade,
i Schleswig Hertug med god Forvorst
i Holsten Greve og Delmenhorst
Stormarn og Oldenborg baade,
ydmyg Hilsen og gudelig Bøn
til den, som al god Gjerning løn'
og gjemmer forunden Vaade,
en Broder i Sor med denne Digt
som jeg haver gjort af Konge-Figt
med stort Arbejde og Raade,

Det

Det siger Beda den hæderlige*) Mand,
det er vel gjort, ihvo som kan,
  Forfædres Gjerning at skrive;
ere de onde, man maa dennem sky,
men ere de gode, man maa dem thy,
  og fasteligen ved dennem blive.
Det er os Brødre i Sor paasagt,
at os skulde Rente være tillagt,
  det vi skulde Kreniken skrive.
Det er dog ej i Sandhed saa;
men kunde vi nogen Rente faae,
  vi ville det gjerne bedrive.
Thi skrev jeg, dog jeg var ej klog,
Eders Naade til Hæder denne Bog,
  I tager 'en ej til Mistykke!
Stor Tidkørning findes deri,
I naar som man er ledig og fri
  fra andrehaande Stycke.
Den største Mandom staaer derudi,
som Danmarks Konger have gjort i Krig
  af de som jeg kunde finde.
Men er der Nogen forglemt iblant,
det sætter jeg ind til deres Haand,
  som bedre kunde drage til Minde.

Et

*) I de trykte Udgaver er dette Ord bleven forqvaklet, i den ældste Udgave til ærilighe og siden til ærlige.

Er her og Noget som staaer ej vel,
jeg beder Eders Naade, I give det til,
min Vankunde mig det vulde.
Er der og Noget som gjøres behov,
det skreves Eders Naade til Pris og Lov
med Rette som det vel skulde.
Eders Naade og al Eders Værdighed
befaler jeg den Trefoldighed,
som er en Guddom ene.
Han Eder bevare fjern og nær
og alle dem med, som I have kjær,
Hustrue, Børn, Ridder og Svenne!
Hver Prelate i Danmark skjøn,
og først Hr. Oluf Mortensøn,
min Biskop udi Roeskilde,
og siden Hr. Abbed Peder i Sør,
med hvilken jeg pleser at søge Kor,
bevare dem Gud den milde!„

I den plattydske haandskrevne Oversættelse af Rimkrøniken læser man samme Dedication, men med den Forandring for det første, at istedenfor den Linie ovenfor

„en Broder i Sor med denne Digt„

staaer her Navnet:

„Broder Nigels to Sore mit dessene Dicht.„

For det andet er der ved de Linier: Er der Noget der staaer ej vel o. s. v. sket en liden Forøgelse saaledes:

"Men is dar wat dat nicht wol en steit,
Juwer Gnade vorgeuet mi, dat is mi leit;
Mine Unwetenheit dat wolde.
Ich en hebbe nicht gedruncken van dem franckischen Win,
ock nicht van deme, de dar wasset uffe dem Rin,
dat moth ick hochlicken klagen.
Ick moet mi nu to vreden geuen,
unde dichten unde schriven up dit mal even
also mi Vader unde Moder geleret hauen."

Det er ikke denngsinde vor Sag, at undersøge Broder Niels's Kronikes historiske Værdi, som da ej heller betyder meget.

Langebek, som i danske Magazin 1. Bind. S. 28-32 omtaler denne Kronike, udlader sig derom saaledes: "Hvad Kongerne angaaer, hvis Historie her beskrives, da holder Autor omtrent samme Orden, som Saxo Grammaticus, hvilken han og har fulgt saalænge hans Historie varer. Resten har han af andre Optegnelser og

Aar=

Aarbøger tilsat ꝛc. Det er altsaa kun for Sproget og Foredragets Skyld, Bogen endnu har Interesse. Thi, som Langebek sammestedes erindrer, "Rimene ere efter de Tiders Maade ikke usle, og Materien ikke ubehagelig at læse for de mange artige Lærdomme og Ordsprog, han her og der blander ind. Der fattes heller ikke paa rare Ord og Talemaader, som kan være dem til Tjeneste, der dyrke og elske det danske Sprog."

Jeg vil anføre nogle Steder, deels saadanne som udmærke sig ved kraftige Sententser og passende Figurer og Lignelser, deels saadanne som handle om en eller anden enten i sig selv særdeles mærkelig Begivenhed, eller som ved senere Digteres Bearbejdelser har vundet mere end almindelig Interesse.

Kong Haddingh indføres saaledes talende:

"Frihed er bedre end noget Guld;
det Verden al vare deraf fuld,
da kunde de lignes med intet Skjel,
thi bør hannem hver at unde vel."

Kong Helie Ro's Broder giver denne Lærdom:

"Skjørlevnet hun er den Udyd,
som Konger skulle nødig have til Jd;
en Mands Helbrede Styrke og Liv
kan hun forstække foruden Kniv."

Kong Hamlet siger:

"Jeg troer og veed fuld vel tilgørst,
at der er Snildhed alsomstørst
at overse og gaae fuld sagt,
hvor man kan ej komme frem med Magt."

Om Hjarne, der for en ubetydelig Gravskrift fortælles at have faaet Dannerriget til Belønning, hedder det:

Det skeer endnu i Verden tidt,
at En faaer Lov og Pris for lidt;
thi er det godt raadt hverie Mand
at have den Mægler, hannem vel and*).
Der Frode var lagt i Mullen ned,
da sagdes det, at hans Søn var død;
Thi lode de Danske tilsige saa:
at han skulle Danmarks Rige faae,

som

*) and ɔ: under.

som særverk og best kunde pryde hans Grav,
saa at de maatte fange Pris deraf.
Jeg tog derved og var ej seen
Jeg hug disse Rim op paa en Sten.
"Danske de førte Konning Frode om Land
"længe siden han gav op sin Aand.
"Det giorde de, for de havde ham kjær,
"de vilde hannem havt i Verden her.
"Den mægtigste Hofding som gik af Ry
"er jordet her under den vaade Sky." *)

Ved

*) Originalen til denne Gravskrift beder hos Saxo:

Forthonem Dani, qvem longum vivere vellent,
Per sua defunctum rura tulere diu.
Principis hoc summi tumulatum cespite corpus
Æthere sub liqvido nuda recondit humus.

Efter Wedels Oversættelse:

De Danske førte sig tre Aar omkring,
Kong Frode den Fredegode,
saa gierne havde seet baade Qvinde og Mand,
han længer for Riget maatte raade.
Her ligger begraven den Kjæmpe saa stærk,
hos Værebro sees de Stene,
under aaben Himmel paa vildene Mark,
der hviles den Herres Bene.

Ved Olef Ingelsen, den 38te Konge i Tallet, staaer den Tanke som Horats har udtrykt i sit

"Vixere fortes ante Agamemnona
Multi, sed omnes illacrimabiles
Urgentur ignotiqve longa
Nocte, carent qvia vate sacro."

"Hver Konning og hver mægtig Mand
burde dem at være som skrive kan,
fordi at hvad som mandelig gjør's,
i Fremtid det ej længe spørg's,
men bliver snart med alle forglemt,
uden det vorder i Skriften gjemt.
Dog jeg i min Tid meget bedrev,
da havde jeg Ingen som deraf skrev;
blant andre Konninge staaer jeg saa
som det Træ ej Frugt er paa."

Den samme Tanke er med en liden Forandring gjentagen ved Harald Bjørnsens Historie.

Sigar, hvis Datters Signilds Elskovshandel med Habor er saa berømt af de gamle Viser og af Suhms Fortælling, er den 44de Konge i Tallet. Historien begynder saaledes:

Kaade

Kaade Piger er vaaget Gods
til Gjemme at holde længe,
og mest for de ville have Notz *)
med unge Svende og Drenge.
Signild min Dotter tog paa Uraad;
af Hagbord lod hun sig lokke;
Thi gjorde jeg Ravne af hannem en Braad **)
de monne hans Øjne udhakke.
Da han kom ud hos Galgen at staa,
han lod sig ej for nøje,
end han hængde op sin Kaabe blaa,
min Dotter dermed at prøve.
Hun jætted' blant andre Elskovs-Ord
om Natten, de sammen vaare,
at hun ej længer vilde leve paa Jord
om han sit Liv ombaare ***) o. s. v.

Slaget paa Brovalle-Hede imellem Harald Hyldetand og den svenske Konge Sigurd Ring beskrives saaledes:

"Der ginge vi sammen udi en Strid
med Konninger syv oppaa en Lid',

*) Notz ɔ: Samqvem. S. Ihre Glossar. in voce Not.

**) Braad ɔ: esca.

***) Ombaare ɔ: mistede (conf. det tydske entbehren).

vi lode lyde Basuner og Horn;
de sloge hveranden som Bønder slaa Korn.
Der gaves et Skraal og Bulder ved,
som Himmelen skulde falde ned.
En Røg der op i Himmelen stod
af Støv og Hede og Mandeblod.
Saa flød der Blod oppaa den Mark,
som det havde været en Flod vel stærk.
Himmelen kunde man neppelig see,
for Steen og Pile, saa tykke fløj de."

Ved Kong Jermer Siwardsen staaer følgende Sentents om Lykkens Ubestandighed:

"Lykken hun er et underligt Trold,
hun leger med Folk saa mangefold;
med Anlede *) sort hun Somme kys,
med hvid da giver hun Somme Lys;
Somme opreiser hun med en Fart
og kaster dem ned igjen saasnart."

og ved Regner Lodbrogs Historie er den saaledes varieret efter den gamle Sentents fortuna vitrea est, cum splendit, frangitur;

"Lykken

*) Anlede, det tydske Anlitz, Ansigt.

"Lykken hun maa vel lignes ved Glar,
hvo det giver gjem, han vorder det var;
naar som den skinner alsomklarest,
da brister den alsomsnarest."

Rimene om Kong Abel begynde saaledes:

Jeg haver fornummet, at Svig og Fals,
i hvor langt det om ganger,
det kommer sin Herre igjen paa Hals
med Drøvelse Sorrig og Anger.

Dronning Margrete indføres saaledes talende:

"Jeg beder derom alle gode Mænd
hædre hver gode Qvinde,
og raader eder alle hver og en
I drage det vel til Minde.
Dog Kjønnet det er dennem skrøbeligt
som deres Natur tilsier,
da gjøre de ofte mandeligt,
som Magt paaligger dyre.
Jeg takker min Skaber i Himmerig
for alle Velgjerninger og Naade,
at han gav mig her Lykken slig
det jeg for tre Riger skulde raade.

Jeg

Jeg var ej uden paa ellevte Aar,
jeg maa det sige med Lige,
da mit Bryllup i Kjøbenhavn var
med Kong Hagen af Norges Rige.
Ved ham fik jeg siden Oluf min Søn,
og Norge saa med hannem erfde,
saa fik jeg Danmarks Rige skjøn,
da Waldemar min Fader sterffde *).
Konning Albreth i Swerige da han det fraa,
at Gud gav mig den Gave,
til Danmark og Norge tog han stor Traa,
han vilde dem fra mig have.
Han kallede mig Konning brogeløs **),
han mig saa saare spede ***)
han hødte ****) og truede og saare fnøs,
sin Ondskab han saa tede;
Han jætted' det stadelig og svor der aa,
han skulde ej gaa med Hætte,
før han finge vundet mig Danmark fraa
og Norges Rige med slette.

Om=

*) Sterfde og foran erfde. Man seer, at Forfatteren har giort sig det mageligt; naar de danske Ord ikke strax rimede sig, saa brugde han tydske.

**) Braag er Benklæder.

***) Spede ɔ: haanede. Det Verbum er nu ikke mere i Sproget. Vi har endnu Substantivet Spe.

****) Hødte ɔ: truede.

Omsier skrev han mig til sin Agt,
at han vilde med mig stride,
thi sendte jeg mod hannem Danmarks Magt,
de torde vel stande og bide.
Der grebe de hannem udi det Slag,
og haardelig de hannem bunde,
det skede en Sancti Matthiæ Dag
de Sverige til min Haand vunde.
Saa lod jeg da skiære en Hætte up
af Vadmel vel femten Alne,
men Struden der kom nitten udi,
at Lyden skulde ikke falme. —
Den Snor som lægges af Strenge tre
hun brister fuld neppelige,
Det siger Vismand foruden Spe,
om hun lægges lempelige.
Jeg lagde en Snor med alle stærk,
da jeg vandt Sveriges Krone,
og erfde Norge til Dannemark,
at de skulde staa i Lune.
Ingen Vold eller Verdsens Magt
kan de samme Riger beskade,
imeden de blive ved samme Pagt,
som jeg dem sammen lagde.
Thi raader jeg alle de gode Mænd,
som for de Riger skulle svare,

Ridder og Svende hver og en,
I lade dem saa sammen være;
lyder paa ingen Uvenners Raad,
som Eder vil andet raade,
fordi det kommer Eder selv til Had
og Liv og Sjæl til Vaade."

Hvad Autors Læsning og Erudition angaaer, da findes der, foruden det Citatum af Beda i Fortalen, ingen Autor citeret uden Aristoteles. Han paaberaabes saavel i Rimene om Ste. Knud som i dem om Erik Emun.

Paa første Sted heder det:

"Det er hver Mand en Hæder fuld stor,
at han holder fast sin' Eder og Ord,
og synderlig den af al sin Agt,
som skikket er i kongelig Magt,
om han svær og sier noget som er godt,
hvad heller det er meget eller smaat;
som Mesteren hin vise Aristoteles
skriver i sin' Bog, ihvo hende læs',
som han af Høfdingers Regimente skrev
til Alexander den Konning gjæv."

Paa

Paa det andet Sted:

"Som Mesteren hin vise Aristoteles
skrev til Alexandrum
udi sin Bog, ihvo hende læs',
Secreta Secretorum,
naar en Mand slaar en anden ihjel,
Guds Engel de for hannem kjære."

Kong Waldemar den 1stes Historie begynder med et Bibelsprog:

"Det er vel sandt, i Læsten staaer,
at hvilket Rige Usame faar,
da skal det lægges øde.""

Denne Læst (eller Lectie) er Evangeliet, som lærer, at et Rige som er uens med sig selv, vorder øde.

Rimkrønikens Udgaver ere fra følgende Aaringer:

1495.

Det er den ældste Udgave, og tillige, saavidt man veed, den først trykte danske Bog. Der var vel et Par Aar iforvejen begyndt at trykkes

Bøger i Kiøbenhavn, men de første Producter vare paa latin.

Den bestaaer af 92 Blade i Qvart. Titelen er Her begynner then danske Krønnicke wel offuerseet oc reth'. Slutningen lyder saaledes:

"Her er udtrykt og Wind lagt paa
de Gjerninger store og somme smaa,
som Konger af Danmark i deres Tid
hver ved sig haver havt til Id.
M firehundrede halfemtesinne tyve
paa femte Aar, jeg vil ej lyve,
da var denne Krønnike trykt aff ny
ved Godfrid aff Ghemen i Købmanhaffnby."

Af denne Udgave vides nu ikke at være mere end et eneste fuldstændigt Exemplar til. Det er det som Langebek beskrev i danske Magazin 1ste Tome S. 28-32, og som nu gjemmes paa Universitetsbibliotheket. Et Fragment af denne Udgave, der tilforn har tilhørt Grev Thot, opbevares paa det kongelige Bibliothek.

1508.

Af dette Aar haves paa det kongl. Bibliothek en Udgave i Duodez, bestaaende af 109 Blade. Paa

Titel-

Titelbladet staaer: Her begynnes then danske Krønike wel offuerseet og retthelige corrigeret.

Den endes med samme 4 Slutningslinier som den første Udgave: "Her er udtrykt" o. s. v., men Trykkeaaret tilkjendegives saaledes:

"M femhundrede paa det ottende Aar
paa Paske Aften som var igaar,
da var denne Krønike trykt af ny
ved Gotfrid af Gemen i Kobenhaffnby."

Denne Udgave indeholder det Samme, som den første, og gaar ikke længere end til Kong Christian den 1stes Død. Derimod haves en Editio auctior af

1533.

Her begynnes then danske Krønnicke wel offwerseet oc corrigeret bedre end tilforn. Kjøbnehaffn. M.D.XXXIII.

Den er formeret med Kong Hans's Historie hvilket Supplement i Tone og Maner fuldkommen svaret til Hovedverket eller til Broder Niels's Arbejde.

Denne

Denne ny tilkomne Biographi begynder, som saa mange af de foregaaende, med Regjeringsregler:

"Det skulle alle Fyrster have til Jd,
med mild Retfærdighed at gjøre sin Flid,
at være lemfældig i alt Omgang
og gierne see til de Armes Trang.

— — — — —
— — — — —

Den som Gud giver et Kongenavn,
bør at vide sine Undersaattes Gavn,
og viselig regjere Land og Rige,
at Alle holdes ved Fred og Lige."

Forfatteren, den berømte Erik Krabbe, har ikke nævnt sig, men derimod erklæret, at han skyldte tvende Mænds Vidnesbyrd Efterretningerne om Kong Hans's Bedrifter, og at de havde opmuntret ham til at skrive. Thi saaledes ender Rimene som lægges Kong Hans i Munden:

Bisop Ove Bilde min Canceller,
en Mand baade hybelig og vis han er,
Hr. Ove Lunge Ridder, min Bitzer god,
som mig altid for Borde stod,

De

de monne herom Vidnesbyrd bære,
denne Krønike at skrive de først lære,
for de meget hos mig vaare
og mig ret nødig ombaare."

Derefter følger: Til Læseren om Nytten af Krøniken:

"Her er udtrykt og Wind lagt paa
de Gjerninger baade store og smaa,
som Konger af Danmark i deres Tid
hver ved sig haver havt til Id.
Kong Hans den første af det Navn
som altid tænkte paa hver Mands Gavn,
og regerede sine Rige
Fattig og Rige med Skjel og Lige,
hvis Krønike er nu prentet først." o. s. v.

— — — — —

Her vil jeg nu ej mer om tale,
men dig den evige Gud befale.
M. D. paa trettende og tiffwe Aar
sancte Magdalene Aften det vaar,
da var denne Krønike trykt af ny
wed Hans Wingartner i Kjøbmenhaffnby."

Efter denne Epilog følger det af Kong Friderik I Bogtrykkeren forundte Privilegium, som

Lan-

Langebek har aftrykt i ovenciterte 1ste Tome af det Danske Magazin, og som tilholder at "Ingen skal trykke, prente, indføre eller indføre lade her i Riget Danmark udi try samfelde Aar saadanne fornævnte danske Kroniker. Saafremt at der som Nogen fordrister sig herimod at gjøre, skal dermed have forbrudt samme Bøger."

Til allersidst faaes følgende Underretning om Forlæggerens Commissionairer i Provindserne: "Thesse Bøger finder thu falle i Kjøbmenhaffn hosf Hans Prenthere i det ny Klosterstræde, og udi Wiborg i Jutland hos Peder Snedker som boer ved Sancte Hans Kloster, og udi Assens i Fyn hos Hr. Christiern Skrock Prædikere."

Hans Wingarthner havde kun lidet Gavn af sit Privilegium, thi Bogen blev lige strax Aaret derpaa

1534

eftertrykt i Malmø, af hvilken Udgave der er et Exemplar i det Hjelmstjerneske Bibliothek.

Det næste Aar jeg derefter finder vor Krønike optrykt, er

1555.

1555.

Paa Titelbladet staaer: Her begyndes den danske Krønike paa Rim vel overseet og bedre rettet end hun vaar føre. Prentet i Kjøbenhavn hos Hans Vingaard M. D. L. V.

Da Exemplarer af dette Oplag kom op til Stokholm, tog den svenske Regjering de fornærmelige Udladelser, som hyppig forekomme imod de Svenske, meget fortrydelig op, og selve Gustav Vasa tog til Gjenmæle. Man bildte, som det lader, sig ind deroppe, at det var et ganske nyt Verk, som just da nylig var skrevet og publiceret for at forhaane svenske Nationen. Gustavs Stridsskrift heder: Någer Stycker aff then danske Crønecke, ifrå Konung Woldemars Tid och hans Efterkommande, ther inne the Swenske bliffue fast groffueligen och med Osanning antastede. Stockholm 1558.

Efterat det i Titelen angivne Stykke af vor Rimkronike er aftrykt, følger derovenpaa Gjensvaret med dette specielle Titelblad:

Een liten Crönike och skemtigh för the Danske doch ganska alfuarlig ynkeligh och gruffweligh för the Swenske.

Paa

Paa den omvendte Side af dette Titelblad er Afbildning af det svenske Vaaben i Træsnit, hvorpaa følger paa næste Blad:

»Til Swerige ær kommen en Crönike ny;
man seer hon ær prentet i Köpenhaffnsby.
Ther inne står scriffuin mykin Last,
the Danske haffue the Swenske förkast.
Thet tycke the Swenske itt underligt Spill,
the Danske tale them så illa til o. s. v.

Den Lære, hvor uklogt det er at Danske og Svenske bekeide hinanden, den driver Autor stærk paa, for Ex. hen mod Enden:

»Hwi skole tå nu the Swenske och Danske
huar annen så förfölie och wanske
sigh til ej ringe Skade?
ther the kunne uthen all Förfång,
som nu ær skeet en Tiid lång,
til Wen huar annen haffue.«

Forresten er Autor bitter nok imod de Danske, og sammenligner bestandig de Danskes Adfærd med Rævetrækker. Man støder alle Øieblikke paa Allusioner til Rejnike Fos, saa man seer, at den Bog maa dengang have været en Modens-Lecture.

Et

Et Sted har Autor citeret Marcolfus's Samtale med Kong Salomon. Han siger Fol. J 3:

"Marcolphus thet Trä kunde aldrig finde
ther han vilde låte sigh henge och binde."

Canzler Friis har Autor havt et godt Øje til. Det heder Fol. K 1:

Måtte man ock tale om Her Johan Friis,
han holles i Danmark för mykit viis.
Han faar fast effter the Swenskes Hale,
med Falskhet pläger han them hugsvale.
— — — — —
— — — — —
therföre borde honnom fuld stort et Ris,
et Riis som hadhe Nåter burit
i tolff År för än thet bleff aff Stubban skurit."

Da Johan Fris fik dette Skudsmaal at see, tog han til Gjenmæle, men af hans Replique er intet mere tilbage end de Stropher, som ere aftrykte i de suhmske ny Samlinger til den danske Historie 3die Bind Pag. 268-69:

"Hvem der haver et brudet Sværd,
han lader det blive i Skede,
om han vil ride i Herrefærd.

Kong

— — — —

Kong Gustav af Sverrig den mægtige Mand
han lod sin Visdom kiende,
En Kronik skrev han med egen Haand,
i Danmark ind at sende.

Han spotter saa mangen ærlig Mand
i Danmarks Konges Rige;
han er nu groet saa højt paa Stand,
han meen', han haver ej Lige."

Udgaverne af Rimkroniken af
1573 og 1613

er der intet at erindre ved, da det er simple ny Oplag uden videre Tillæg ell. Forandringer. Udgaven af 1573 er prentet af Mats Vingaard, og den af 1613 af Niels Michelsøn, begge Bogtrykkere i Kiøbenhavn. Kong Hans er ogsaa i dem den sidste Konge, hvis Bedrifter omtales. — Skulde der nogensinde foranstaltes en ny Udgave af dette, uagtet sine 7 Oplag, sieldne Skrift, saa kan den end ydermere forøges med et dertil, som det synes, bestemt Appendix, nemlig de Rim om Kong Christian den 2den som staae i de nysciterte Suhmske ny Samlingers 4de Bind, og begynde saaledes:

Hvem

Hvem Gud forsmaaer i allen Stund,
og haber hans Ord af Hjertens Grund,
han faaer hverken Lykke eller tækkeligt Liv,
men evige Fejde og daglige Kiv. o. s. v.

I Anledning af at Lybekkerne i de Dage idelig fornfejligede Danmark heder det:

Før Tydsk bliver Dansk tro huld og god,
før vorer Figen paa Hylderod,
thi raader jeg Danske af Hjerte og Agt
de holde ikke med de Lybske Pagt.

Blant andre Ting som lægges Kongen til Last, heder det ogsaa:

Jeg forbød den Fattige at lære Bog,
at Ingen skulde blive vis og klog.

— — — —

Jeg lod forvise baade Qvinde og Mand
alle dennem som bode paa Amagerland,
Hollænder lod jeg der strax opsætte,
thi jeg vilde ikke med Sigbrit trætte.
Der saae de ikke uden Erter og Bønne,
som før vorte Korn hin skjønne.

Henimod Slutning heder det:

"Nu er jeg rømt af Danmark ud."

Hvoraf

Hvoraf man maa slutte, at disse Rim, som ganske fuldkommelig i Tone og Maner passe til Broder Niels's og Er. Krabbes Arbejde, ere forfærdigede imedens Christian II. endnu var landflygtig, altsaa for 1532.

Hvosomhelst i sin Tid faaer isinde at foranstalte en ny critisk Udgave af denne Kronike, kan ikke undgaae at lægge editio princeps til Grund; thi i de senere Udgaver har der indsneget sig en Del Trykfejl og urigtige Læsemaader.

Hvad Warton i sit ikke mindre smagfulde end lærde Verk, den engelske Digtekunsts Historie, erindrer om den engelske Rimkronikeskriver Harding, kan næsten uden Undtagelse anvendes paa vor Broder Niels; ogsaa hans Arbejde er næsten under Critiken, og ene skabt for en Oldgrandskers Opmærksomhed. Dets historiske Værd har Professor Nyrup i det foregaaende og opgivet; og da Broder Niels i den fabelagtige Del af sin Historie, der ustridig for en virkelig Digter fremböd utallige Emner, i øvrigt saa trolig har holdt sig til Saxo Grammaticus, er det — for ogsaa her at nytte, hvad Warton ved lige Lejlighed siger om en anden

engelsk

engelsk Rimkronike — ikke blot unægteligt, at disse Fabler have et langt mere poetisk Udseende hos hans prosaiske Forgjænger, men det kan endog synes tvilsomt, enten den poetiserende Historiker, eller den prosaiserende Digter er meest at dadle. Vil man foruden de Prøver, Prof. Nyrup haver anført, have nogle, vil jeg f. Ex. afskrive Regner Lodbrogs Død, hvor dog Broder Niels i den ældgamle Kjæmpevise kunde have saa skjønt et Mynster; denne Begivenhed hedder hos ham saaledes:

Siden blev jeg grebet i Hiberland,
Og sættes i Ormetaarn paa Stand,
De Orme tærede mig saa snart,
Saa faldt min Lykke bort saa brat;
Da jeg skulde til de Orme gaae,
Da sagde jeg til Taarnvocteren saa,
Vidste nu Grisene hvad Ornen taal,
De komme saa snart, og løsde hans Qval.

Eller hvis nogen skulde troe, at Munken skulde have mere Liv og Varme, naar han kom til sine egne Legender, ville vi afskrive Kong Svend Tveskiegs Omvendelse:

Siden raadde jeg alle danske Mænd,
at de skulde dennem omvende,

Og

Og tage den Tro, som mere var sand,
End deres Fader dem kjende.
De sagde, de kunde med intet Skjel
Deres Fædrene-Tro fornedre,
Uden de saae Jertegn dertil,
At den ny Tro vaare bedre.
Da vaar der hos mig Keiserens Bud,
Hr. Pope monne han hedde,
Han svarede saa, at vil det Gud
Jeg vil Eder Jertegn vide,
Han sætte sig paa sine bare Knæ,
Han bad til Gud den milde,
At han sin Naades Liggendefæ
Vilde tee det Folk til Ville,
Saa tog han paa sin bare Haand
Et gloende Jern at bære,
Det hannem dog ei mere brand
End som det koldt havde været.
Siden tog han paa sin bare Krop
En sid bevoret Pale*),
Han stak Ild derpaa og lod brænde op,
Hans Lemmer vare lige svale.
Da de havde seet de Jertegn tu
Som Gud han for dem teede,
De toge ved Tro af god Hu,

De

*) Pallium; Kaabe.

De glæddes den Naade dem skede.
Siden bleve da alle danske Mænd
I christen Tro vel faste,
Rige og Fattige hver og en,
Den hedenske Tro de kaste.

At Broder Niels's Continuator Ridder Er. Krabbe omtrent er af samme Natur, vidner følgende:

Jeg tog mig fast i Hu og Sinde,
Jeg vilde samme Dytmersken vinde,
Hertug Frederik og jeg vi Brødre baade
Komme derover i Kummer og Vaade.
Os tilraadde Mange for deres eget Nytte
De agtede sig der at fange stor Bytte,
Det slogs os ganske lidet til Lykke,
Det monne os baade af Hiertet fortykke,
Vi miste det mangen ædel Mand from,
Med Nød vi den Tid selve undkom,
Vore Kundskabere os der forførte;
Vinteren optøde, og Isen bortrørte,
Deraf blev det Vand saa fast,
At mange druknede med en Hast.
Der vare mange Graver Sluser og Dige,
Som ingen kunde over gaae eller ride.

Dette er upaatvilelig mere end nok til at bevise, at Lessings Udsagn om Constant. Monasssis Kronike i fuldeste Maade passer baade paa Broder Niels og hans Fortsætter: en Munks politiske Vers ere ingen Poesie.

Herr

Herr Mikkel i Odense.

Her er Raden til en Mand der som Digter har en høj Rang fremfor Peder Laale, der samlede nogle Ordsprog, eller Broder Niels, der udsatte Saxos Fabler paa Rim. Man har i Dänische Bibliothek 2tes St., hvor der gives en udførlig Underretning om hans poetiske Skrifter, erindret, at man kunde sammenligne ham med de Tydskes Hans Sachs, som er yngere end han i Alder og som neppe naaer ham i Digterværd. I en utrykt Afhandling af Gram, der er det første Udkast til Fortalen foran Bordings Skrifter, giver han Hr. Mikkel et meget godt Lov. "Der levede, siger han, imod Enden af det 15de Seculo en Poet i Odense i Fyen, som er al Ære værd og fortjener at tales om, fremfor alle dem, som vi før hans Tid vide noget af at sige. Det var den bekjendte Hr. Mikkel, Præst til St. Albani Kirke, som

1496 skrev 3 Bøger i Rim, som siden bleve trykte 1515. — Disse Bøger ere fulde af mange urimelige Ting, af dem som lærtes i Pavedømmet, indblandede iblant andet godt og gudeligt. Men Versene, uanseet at derudi ingen Tal eller Maal af Ordene synderligen iagttages, ere dog mere flydende og langt taaleligere, end mange af de der bleve gjorte efter Reformationen.“

Den vigtigste og vidtløftigste af Hr. Mikkels Bøger er gjennemvævet med Latin, og har ogsaa paa Titelbladet saavel den latinske Benævnelse af Expositio pulcherrima super rosario beatæ Mariæ virginis in danica lingva copulata noviter et impressa, som denne danske: Her begynder en møghet nytthelig Bog paa danscke om Jomfru Marie Rosenkrantz og des Broderskab. Af de to andre Skrifter har den ene den korte latinske Titel De creatione rerum, og den anden De vita hominis, foruden udførlige danske Titler, som siden blive at anføre.

Disse trende Skrifter ere vel særskilt trykte, og hvert forsynet med sit eget Titelblad, aparte Signatur, og Final-Underretning om Trykkested og Trykkeaar, men ikke destomindre findes de i

Bi-

Bibliotheker og Cataloger som ofteſt altid ſamlede og indbundne i et Bind ſammen, og Bogen om Mariæ Roſenkrants ſtaaer gierne i Spidſen.

Det Emne om Paternoſterbaandet og Mariæ Pſalter med Efterretningerne om ſammes guddommelige Ypperlighed, om de mange Jertegn derved vare blevne giorte, om den Straf ſom biede paa ſammes Foragtere o. ſ. v., det har vor Forfatter for ſtørſte Delen taget ud af det Verk, ſom Sværmeren Alanus de Rupe, der kalder ſig Jomfru Marias ſidſte og nyeſte Brudgom, ſammenſkrev om denne Materie omtrent i Aarene 1464-1474.

"Det var (heder det Fol. B 3) en hæderlig Kloſtermand
Alanus de Rupe ſaa hed han,
en Sortbroder monne han være
af Prædikebrødre-orden, ſom Skriften tal' om,
han ned af Landene til Roſtock kom,
med boglig Konſt og Ære.

Tuſinde firehundrede halvfierdeſindztyve
efter Guds Aar, jeg vil ej lyve,
da tede Gud hannem ſtor Naade.
Af Maria ſelv blev han udvold,

hendes

hendes Lov at prædike mangefold
for Alle som stedes i Vaade."

Fol. G 5 heder det:

"Alanus, som var en Mester klog,
af første gjorde han denne Bog,
Maria vilde hannem selv lære.
Hun talede til hannem med sin Mund:
lad disse Ord røre din Hjertensgrund
som jeg siger dig nu here.

Alt det hun sagde, gjemte han fuld vel,
og haver det skreven med Ret og Skjel,
som han lader alle forstande.
Ej er hans Bog end meget kjendt,
for hun paa danske vorder vendt
og føres til alle Lande.

Thi kalder jeg nu paa Maria trøst,
og beder, at hun vil høre min Røst
og føje mig til det beste;
hendes Lov at bære baade hist og hid,
agter jeg at gjøre efter denne Tid
saa meget som jeg kan læste *) o. s. v.

Nogle Vers derefter beskrives det Syn, da Maria aabenbarede sig for Alanus, og holdt den

aan=

*) Læste ɔ: udrette. Det tydske leisten.

aandelige Trolovelse med ham. Blandt andet heder det her:

"Hun lagde hannem strax op til sit Bryst,
den himmelske Dug var i hannem kryst,
og spredtes i hannem saa vide,
at alle de Lemmer, i Kroppen stod,
fran øverst hans Hoved og til hans Fod
gaves Sødme i samme Tide *).

Strax af sit Haar giorde hun et Baand
og vandt det om Alani Haand,
en Ring som det kunde være,
og sagde, fordi jeg and **) dig vel,
fæster jeg dig nu med Liv og Sjel
for min Skyld dette at bære.

Min Lov haver længe været nederlaugt
og over al Verden meget taugt,
det skal du saa forstande,

Af

*) Det Sted hos Alanus som Autor her har havt for Øie, heder saaledes i den i Sverrig trykte Edition af 1498, Fol. A 5: "Posthæc Domina svavissima osculum sibi dedit, et ubera virginea ad sugendum, de qvibus avide sugens videbatur sibi irrigari cunctis in membris et potentiis et transferri ad coelestia."

**) And ɔ: under.

Af Gud est du udvalgt dertil,
og jeg det af dig have vil.
Far nu over alle Lande,

og sig dem af min Psalteres Dyd,
som ville have Glæde og evig Fryd,
derefter skulle de dem rede. —

— — — —

Fra Basel til Colne Alanus foer,
de Herrer gjorde ham Hæder stor,
og bade ham deden ej vige.

Denne Psaltere digtede han der i Fred
til Alle, som Mariæ Hjelp tørve ved *)
baade Liv og Sjæl til Fromme.
Alanus lagde bort Omhygge og Sorg,
han spurgde siden Vejen til Mekkelborg,
til Rostock mønne han komme.

En Doctor blev han der ophøjet." o. s. v.

Et af de mærkeligste Steder om Rosenkrantsens og dens Patronesses Magt og Myndighed haves Fol. B 6, hvor Maria fortæller Alanus:

Havde du det gjort med din Utugt,
at Gud for dig havde Himlen lukt,

at

*) Tørve ved d: trænge til.

at du skulde did ej komme,
havde han stadfæstet det med sin Ed,
jeg kan det vende, som han vel veed,
mine Tjenere til Hjelp og Fromme.

For de skulde blive fordømt med alle,
om Gud monne mig sin Moder kalde,
jeg sætter mig mellem dem baade,
og beder, at han en Himmel gjør ny,
som han haver skabt baade Jord og Sky,
saa frelses mine Tjenere af Vaade.

Havde Nogen sig saa i Synden vendt,
at han for Gud ej var kjendt,
Guds Helgen bade over ham Plage,
vilde han min Psaltere læse med Skjel,
for Tvang vil jeg hannem hjelpe vel,
Guds Venskab skal han have.

Ved dette forunderlige Sted staaer den latinske Original ved Siden, saa man seer slig Blasphemie ikke er voxet paa Hr. Mikkels egen Grund. Uagtet der forresten er mangfoldige flere saadanne Steder i Bogen, saa mangler det heller ikke paa gode Lærdomme og sund Moral.

Et Sted hvor Autors Stand særdeles stærkt skinner igjennem, og som nok er aldeles originalt, haves

haves Fol. D 1, hvor der med saa megen Iver og Udførlighed drives paa Tiendens rigtige Erlæggelse:

"Ti'nde din Tiende med Ret og Skjel,
gjem denne Artikel og mærk hende vel,
om du vil fly Guds Vrede;
giv hannem din Kirke og siden din Præst,
hvad Skikkelse du i i Verden est,
lad dem hannem fange til rede.

Af det, dig Gud af Jorden giver,
Ti'nder du ej vel, fordømt du bliver,
Guds Vrag skal over dig gange.
Vilt du ej ti'nde ret som dig bør,
du bliver en Stymper som du varst før,
Guds Plager skal du fange.

Dine Øg dit Fæ dine Svin dine Faar
skulle dø fra dig, som skrevet staar,
som du skal dig af føde.
Din Jord skal ej give af sig Korn,
dit Arbejd vendes til Tidsel og Torn,
Gud tager fra dig sin Grøde.

Din Krop skal taale baade Jammer og Ve,
at Alle Usjun paa dig skulle see *),

ej

*) ɔ: Du skal blive til et Vidunder.

ej skal du frammermere komme,
Dog du arbejder Dag og Nat,
al Verdsens Lykke gaar fra dig plat,
ingen Ting kommer dig til Fromme.

— — — —

Den Del, ej Gud af dig kan faa,
han skal alligevel fra dig gaa,
dog du haver hannem igjemme.
Du sviger din Gud, din egen Sjæl,
naar du din Tiende saa hos dig hæl',
vor Herre vil det ej glemme.

Han vil det hævne paa Liv og Sjel,
for du gjør hannem ej Ret ej Skjel,
med Plager vil han dig pine.
Al Verdsens Glæde skal vige fra dig,
fordi du tiender falskelig,
i Helvede skal du hvine.

Den tiende Del, som Gud dig lær *),
bør dig at tiende i hvad det er,
hvad Navn som det kan nævnes;
af Øg, af Fæ, af Svin, af Frugt,
som Gud giver dig af Jord og Lucht **),
eller det skal saare hævnes.

Dine

*) Lær ɔ: laaner.

**) Lugt ɔ; Luft.

Dine Børn skulle gaa Stackarle=gang,
al Verdsens Tid skal være dem lang
med Trældom og med Møde,
de skulle og lede Dag og Nat
efter de Ting som dem er fat,
til de skulle gaa til døde.

Din Søn skal stjæle og hænges op,
og lide slig Haanhed til sin Krop,
dine Venner skulle fra dig gange.
De du tilforn haver vel mod gjort
de trøste dig ej da med et Ord,
sligt Vedermod *) skal du fange.

Jeg kan ikke med Taushed forbigaae de 4 Steder, hvor der er tagne hele Stykker og Vers og med faa Forandringer indsatte i vore Psalmebøger. I Hans Thomesens Psalmebog er der ikke mindre end 4 Psalmer som ere laante hos Hr. Mikkel, og af disse 4 ere de trende blevne beholdte i Kingos. De ere, i den Orden hvori de forekomme hos Hans Thomæsen, følgende:

1) O Jesu hør mig for din Død!

Den

*) Vedermod ɔ: Modgang.

Den Psalme staaer ogsaa hos Ringo, og i den indføres Christus saaledes talende:

Jeg er den Sol som altid skin',
dit Vand vender jeg om til Vin,
og Paradises rindende Kilde.
Hvad jeg vil gjøre paa Himmel og Jord
den Magt staaer altid til mit Ord,
min Fader gav mig stor Vælde.

*　　　*

Om du varst dømt til Helvedes Grund
og skulde derned i samme Stund,
vilde du dig til mig vende,
jeg kan dig redde fra Pine og Nød,
du skal ej friste den evige Død,
min Naade vil jeg dig sende.

*　　　*

Alle de Ting som Gud haver skabt
skulle førre forgaae og blive fortabt,
end nogen af Tjenerne mine,
som troer paa mig med gudelig Agt,
skal blive fordømt, som jeg haver sagt,
for Brøde eller Synder sine.

*　　　*

Thi raader jeg Alle baade store og smaa,
mit Ord I lader Eder ikke undgaae,

haver

haver det i Eders Gjemme,
udi Hjertens Skrin med Tro og Ære;
I, som mine Tjenere vilde være,
dette Raad skulde I ej glemme.

Hos Hr. Mikkel er det Maria som Fol. B 4 taler:

Jeg er den Sol som altid skin',
det Vand, som Gud vendte om til Vin,
Paradises rindende Kilde.
Hvad jeg vil gjøre paa Himmel og Jord,
den Magt staaer altid til mine Ord,
Gud haver givet mig stor Velde.

* *

Om du var dømt til Helvedes Grund,
og skulde derned i samme Stund,
vilde du dig til mig vende,
Jeg kan dig redde fra Pine og Nød,
du skal ej friste den evige Død,
min Naade vil jeg dig sende.

* *

Alle de Ting som Gud haver skabt
skulle førre forgaas og blive fortabt,
end nogen af Tjenerne mine,
som læs' min Psaltere med gudelig Agt,
skal blive fordømt, som jeg haver sagt,
for Brøde eller Synder sine.

Thi

* *

Thi raader jeg Alle baade Store og Smaa,
min Psaltere lader eder ikke undgaae,
haver hannem i eders Gjemme,
bærer hannem hos eder med Tugt og Ære,
I som ville mine Tjenere være,
dette Raad skulle I ej glemme!

2) Nu lader os takke af Hjertens Grund — er den næste Psalme i Hans Thomesens Psalmebog, som er udtaget af Hr. Mikkels Bog om Mariæ Psalter; men den er ikke bleven beholdt i den Kingoeske. Det er en Passionspsalme, og den kan synges efter den Melodie: Kom Gud Skaber o Helligaand.

Psalmen er 46 Stropher lang. Jeg vil blot sammenligne et Par af Stropherne med hinanden i den ny og i den gamle Skikkelse.

Hos Hans Thomesen heder det:

Den Røver som hængde paa venstre Side,
han vilde ej efter Guds Venskab bide:
Est du Guds Søn, da stig herned,
Vi torve din Guddoms Naade ved.

Den

* *

Den anden som hængte paa højre Haand,
han sagde: ti qvær, du usle Mand!
baade jeg og du haver ilde gjort
mod Gud, siden vi vare født paa Jord.

Hos Hr. Mikkel saaledes Fol. J 3:

Den Rovere som hængde paa venstre Side,
han vilde ej efter Guds Venskab bide,
han spede hannem overmaade:
Est tu Guds Søn, da stig herned
Vi tørve din Guddoms Naade ved,
fran Døden hjelp os baade!

* *

Den anden som hængde paa højre Haand,
han sagde; ti qvær du usele Mand!
kan du det ej forstande,
at jeg og du have ilde gjort
mod Gud, siden vi vare fødte paa Jord,
thi taale vi saadan Vaande.

3) Synden gjør Mennesken blind og lam — er den næste Psalme, Hans Thomesen har udskreven af vor papistiske Digter. Den staaer ogsaa hos Ringo, og vil jeg blot anføre de første 2 Vers, for at vise dens ældste Udseende.

Fol.

Fol. C 5 i Hr. Mikkels Bog lyder Sangen saaledes:

Synden gjør Mennesken blind og lam,
forhverver Guds Vrede og Verdsens Skam,
den beske Helvedes Pine,
hun smager fuld sød udi din Mund,
for hende stunder du til Helvedes Grund,
saa læter Gud Tjenere sine.

* *

Hun røver fra dig baade Lidt og Stort,
det du haver for dit Himmerige gjørt
med Faste med Bønner og Gave.
Hun gjør dig uslig og fattig saa,
at du kan ej Guds Naade faa,
hun giver dig Helvedes Plave.

4) Naar Tegn er skeet i Maane og Sol, er den fjerde Psalme i Hans Thomesens Psalmebog, som han saa godt som uforandret har udskrevet af vor gamle odenseske Digter.

Naar Hr. Mikkel lader Fol. E 4 Christus tiltale de Ugudelige paa Dommensdag:

I Onde! ganger hid paa venstre Haand,
som ere bebundene med Syndsens Baand,

det skal eder gange til Mene,
I vilde mig ingen Miskundhed gjøre,
de Fattiges Raab vilde I ej høre,
eders Gods vilde I have ene.

I saae, min Krop han røsted og skjalv,
en Palt vilde I ej give mig halv,
paa Gaden maatte jeg ligge.
I Stok og Jern og Sygeseng
sendte I mig aldrig eders mindste Dreng.
Jeg kunde det ej af eder tigge,

at I min Krop vilde følge til Jord,
I sadde alle qværre over eders Bord,
det haver jeg eder at vide.
Derfore skulle I nu gaae en Gang
som I faae baade Nød og Tvang,
efter Naade tørve I ej bide.

saa heder det Ord for Ord ligesaadan hos Hans Thomesen, hvilken Lighed ogsaa har Sted i de fleste øvrige Vers.

Forresten er denne Domsscene i Josaphats Dal meget omstændelig udmalet af Hr. Mikkel. Da Hans Thomesen kun har taget nogle faa Stropher, og de som han ikke har anbragt tildels ere de mest poetiske, vil jeg her fremsætte nogle flere:

Jeg

Jeg højede eder op i Verdsens Stat,
og flide, at eder var Intet fat,
det lode J mig ej nyde.
Pilegrimsgang vilde J ej gaa,
eders Fredag at faste monne eder forsmaa,
eders Søndag monne J bryde

med Drik og Daabbel og Hæggoms Ord *),
som altid vare hos eders Bord,
med Fruer og Møer at qvæde.
Den brune Mjød den klare Vin
lod du fast skjænke hjemme til din,
med Jomfruer knæppert **) træde.

Guds Ord at gjemme gav du ej gjem,
eder vrede at gjøre naar J komme hjem,
naar fattige Folk for eder stode
om Klæder og Sko om Øl og Mad,
fuld ondt øfte J udi deres Fad,
og ilde J paa dennem lode.

J sloge dem ud af eders Dør,
og spurgde ad: hvi komst du ej før,
meden Mad han var tilrede?

 Derfor

*) Hæggoms Ord ɔ: slem og ful Snak.

**) Knæppert ɔ: pent. Knæver findes i Ewalds Harlekin Patriot.

Derfor skulle I alt heden gaa
med grumme Djævle som her nu staa;
 Jeg giver eder min Vrede.

— — — — —

— — — — —

Eders Underdane gjorde I Tvang og Nød,
som med sin Sved aflede eders Brød,
 dem lode I saare fordærve.

I toge fra dem baade Øxe og Ko,
hvad som de havde i deres Bo,
 som de skulde dennem af føde.
Deres Ager og Eng lode I forhære *),
eders Heste skulde deres Korn fortære,
 af eder taalte de slig Møde.

I lagde dem øde med Gjæsteri **);
dog jeg gjorde eder selve fri,
 eders Hunde skulde med eder løbe
at tære den fattige Bondes Brød,
som han havde avlet med Sorg og Nød;
 det skulle I nu dyre kjøbe. o. s. v.

Man seer at Forfatteren har havt et godt Øje til sin Tids Herremænd.

Hvad

*) Forhære ɔ: ødelægge, af det gamle hærie.

**) Hvor trykkende for Bonden Gjæsteriet fordum var, sees i Weyles Glossarium.

Hvad Digterens Erudition angaaer, da finder man blot Citata af Bibelen, af Kirkefædre, og af Middelalderens Skolastikere og Munkelegender. Et eneste Sted, som er Fol. C 6, citeres et Skrift af en anden Art, nemlig Freidanck.

Bogen som udgjør 24 Qvartblade sluttes med følgende Vers og Efterretninger:

Tetrasticon translatoris ad impressorem.
Suscipe præclaræ divæ qvoqve virginis almæ
Psalterium Alani, translatum stemmate Dani.
Si fieret lingva mihi ferrea, non sibi laudes
sufficiens canerem, qvæ, cape pauca, dedi.

Distichon impressoris ad translatorem.
Non potuit melius nec qvisqvam cultius ipsum
Nymphæ Psalterium cum brevitate loqvi.

Conclusio finalis.
Jomfru Maria Guds kjære Moder,
Christus Jesus vor kjære Broder,
misskunde sig over os Alle,
og unde os saa denne Psaltere at gjemme,
at de os aldrig forlade eller glemme,
des ville vi dem paakalde.

"Denne Bog som er om Jomfru Mariæ Psaltere og dess Brøderskaff, med tvende andre

smaa

smaa Bøger, som ere om de Ting Gud haver skabt, besynderligen om Adam og Eva, og om Menneskens Levnet fra første og til det sidste, haver digtet og uddraget paa danske en gammel Dandhemand, som hed Hr. Michael, og var Sognepræst udi Odense til Sti. Albani Kirke; og som jeg finder udi Bogen ved hans egen Haandskrift, da gjorde han den for højbaaren Førstindes vor kjæreste naadige Frues Drotning Christine Bøn skyld, formedelst hendes Naades Sendebud til hannem, den Tid man skrev Guds Aar 1496. Nu, paa det han ikke længer skal ligge døv jorhet og nedstoppet, men komme blant Folket baade lærde og læg Mænd, Gud og Jomfru Marie til Ære, og alle os fattige og syndige Mennesker til Trøst, da er hun nu nyligen trykt udi den kongelige Stad Købmanhagen hos Hr. Powel Ræff, Cannick der sammesteds, og det for hæderlige og gudfrygtige Mands Broder Hr. Hans Bartholomæi Bøn skyld af Prædikebrødreorden, Aar efter Guds Byrd Tusende femhundrede paa det femtende, den Tisdag næst efter vor Frue Dag Purificationis."

Denne Bog saavelsom Christen Pedersens Vor Frue Tider og andre den Tids Mindesmærker vise, hvor stærk Mariæ Dyrkelse og Tilbedelse

gik

gik isvang her i Danmark før Reformationen. Hvad Alanus angaaer saa synes han især at have gjort Lykke her i Norden. Som han i Danmark blev oversat paa dansk og i Pommern efter Hertug Bogislai Foranstaltning paa plattydsk (hvilken Udgave er trykt i Rostoch af Ludvig Dietz 1518 i Folio), saa blev der i Sverrig bekostet tvende Oplag af den i det latinske Originalsprog. Begge Udgaver ere i Qvart. I den ældste Udgave heder det til Beslutning: "finit feliciter anno Domini 1498, impressa ac bene correcta in christianissimo regno Sveciæ impensis generosæ Dominæ Ingeborgh conthoralis strenui Domini Stenonis qvondam gubernatoris regni Sveciæ." Den anden Udgave er "impressa in Cæsarea Civitate Lubicensi per Georgium Richolff, impensis generosi et illustrissimi Principis Domini Suantonis, christianissimi regni Sveciæ gubernatoris, 1506."

Vi komme til Hr. Michaels to andre Smaabøger, som den anførte Underskrift omtaler, og har den første af dem, som bestaaer af 20 Qvartblade, paa første Blad følgende Titel og Indholdsanmeldelse:

De Creatione Rerum. Her begynder en liden Bog, hvilken der tracterer og undervis'

med

med stor Lyst, hvorledes Gud Fader af første Begyndelse haver alting skabt, og hvorledes Djævelen han besveg vore første Forælderne Adam og Evam; med en subtilig Forklaring, hvorledes forbenævnte Adam og Eva de bleve uddrevne af Paradis strax efter Synden, og hvad Plager dem siden overgik for Syndsens skyld.

I Begyndelsen staae følgende ret smukke Stropher:

Solen er klar og meget varm,
hun lener*) Sygdom, driver bort stor Harm,
det er hendes synderlige Gave;
hun lokker op Urter og Jordsens Grøde,
hun skrider paa Himmelen uden Møde
baade Nat og alle Dage.

Maanen han skin' om Nattetid,
at Alle skulle see baade hist og hid,
om Natten som pleje at fare,
over Vand paa Land som sanke deres Føde,
at dem skal intet Hinder møde
de skulle sig tage til vare.

Maanen

*) Lener ɔ: lindrer.

Maanen driver Duggen for Solen ned
af Skyen til Jorden, hun glædes derved,
hun kjølnes af Sölsens Brynde,
de skadelige Urter i Marken staa,
naar Maanen han skinner, de snart forgaa
og vorde saa ganske tynde.

Der hvor Straffen efter Syndefaldet forkyndes vore første Forældre, siger Gud blant andet til Eva:

Jeg vil dig saadanne Gaver give:
under Mandens Magt da skal du blive,
over dig skal han være Herre.

— — — —
— — — —

Du skal arbejde med Rok og Ten
eller han slaaer sønder baade Ryg og Ben,
om du vil hannem ej lyde.

— — — —
— — — —

Din Skyld findes mere end Adam brød;
thi skal du vorde bleg og rød
naar du dine Børn skal føde.

— — — —
— — — —

Af

Af Sorg dine Tænder gaa da tilhobe,
Joduth! og Ve! monne du da raabe,
den Tid skal vorde dig bange o. s. v.

Paa det tredie Blad fra Enden heder det:

At arbejde kjendte Engelen dem med sine Ord
og bjerge sig af Vand og Jord,
som Folk pleje nu at gjøre.
Manden skal gaa med Harve og Plov,
tærske, og muge, og age til Skov,
og Qvinden skal Manden høre.

Til Slutning heder det: "Trykt udi Kjøbmandhaffn hos Hr. Povel Ræff Cannick udi samme sted 1514."

Den tredie og sidste Tractat er 14 Blade stor og har følgende Titelblad: De vita hominis. Her begynder en liden Bog, hvilken der tracterer om alt Mennestens Levnet fran det første som Mennesken fødes og til hans yderste Dødedag, og siden fremdeles til den yderste og strænge Dommedag, med stor Undervisning og Lærdom, til Mennestens Nytte og Sjælens Salighed.

Den

Denne moralsk-poetiske Udsigt over det menneskelige Liv og Levnet, har i sin Form nogen Lighed med den bekjendte lübekske Dødedands, og ligesom Døden der dandser af med Folk i alle Stænder, saa lurer den her paa Mennesket i enhver Alder.

Naar Mennesket er i den Alder over 28 Aar, beskriver Digteren det saaledes:

Mig tykkes nu udi mit Sind,
jeg vil ej spare ej Mø ej Qvind;
min Ungdom vil jeg fortære
med Fruer og Møer, de give mig Gave,
og ville mig altid hos sig have,
selv vil jeg hos dem være.

Jeg vil dem kysse og tage i Favn;
dog det er mig til lidet Gavn,
Jeg maatte vel lade mig nøje,
og tænke paa Døden, som for mig staaer. o. s. v.

Manden paa de 50 Aar beskrives saaledes:

Jeg er nu vorden stærk og fro,
det kjendes paa mine nebbede*) Sko,

mine

*) Nebbede o: spidsnæsede; de da brugelige Schnabelschuhe.

mine Klæder have mange Lyde.
Hvo mig tør bryde et Ord imod,
mit Sværd skal lægge hannem for min Fod,
intet Venskab skal han nyde.

Til Ting og Stevne bedes jeg at gaa
at true at bruse at binde og slaa,
did vil mig hver Mand have.
Ej er den Mand min Ven saa god,
at han faar nogen i Sagen Bod,
uden jeg faar store Gave.

I denne Tractat er et Pendant til hint ovenanførte Sted om Adelen. Naar Basunen paa den yderste Dag fremkalder Alle af Gravene, fremkommer En som raaber Ve! og Joduth! og siger:

Hvor er min Magt? hvor er min Vold?
min Plade? mit Pantser? mit Glavind? mit Skjold?
mine Svende? mine karske Heste?
min Høg, jeg havde paa min Haand?
mine Mynder i et Silkebaand,
der jeg mine Tjenere gjæsted'?

Alle rædtes for mig hvor jeg foer fram,
at skatte den Fattige var mig ej Skam,

fra

fra hannem tog jeg hans Føde,
satte hannem i Taarn i Stok i Jern,
formeente hannem og at gjøre sin Værn,
fuld saare monne jeg hannem høde.

Ligesom Hans Thomæsen, som vi saae, 1569 optog en Deel af Hr. Mikkels Mariæ Psalter i sin Psalmebog, saaledes blev, paa samme Tid omtrent, dette Poem om Menneskens Levnet ogsaa fornyet, og udkom med de Forandringer, som et halv Aarhundredes Fremvæxt i Sprogets Dyrkelse kunde give Anledning til. Udgiveren var den berømte Anders Sørensen Vedel, og Titelen var, som følger: Vita Hominis. Underviisning om Menneskens Levnet fra hans Fødselstime indtil Opstandelsen og Dommedag, ganske trøstelig for de Gudfrygtige, og saare gruelig for alle Ugudelige. Prentet i Kjøbenhavn af Laurents Benedicht 1571. 20 Blade i Octav.

I Dedicationen til Christopher Walkendorph beretter Udgiveren: "Jeg haver fundet dette Skrift iblant nogle gamle papistiske Bøger, som vare af Her Mikkel, fordum Sognepræst til St. Albani Kirke i Odense, skrevne efter salig Dronning Kirstines Begjæring og prentet her i Kjøbenhavn for

57 Aar forleden. Hvad jeg herudi haver forbedret paa Rimene og Meningen, kan den forfare, som vil ligne det gamle Exemplar med dette." — Det vil vi forfare, og derfor anføres de samme Steder som her foran.

Den som gaaer over 28 Aar indføres i Vedels Udgave saaledes talende:

"Mig tykkes nu saa udi mit Sind,
jeg vil ej ræddes for Mand eller Qvind.
Min Ungdom vil jeg fortære
med Fruer og Møer, de give mig Gave,
og ville mig altid hos sig have;
hos dem lyster mig at være.

Jeg vil dennem elske og tage i Favn,
dog det kommer mig til lidet Gavn,
jeg maatte vel lade mig nøje,
og tænke paa Døden som fore mig staaer. o. s. v.

Manden paa 50 Aar taler saaledes:

Jeg er nu vorden stærk og fro,
det kjendes paa mine nebbede Sko,
mine Klæder have mange Lyde;
hvo mig tør byde et Ord imod,
mit Sværd skal lægge hannem under min Fod,
ingen Venskab skal han nyde,

Til

Til Ting og Stevne bedes jeg at gaae
at true og bruse at binde og slaae,
did vil mig hver Mand have.
Ej er den Mand min Ven saa god,
at han faaer noget i Sagen Bod,
uden jeg fanger store Gave.

Vist nok er disse Hr. Mikkels poetiske Arbejder af anden indvortes Gehalt, end enten Peder Låales Ordsprog eller Broder Niels's Rimkronike; da de imidlertid ikke ere andet, end versificerte Fordanskninger af de Dages Munkeskrifter, kan man naturligvis ikke vente der noget Spor af egentlig poetisk Genie eller Opfindelsesaand.

Af det første mellem disse hans tre poetiske Arbejder skulde man maaskee med Føje vente sig meest og originalest Poesie, da det oprindelig skriver sig fra en Sværmer, som indbildte sig at være i Kjærlighedsforstaaelse med Jomfrue Maria. Midlertid ere dog just ikke hendes Berømmelser den meest poetiske Del af Rosenkrandsen. Vi ville til Bevis afskrive Begyndelsen af hendes Beskrivelse:

"Min

"Min Hu, min Agt, og alle mine Sinde
dem sætter jeg til en værdig Qvinde,
som er al Himmerriges Ære.
Ej klog, ej vis, er jeg dertil,
fuld saare jeg det kjære vil,
hendes Lov tilfulde at bære.

Thi ingen Engel af klar Natur
kan love tilfulde det Creatur,
som Gud haver givet den Ære,
hun kaldes i Skriften Jesses Ris,
en Port er hun for Paradis,
Maria monne det være.

Noas Ark lignes hun og ved
for hendes favre Dyd og Sæd,
som Bølgen ej kunde bryde;
en Port kalder hende Ezechiel;
en Løvekule, siger Daniel,
de Navn maa hun vel tyde.

Et Mynster af Filsbeen i Salomons Tid
hun maa vel være, thi hun kom hid,
Samsonem monne hun spæge.
Aman monne hun hænge lade,
thi hun Ydmyghed med sig hade,
os gjorde hun alle tilræge.

Vi

Vi vare af Trællet svegne længe
til Absolon lod sig selve hænge,
Joab hjalp til med alle,
Olofernes havde os lagt i Tvang;
Os hjalp ej Graad, ej Bønner, ej Sang,
sine Trælle monne han os kalde.

Judith hun tog hans egen Kniv,
hans Hoved hug hun fra hans Liv,
og frelste sit Folk af Vaade,
saa gjorde Maria, den ædle Møe,
hjalp os, at vi ej skulde døe,
thi hun er fuld med Naade.

Efter Bebudelsens og Besøgelsens Historie, som jeg for dens overvættes Naivetets Skyld ikke vil afskrive her, bliver han nu saa ved:

Løvens Mund, da brød hun op,
og tog den Sødme udaf dens Krop,
som Samson fordum gjorde,
som Jehu foer med Jsabel,
hvilken Naboth lod stene ihjel,
Achab ej selver torde.

Hun efterfulgde Abimelech,
hvilken som blev en Qvindes Gjæk,
som Thebes vilde brænde.
En Qvinde med en mægtig Steen,

knusede hans Hoved, gjorde hannem det Meen,
det maae jeg sige med Sande.

Saa lægger Maria Djævelen øde,
de Synden dræbt haver, rejser hun af Døde,
han maa alt for hende vige,
hun er alle Menneskers Hjelp og Haab,
som tvinges efter Verdsens Lob,
en Dronning af Himmerige.

Saare langt er man ustridig her fra at finde enten de harmoniske og zirlige Linier, Warton hist og her beundrer hos vor Digters samtidige Lydgate, der ligeledes har besjunget Jfr. Maria, eller den blomstrende Beskrivelse, der var den engelske Digters Hovedfortjeneste; vist nok undgaar Hr. Mikkel Engelskmandens Feil, at blande helligt og vanhelligt, og sammenligne hende med Helena, Polyxena, Lucretia og Dido; men derimod vil man neppe kunde bare sig for at smile af den aldeles smagløse Antitypie, hvorved hun bringes i Forbindelse med Noah Ark, Daniels Løvekule, Judith, Ester, Konen, der slog Hovedet i Stykker paa Abimelech, ja med Dalila, og kort sagt med alt, hvad i Bibelen kunde, eller ikke kunde, henpines paa hende. Dog inden vi i det mindste lade dette vort Smil udbryde til lydelig

Latter,

Latter, da lad os først betænke, hvorlænge det kan være siden, at vore Theologer bleve fuldkommen helbredede for en lignende Typomanie, om end ikke just Jfr. Maria mere er deres Gjenstand.

Som et Exempel paa, at Hr. Mikkel ikke var nogen uheldig Versificator eller Fordansker, ville vi først afskrive Latinen, og derpaa Dansken af følgende Sted, uagtet min Forgjænger alt i anden Henseende har anført det.

Si filius meus clausisset cælum uni de servitoribus meis, in psalterio meo mihi serviendo, minando et jurando, qvod non intraret illud, mallem potius impetrare ei apud filium meum dilectum, ut conderet ei aliud cælum novum, qvam damnaretur in infernum.

Havde du gjort med din Utugt,
at Gud for dig havde Himlen lukt,
at du skulde did ej komme.
Havde han stadfæst det med sin Eed,
jeg kan det vende, som han vel veed,
mine Tjenere til Hjelp og Fromme.

Før den skulde blive fordømt med alle,
om Gud monne mig sin Moder kalde,
jeg sætter mig mellem dem baade

og beder, at han en Himmel gjør ny,
som han haver skabt baade Jord og Sky,
saa frelses mine Tienere af Vaade.

Ustridig maa man indrømme Fordanskningen, snarere at have forstærket end svækket dette Sted, saavel ved et kraftigt og mandigt Udtryk, som ved de tvende lykkelige Tilsætninger: Jeg sætter mig mellem dem baade, og som han haver skabt baade Jord og Sky. Forresten er maaske her Stedet at erindre, at man i at bedømme ældre Digtere af deres nu i daglig Tale ubrugelige Ord og Ordføjninger, saare let forledes til at finde poetisk Diction og Kraft der, hvor der for deres Samtidige var jævn Hverdagsprosa.

At Rosenkrandsen er inddeelt i fem Mærkestene, hvoraf den første skal være rød til at betegne Christi Død; den anden skal have mange Lyder (Pletter) da den er vor Synd, Last og Skam; den tredie være sort og ilde skabt, da den, der ej mærker denne, bliver fortabt, og betegne Menneskets Død; den fjerde være bleg og noget rød, og betegne Guds Dom og Helvedes Pine; og den femte enten være hvid eller blaa, og betegne al Himmeriges Ære, er vist nok en saare fantastisk Inddeling, men som dog medfører adskillige kraftfulde Steder. Saaledes har i den første Afdeling Be-

skri-

skrivelsen af Jesu Lidelse og Død, skjøndt temmelig nøjagtig efter Evangelisternes Fortælling, saare lykkelige Strofer, f. Ex.

Han hængde paa Korset bleg og rød,
for dig leed han den haarde Død,
med Geisler (Svøber) var han slagen.
Han hængde og mellem Væjr og Jord,
som alt skod (skabte) med sine Guddoms-Ord,
bespottet, forhaanet, og nøgen.

Ustridig er her den Linie, som skabte alt med Guddoms Ord, indsat paa et saare pathetisk og virksomt Sted. I den anden Steens Beskrivelse er, som min Forgænger rigtigen har anmærket, Synden mod Klerkeskabet, i at forsømme Faste, Skriftemaal, Kirkegang, og især Tiende, den Artikel, der især ligger Digteren paa Hjerte, skulde gjemmes og mærkes vel, og som derfor indskjærpes med flere Strofer end de øvrige Artikler tilsammen, og ledsages med frygtelige baade timelige og aandelige Trusler; da imidlertid min Forgænger næsten har afskrevet det hele Sted, behøver jeg ikke videre at opholde mig derved.

Efter disse Rosenkrandsens fem Stene kommer nu Psalterens 24, forved disse gaaer en Forerindring ledsaget af den ovenanførte Beskrivelse om

Mariæ

Mariæ og Alani Kjærlighedshandel, og en Beretning om hans Herkomst og Levnet. I det første Capitel findes denne latterlige Udtolkning paa Psalter:

At salte, det siges at være et Ord,
som hver Mand monne forstande,
den Mad, som sættes for Folk paa Bord,
Og frelser af Hungers Vaande.

Saa saltes deres Sjæle af Syndsens Nød,
som vil denne Psaltere nyde;
bevares og fra den evige Død,
hog de mod Gud tit bryde.

Denne Etymologie torde være et Beviis, at Munkeetymologien af Dialectica i Litteræ obscurorum Virorum, og flere saadanne stærke Træk, ikke ere saa meget Carricatur eller Overdrivelse, som man undertiden fristes at antage dem for.

Han gaar nu tvende Capitler forbi, som han gjemmer til anden Tid, da "Materien er dyb og meget vid."

Det fjerde Capitel indeholder Christi Lidelses-Historie, inddeelt efter 15 Stene. Heraf vil jeg

blot

blot afskrive denne ikke upoetiske Strofe om Jesu Død:

Han hængde strax sit Hoved ned,
al Verden gav sig saare ved,
Solen lod af at skinne.
Jorden skjalv den samme Tid
baade der og over Verden vid,
for Jesu Død og Pine.

Og følgende Catholicismus af følgende Steen:

O Menneske! græd for Jesu Død,
som dig haver frelst af evig Nød
med Tvang og bitter Pine.
For Adam han havde ilde gjort,
i Paradis brød vor Herres Ord,
han bødte siden Brøde fine.

I Limbo var han fem tusind Aar
og meget mere, som skrevet staar,
sine Synder skulde han der bøde.
Der taalde han Vee og Helvedes Nød,
for han vor Herres Budord brød,
til Gud han lod sig føde,

Og siden døder paa Korset stod
i samme Stund fik Adam Bod,
der han stod op af Døde,

Han

Han tog hannem ud, og flere med,
som længe havde været i samme Sted,
deres Synder det at bøde.

Det femte Capitel indeholder følgende Beskrivelse af Maria:

Et aandeligt Syn en Qvinde saae,
Maria tre Kroner havde paa,
den ene af Roser og Lilie,
den anden af det røde Guld,
den tredie var sat af Stjerner fuld.

De følgende Capitler har Hr. Mikkel fortelig forbigaaet, da de angik Marias og Alani ovenomtalte Handeler, indtil det ellevte, der

gjør Visning paa
hvad Frugt og Nytte de Mennesker faa
som Psalteren ville nyde.

Dem loves da mangfoldige gode Ting, saasom:

Gud øger deres Gods, forlænger deres Liv,
giver dem sin Fred, frelser dem af Kiv,
bevarer dem alletide
fra Verdsens Nød og Diævelens Tvang,
Kroppen taal og ej Sygdom lang,
det skulle alle Mennesker vide.

Alle

Alle dem, som dem ere mest imod,
dem vinde de over, og faae det Bod,
de kunne dem intet gjøre;
Gud vil med dem i Sjælen boe,
frelse dem af Tvang og give dem Ro,
sligt skulle I mærke og høre.

Saare naiv er især følgende Forjættelse, enten den nu skriver sig fra Alanus eller Hr. Mikkel:

De som ere løse i deres Sind
af Ukydskhed, baade Mand og Qvind,
de styrkes mod saadan Plage,
den Lyst af deres Krop forgaar,
som jeg haver prøvet, og ret forstaar,
det er Guds synderlige Gave.

Det trettende og fjortende Capitel gaar Hr. Mikkel forbi, da de tilforn af ham ere anbragte; det femtende handler om, hvad Folk der maa prædike denne Psalter; det sextende, hvorledes og naar man skal læse Psalteren; det syttende gjentager Forjættelserne for dem, der lade sig indskrive i Broderskabet:

I Livsens Bog de alle gjemmes,
af hvilken de Onde udenfor glemmes,
ingen Løn med dem de tage.

Dette

Dette oplyses med en Lignelse af Jødernes Udgang af Ægypten, som meget vidtløftig udføres, efter denne Episode indbringes Noahs, Abrahams, Davids, Samsons og Jephtas, som og udføres saare omstændelig.

Det attende Capitel beskriver den Nytte, Gud vil give Verden for deres Skyld, som ere i Broderskabet, og bære Psalteren hos sig.

Det nittende undersøger hvorledes Psalteren skal fremføres:

Om den skal tænkes i Hiertens Grund,
eller læses med Ord af Folkemund,
om han for Gud skal høres.

Her findes den virkelig smukke Strofe:

Kunde man hannem læse nogen Tid
at Huen ei løbe hist og hid,
det var vel meget til Fromme.
Ustadigt er Hiertet alletide,
til Verdens Ting løber det saa vide,
thi meget i Huen kan komme.

Men snorrigt er følgende Raad i Anledning heraf:

Om

Om Hjertet er ustadigt af sig.
læs Bønnen med Munden fuld mandelig.

Det 20de Capitel afhandler, hvor man skal bære Psalteren, og anbefales da at bære den aabenlyst:

Naar Mange see det Baand saa hænge,
som have i Synden været længe,
dem søger Gud med sin Naade.
De tænke deres Synder baade store og smaa,
og frygte de skulle af Verden gaa,
og komme til Helvedes Vaade.

De gjøre da Pligt og Skriftemaal,
og ræddes for den bedske Skaal,
som Djævelen vil dem skjænke;
Psalteren læse de, holde ham i Fred,
som nu blandt Folk er megen Sæd,
de ofte paa hannem tænke.

De andre Capitler, siger han sig nu, at løbe over, og ej være seen, da de handle om dem som ere denne Psalter imod; den Indvending, at man ved at læse denne Psalter spilder Tiden fra anden Andagt og andre Pligter, besvarer han saaledes:

Ej

Ej tørv man sine Tider forsømme,
og ej derfor sin Pligt forglemme,
det er alt meer til Fare
at mangen Tid ganger bort uden Frugt,
at Menneſket øves i stor Utugt,
og synder mod Gud fuld saare.

Dagen er lang, og Natten ogsaa,
man maa baade læse, gaae, og staae,
hver haver sin egen Villie.
Christus og med sin egen Mund
han beder os vaage i hver en Stund,
os ej fra hannem at ſkillie.

Det tre og tyvende Capitel anpriser de Prædikefædre, som forkynde Mariæ Psalter, og det sidste straffer alle de

Som Maria Psalter ej mughe see.

De tvende andre ogsaa med Latin bebræmmede Skrifter vide vi ikke den oprindelige Autor til, men de synes efter den af min Forgænger anførte Efterretning til Læserne, ogsaa kun at være versificerte Fordanſkninger. Ovenfor ere Indgangsſtrophene af Digtet om Skabelsen med fortjent Berømmelse anført; følgende Stropher om Diævlenes

nes Fald ere ustridig ikke heller uden poetisk Interesse:

For Gud skabte enten Himmel eller Jord,
da skabte han Englene med et Ord,
Luciferum med andre flere,
Han gav hannem Fagerhed for dem alle,
Guds Haandeværk maatte de hannem vel kalde,
Visdom fik han og mere

End nogen Engel i Englechor,
det gjorde Gud, som i Himmerig bor,
slig Ære fik han at nyde.
Dog han var viis og dejlig skabt,
han skjøtte ej, han skulde blive fortabt,
mod Gud han torde bryde.

En Tanke fik han, som var ej god,
at han ville gjøre Gud imod,
saa sagde han til sig ene:
i Øster vil jeg sætte min Stol,
dejligere er jeg end nogen Sol,
Gud vidste, hvad han monne mene.

Han lignede sig Gud, som hannem havde skabt,
I samme Stund blev han fortabt,
Skudt ud af Himmerige
med mange Skok Engle, med hannem vilde være i Hel.

i Helvedes Ild, nu brænde de here,
forskabte i Djævlelige.

Somme i Væjret, somme fulde i Vand,
Somme i Jorden, og somme paa Land.

Adskillige rabbinske Forestillinger finder man hist og her, hvor der i Utide ødsles med upassende Kostbarheder, som:

Vellyst og Glæde havde Gud dem gjort,
saa klar var Paradises Jord,
som noget Kristal kan være,
de Urter, der stode, havde kraftig Lugt,
aldrig saae nogen saa lystelig Frugt,
som Træerne de monne bære.

Som klareste Sølv, paa Jorden var,
vare Bullerne af Træerne, som Frugten bar,
de Grene vare skjønne, med alle,
som skulde bære Blomster i deres Tid,
og Jordmonnen hun var ganske hvid,
hvor sød Lugt monne der falde.

Løvene vare, som et skinnende Guld,
af lystige Fugle var Paradiis fuld,
de sjunge der alle tillige.
Zacharias siger: Jordmonnet var saa stort,
som

som Gud han havde for Adam gjort,
som fire Kongerige.

Den her nævnede Zacharias sees af en Marginalnote, at være en Rabbiner, hvis Glossa over Genesis anføres som Hjemmel for Paradisets krystalklare Jord.

I den følgende latinske Nota kunde vor Ewald have fundet Hjemmel for sin Hypothese om Slangens Gestalt og Gang: Inter omnes bestias, qvas creavit Deus, qvoddam genus serpentum formavit, qvod erectum gradiebatur, et caput virgineum habebat.

Adams Fald er med mere Finhed, end Digteren selv synes at være bleven vaer, fremstilt i følgende Stropher:

Adam fik hun den anden Deel,
som hun beed af, og var ej heel,
bad hannem ligerviis saa gjøre;
Adam blev strax baade bleg og rød,
det Bid, du beed, det vorder vor Død,
Æblet vilde han ej røre.

Thi Adam tænkte grandgivelig paa,
hvad Ende det Bid det skulde faae,

Stor

Stor Rædsel bar han derfore,
Djævelen sagde: Adam, est du ræd?
alle Ting ere under dine Fødder træd,
som de tilforen vare.

Tag Æblet af Qvinden, og bid fuld sagt,
meer end du haver, da faaer du Magt,
jeg meen, du skulde mig kjænde.
Som andre Guder da blive I vise,
alle Ting, Gud skabte, skulde Eder prise,
saa sagde jeg for til hende.

Adam, om du gjør hende imod,
veed man, du faaer det aldrig Bod,
det skal du visseligen vide.
See, hvor favr hun for dig staaer,
hun sjælden af din Amindelse gaaer,
Gud skabte hende af din Side.

Adam saae med naturligt Skjel,
hun var fortabt, det vidste han vel,
og alle Qvindfolk med hende,
som Gud vilde skabe efter Adams Tid,
over hele Verden, baade hist og hid,
Adam kunde det vel kjænde.

Han ynked' sig over det Creatur,
skjøndt han var stærkere end nogen Muur,
med hende vilde han jo falde,
han beed paa Æblet, gjorde Gud imod;

Havde

Havde enten Ewald eller Milton tordet fremstille Adam handlende ene af denne Grund ikke at skille sin Skjæbne fra sin Evas, hvilken fordobblet Interesse vilde de ikke derved have givet hans Carakter? Hr. Mikkel finder derimod ham desuagtet skyldig ligesom Eva i tre Synder, Fraadserie, Stolthed, og Gjærrighed, da de begjærligen vilde vide Ondt og Godt.

End een, formodentlig rabbinsk, Synderlighed maa jeg endnu afskrive deraf, det er disse Adams Ord til Eva:

Ej er den Pligt saa stor paa Jord,
den det kan bøde, som vi have gjort;
Jeg siger, hvad du skal gjøre.
Eva! gak paa din bare Fod,
gjør Pligt og Bod i Tigris Flod,
mig haabes, Gud vil dig høre.

En Sten tag op af Flodens Grund,
hold hannem fuld haardt udi din Mund,
stat der udi 30 Dage.
Saa længe skal du ej tale et Ord,
besørge det, vi have ilde gjort,
med saadan Legems Plage.

Til Jordans Flod vil jeg nu gaa,
saa længe vil jeg i Vandet staa,

taale der, hvad Gud vil sende;
Jeg vil ej drikke, ej heller æde,
min Brøde vil jeg der sørge og græde,
til Livet fanger Ende.

Djævelen forførte imidlertid i Englelignelse Eva fra sin Poenitentse, saa hun kom til Adam, der ikke vilde tale til hende, før de 40 Dage vare til Ende, og hun maatte imidlertid føde sig med Tang, uspiselige Fiske, og Fraad og Skum, som Vandet drev op, da hun selv ej maatte væde Hænderne i Floden, hvor Adam stod.

Endnu maa mærkes den Munketradition, at Adam da han laae paa sit Yderste, sendte Seth til Paradis, at faa nogen Lægedom af Engelen; han fik da tre Æblekjærner, men da han kom med dem, var Adam død; de tre Kjærner bleve nu satte paa Adams Grav, og deraf voxede det Træ, af hvilket Christi Kors blev gjort.

Det tredie og sidste Skrift om Menneskenes Levnet, er at ansee som vort ældste Læredigt; det begynder med denne ikke uhældige Strophe:

Vil du have Lykke og Sjælens Heil
da see dig ofte i dette Speil,

som

som jeg dig nu vil sende,
da lader du Hvermand være din Lige,
tro ej paa Verden, hun vil dig svige,
til Gud skal du dig vende.

Tre Stropher senere hedder det:

Naar du est i din beste Tid
og haver til Verden sæt din Lid,
du meent, det skal saa stande,
Døden kommer skulende, ikke tal' et Ord,
da skal du bøde, hvad du haver gjort
med Pine og Hjertens Vaande.

Han formaner ham nu at betænke, hvad ham efter Døden forestaaer, og betragter Mennesket fra dets Fødsel. Her findes tvende Stropher om sønlig Kjærlighed mod en Moder, hvilke, det virkelig er Skade, udskjæmmes ved den klerkelige Slutning:

Din Moder taalte for dig megen Nød,
det var stort Under, hun ej blev død
af Pine og Hjertens Vaande,
den Tid du føddes, et Menneske at være;
giør hende baade Hæder Tugt og Ære,
med Evne gak hende til Haande.

Med Ord, med Gjerninger gjør hende ej Harm,
blid hende med Gaver, tag hende i Arm,
hjelp hende, det du kan læste;
Ej eneste i Live, men efter hendes Død,
lad hende ej meget taale Skjærsilds Nød,
rider du med hundrede Heste.

Derpaa betragter han Mennesket i Vuggen, og i disse to Stropher synes man at gjenkjende de raa Grundtræk til det pathetiske Billede, Gyllenborg i sit Menneskets Elende har forelagt os:

Jeg lægges nu først i Vuggen ned,
med Graad og Suk giver jeg mig ved,
for Verdens store Vaande
fanger jeg ej Øie af Moders Brøst,
af Døden mit Hjerte vorder fryst,
det monne mig forestaande.

Det var mig bedre, jeg havde været død,
før jeg var fød, end lide slig Nød,
som Verden vil mig nu skjænke.
Den Tvang, som mig nu forestaar,
ret aldrig af mit Hjerte gaar,
kunde jeg den rettelig tænke.

Herpaa følger Skildringen af Drengen over syv Aar, og af Ynglingen over 14; saa om Ungkarlen

paa

paa 28 Aar, — estkreven ovenfor, saavelsom det følgende: Manden paa de 50, som vidner, at en cruda viridisqve senectus den Tid maa have været almindeligere end nu. — Saa kommer Skildringen af den gamle Mand, hvoraf vel følgende Stropher ville læses med Interesse:

Min Overdaadighed haver fanget Bod,
thi Kjæppen er vorden min tredie Fod,
de gaar mig mest til Meene;
min Ryg den kroges, mit Hoved ogsaa,
til Graven maa jeg forløst gaa,
derfore maa jeg mig veene.

Mine Hænder de skjælve, slebert er mit Maal,
for jeg drikker nu af Alderdoms Skaal,
mine Øjne tage til at rinde;
døv er jeg vorden, jeg kan ej høre,
Traad bryder mine Lemmer, hvad skal jeg gjøre?
ingen Raad kan jeg her finde.

Kunde man være sikker paa, at Alderdommens Skaal ikke var bragt did for at rime paa Maal, synes mig denne Idee i Forbindelse med de foregaaende saare hældig, ligesom man ikke kan miskjænde Billedets Sandhed.

Endnu

Endnu sørgeligere er Skildringen af den Graahærdede, f. Ex.

Min Krop han tynges nu som en Steen,
jeg gider ej stande paa mine Been,
uden jeg haver Kjæppen i Hænde,
Krykken under den anden Arm;
sidder jeg for Ilden, jeg vorder ej varm,
Joduth! over Verdens Vaande.

I den rædselfulde Afbildning af Oldingens Sygeleje, spiller uhældigvis Kirke, Præst og Tiende atter en Hovedrolle.

Den følgende Beskrivelse, naar man — som det her kaldes — skifter Lyd, endes med de fire smukke Linier:

Fuld lidet haver jeg før mig sendt,
medens jeg haver været i Live;
hid, som jeg kommer er jeg ukjendt,
og jeg skal evig blive.

Efter en Tale af Legemet kommer nu Striden mellem Livet og Døden, og derpaa Hjertets Bristen, som begge have Træk, der vel fortjente at afskrives, hvis Rummet tillod det.

Nu

Nu tager Døden Ordet, og heraf maa jeg afskrive følgende:

Fruer og Møer, i hvor I staae,
for sandt I mue alt med mig gaa,
Ligfolk, Hofmænd tillige.
Bonden som ganger med sin Plov,
hannem tager jeg tit paa Mark og Skov,
den Fattige med den Rige.

Jeg tager og Bondens Lejedreng,
naar han er drukken, og gaaer i Seng,
og venter sig ingen Vaade.
Hans Pige, som plejer at gjøre hans Gavn,
hende tager jeg med i samme Navn,
de mue alt følge mig baade.

Derpaa anføres den Døde talende, og dernæst, naar han er jordet, og nu lyder Basunen. De tvende Stropher, der gaa forved dem, min Forgænger anførte, fortjene ustridig i æsthetisk Henseende at afskrives:

Engelen raaber: det høres saa vide,
tænker det vel over til alletide:
Stander op nu alle Døde.
eder hjelper ej Gave, ej Herrebøn,
hver skal nu tage sin tiente Løn,
for Dommeren skulle I møde.

Mig

Mig skjul ej Fæste, ej Taarn, ej Muur,
Gud naade mig arme Creatur,
mig maa jeg saare veene;
jeg skal gaa for den græsselige Dom,
vee mig at jeg til Verden kom,
min Brøde svarer jeg nu ene.

I det følgende fremstilles, naar Kjødet kommer til Benene igjen, naar man føres til Dommen, og da klager sin Nød.

Nu indføres Christus selv talende; men her er Fremstillingen baade kortere, og mindre levende, end den ovenomtalte i Mariæ Rosenkrands.

Man undskylde, at her baade saalænge er handlet om, og saa meget udskrevet af, denne gamle Digter; kan man end hos ham hverken beundre Opfindelse eller Sammensætning, da kan man vel ikke nægte hans poetiske Fremstillingsgave sin Agtelse, især i Sammenligning med hans Forgjængere og nærmeste Efterfølgere; og torde vel mangt et Sted i hans Arbejder kunde gjøre en dansk Virgil samme Tjeneste, som Ennius gjorde den romerske, eller Lydgate de ældre engelske Digtere.

Næst=

Næstefter de trende Hovedforfattere i den Periode for Reformationen, Peder Laale, Broder Niels, og Hr. Mikkel, møde der adskillige mindre vigtige og for største Delen anonyme Rimere; hvad de har leveret er næsten Alt Oversættelse. Saaledes for Ex. den rimede Fortælling om

Flores og Blantzeflor.

Jeg giver den Plads her efter det Aar da den først er trykt paa dansk, som er 1509 hos Gotfried af Gemen. Den har vel været her i Norden lige fra Begyndelsen af det 14de Aarhundrede, og vel ogsaa dengang oversat i den danske saavelsom i den norske og svenske Dialect; men den norske Oversættelse er gaaet forloren, den svenske er blot til i et Haandskrift i det Kongelige Bibliothek i Stockholm, og den danske vide vi intet andet af at sige end bemeldte trykte Udgave fra Begyndelsen af det 16de Aarhundrede.

Det

Det var Euphemia, født Grevinde til Ruppin i Mark-Brandenborg og Dronning i Norge fra 1299 til 1312, der, efter Fants Observationes historiam Svecanam illustrantes Pars I. Upsal. 1785, meget yndede Lecture, som lod denne Fortælling omplante paa scandinavisk Grund.

Indholdet er, saaledes som jeg i Maanedsskriftet Iris og Hebe for 1796 i Underretningen om vor Almues Morskabs-Læsning fremsatte det, følgende:

En christelig Ridders frugtsommelige Gemal der havde giort Løfte at ville fare til St. Jeps *), blev paa Vejen derhen overfalden og fangen af en hedensk (: mahomedansk) Konge i Spanien, som bestemte hende til sin Dronnings Terne.

"Palmesøndag i det samme Aar
Dronningen fødte en Søn saa klar,
og en Mø den christne Qvinde,
den fejerste den man kunde finde;
de gav dem Navn i samme Id.
Fordi de fødtes mod Sommerens Tid,
Flores kallede de den Søn
og Blanzeflor den Jomfru skiøn.

Hans

*) St. Jeps eller St. Ibs. Saaledes kaldes i ældre danske Skrifter Santjago.

Hans Navn en rød Blomme (ɔ: Blomster) lyder,
hendes Navn et hvidt Blomster tyder.

Flores og Blanzeflor, som levede med hinanden fra den spædeste Alder og bleve optugtede og oplærte med hinanden, bleve snart hinanden uundværlige. Denne opvoxende Kjærlighed var Kongen aldeles imod, da det baade formedelst Religion og Stand var Mesalliance, og han folgde hende i Flores's Fraværelse til Kjøbmænd der havde hjemme i Babylon. Her kom hun i Kongen af Babylons Serail.

Midt i Staden et Taarn der stander,
det gjorde Kjemper med deres Hænder;
den Mur er vel gjort tilføie
hundred Alne er dens Høie,
og gjort med mange mesterlig Ting,
hundred Favne er han omkring.
Han er af Marmerstene grønne
de fuldgode ere og skjønne.
— — — —
— — — —
Fire ti Herberger ere derinde,
de ere de beste man man finde.
— — — —
I hvert Herberg ere derinde

de venneste Jomfruer man maa finde.
De fejerste Kongen faaer at høre,
han lader dem alle did indføre.
de Trapper ere gjorde saa,
at hver maa til anden gaae,
og til det Herberg Kongen i er,
hvilken Bud han sender der.

— — — —

Og ingen Mand maa tjene dere
uden han skal gildet være.

Da Flores kom hjem og savnede Blanzeflor, bildte man ham først ind, at hun var død og begravet, men da han kom efter at det var Bedragerie, forlod han strax sin Faders Hof, og, vel forsynet med Penge og Guld, drog han ud i den vide Verden for at søge hende op. Han kom paa rigtige Spor, "han aldrig Nat som anden laae,, og naaede omsider Babylon. Her bestak han Seraillets Portner og fik ved ham Lejlighed til at komme til Blanzeflor.

De mintes i den samme Stund
vel hundred Sinde af Hjertens Grund.
De græde af Glæde baade sammen,
de finge siden mere Gammen.

— — — —

Flores

Flores og Blanzeflor ginge sammen,
i et Hus og havde Gammen;
det Gammen, som de funde paa,
er mig ej lovet at sige fraa.

Den megen "Gammen„ gik det i en Maaneds Tid godt med, især ved Hjelp af Clares, en Veninde Blanzeflor havde i Seraillet. Men omsider kommer Kongen efter, at Blanzeflor, som han havde bestemt til sin Dronning næste Aar (thi her efter denne Roman tog han en selvny hver Aar) at hun var ham utro. Flores undskylder sin Daad med, at Blanzeflor var hans forlovede Brud, og tilbyder sig at gaae i Enekamp, for dermed at bevise sit Udsagns Rigtighed. Flores bestaaer i Duellen, og Kongen lader sig dermed nøje. Flores og Blanzeflor forlade nu Babylon:

Som Skiben' vare allerede sammen,
de vunde op Sejl og fore med Gammen.
Den 16 Dag for deres eget Land
de kaste der' Anker paa hvide Sand.
Den samme Dag spurgde han der,
at hans Fader og Moder døde ere,
og saa til Moderen (Moderen til?) Blanzeflor,
som er hans eget Hjertes Amour.
Genesten Folket det forstaae,

at Flores uden for Landet laae,
de komme allesammen snarlig dere
undfinge hannem med megen Ære;
de lode genesten stævne Ting
over alt Landet der omkring,
og toge hannem til Konning der
over alt det Folk i Landet er.

Da Flores saaledes var kommen i Besiddelse af sit fædrene Rige, gjorde han først et prægtigt Bryllup, og blev siden paa en Reise til Frankerig omvendt til den christne Tro:

Han lod genesten christne sig der
og alt det Folk med hannem er.
Siden toge de med dem Præste
Bisköppe og Klerke af de beste.
De rede saa gladelig til den Strand
og seglede til deres eget Land.
Siden lod han stævne ud
alt det Folk han havde over Bud,
de skulde til christne Tro gaae,
hvo det gjør ej, han skal Døden faae.

Og nu er her Slutningen:

For Tvang de havde i Jorderig
Gud gav dem derfor Himmerig.

Nu

Nu haver I alle hørt herfra,
hvor det gik dem baade to;
de endte deres Liv og finge Ro
med Gud, som lever, de paa tro.
Nu haver det Æventyr Ende;
Gud han os sin Naade sende!
Eufemia Drotning i sin Time
hun lod dette Æventyr skrive.
Gud give dem Naade, Bogen gjorde,
og saa Alle, hende hørde,
godt Levnet, og ret Skriftemaal,
og til Himmerige at komme vor Sjæl
til Jesu Christi signede Hænde,
og der at blive foruden Ende!

I to senere Udgaver af 1695 og 1745 lyder Slutningsverserne saaledes:

Eufemia Drottning i sin Time
hun lod dette Eventyr rime.
Gud give dem Naade, Bogen gjorde,
og alle, som hende fremde og førde!
Gud give os alle en christelig Tro,
og evindeligen i Himmerig at boe,
til Jesu Christi signede Hænde,
og der at blive foruden Ende.

Som

Som i disse Linier, saaledes overalt, er den gamle Udgave bleven forandret, og tildeels forkortet, og Sproget moderniseret; det Peder Syv allerede har bemærket i sin saa kaldte Danske Boglade, hvoraf Sandvig meddeelte Extract i Samlinger til den danske Historie 1ste Bind. Og man kan være vis paa, at Texten fra "Dronning Euphemias Time„ af indtil Gotfried af Ghemen er undergaaet en ikke mindre Forandring og Fornyelse, end fra 1509 til 1695. Denne Formodning, at man i Udgaven af 1509 ikke læser Texten uforandret og uforvansket saaledes som Dronning Euphemia i Begyndelsen af det 14de Seculo lod den rime, bestyrkes ved en Læsemaade, som staaer paa det tredie Blad, og som uden al Tvivl har sin Oprindelse fra Westphalerens Gotfried af Ghemens Patriotisme:

Saa lod han dem til Skole føre,
som de maatte Visdom høre,
til Duzborg, den store Stad.

Imidlertid bliver Piecen dog, i sin første Udgave, fra Sprogets Side af meget merkværdig, da, man maa troe, derí forefindes Levninger og Spor af den højere Alder, en Tidspunct, hvorfra man ikke har stort flere Sprog-Monnmenter end Lovbøger.

For-

Forresten kan den Omstændighed, at Eventyret allerede har været bekiendt her i Norden fra Begyndelsen af det XIVde Seculo af, oplyse en Punct i Literairhistorien, som i Melanges d'un grande Bibliotheqve. D. Romans. Sectio VIII pag. 337, lades uafgjort. Der opkastes nemlig det Spørgsmaal, om Æren af at have opfundet Sujettet til Romanen Flores og Blanzeflor kan tilskrives Boccaccio. Da Euphemia, som yndede denne Roman saa meget at hun lod den oversætte paa Dansk, døde omtrent 1312, og Boccaccio først er født 1313, saa kan Inventionen da ikke tilskrives ham, men nogen ældre hidtil ubekiendt Roman-Digter.

Saaledes som Boccaccio's yppige Genie bearbejdede, amplificerte, og baade med hedensk, christelig, og mahomedansk Mythologie udstafferede dette Emne, som han fandt for sig, er Romanen mangfoldige Gange bleven trykt paa italiensk, og tillige bleven oversat i de allerfleste europæiske Sprog.

Til det, her ovenfor er sagt, er for den æsthetiske Undersøger saare lidet eller intet at lægge. Den Aand, der oprindeligen kan have

været i disse romantiske Digtninger, kunde i disse Oversættelser, og Oversættelsers Oversættelser, ikke let andet end bortdunste; og der blev intet andet end et Ammestueeventyr tilbage. At Boccaccio ikke er den oprindelige Forfatter af denne Historie godtgjøres i Forbedringerne til Wartons engelske Digtekunsts Historie, saavel med det at Boccaz selv (B. 1. p. 61 i Udgaven af 1723) bevidner det; som især af at Flores og Blanzeflor omtales som ædle Elskere af Mattres Ermengain de Bezers, en langvedoksk Digter, i hans Breviare d'Amor fra Aaret 1288.

Broder Ruus.

Fra denne selsomme Fortælling om Flores og Blantseflor komme vi til den om Fanden i Munkedragt, der er af ganske modsat Art, men som har dette tilfælles med hin, at den ogsaa højt op i Tiden har været gjængse her i Danmark, uden at vi, aldenstund vi ikke har den i sin oprindelige Skikkelse, saa lige kan bestemme dens første Ophav.

I denne Historie om Broder Rus, hvorledes han haver tjent for Kok og Munk udi et Kloster og hvad han haver bedrevet derudi, fortælles, at der var engang et Kloster hvori Munkene levede et meget overdaadigt Levnet med Drik og Svir, og

Hver af dem, skulde I befinde,
han havde for sig en hæderlig Qvinde,
som toede hans Klæder, og redte hans Seng,
hun strøg hans Kappe, og — —

Deres hoviske Levnet Djævelen saae;
han kom fuld snart for Porten at staae,
han sagde sig at være tjenesteløs o. s. v.
— — — —

Herr Abbed ham spurgte: hvad er dit Navn?
jeg hører, du kan vel gjøre Gavn.
Kjære, Herr Abbed! jeg heder Rus,
saa kalde de mig i Stegershus.
Abbeden rakte Rus sin Haand,
tog hannem i Tjeneste strax paa stand.“

Rus blev først Kokkedreng og siden Mesterkok.

„Deres Mad gjorde han saa vel at smage
om Fredagen som de andre Dage,
al Fasten igjennem ligesaa.
Det gjorde det Flaad, han kastede paa
med Ister, Smør, og megen Spæk.“

Omsider tager han Kappen, og bliver selv Munk. Blandt de Puds han bedrev i Klosteret, hører og,

at

at han engang da han som Kok var i Knibe for Kjød, stjal en Bondes Ko, der græssede paa Marken.

"Der Klosters Bonde sin Ko igjen vented'
og Tiden begyndte sig at forlente,
han ventede hende vel en Time eller to,
men intet fornam han til sin Ko.
Den fattige Mand han gav sig ilde;
han aldrig vidste, hvor han vilde.
Han lod ad Skoven hasteligen staae,
og meente, han skulde sin Ko der faae;
dermed sine fattige Børn at føde;
han havde ikke megen Fisk at bløde.
Jo mere han ledte, jo mindre han fik,
saa længe den mørke Nat paagik,
at han ikke saae hverken Folk eller Fæ;
saa slap han i et gammelt Træ,
og tænkte, der Dagen at forbide,
Paa det at Ulve skulde hannem ej slide."

Her var Bonden Vidne til følgende Scene, der i sig selv er høist mærkelig, og bliver det endnu mere, naar man seer hen til den Brug, som Lessing har gjort deraf.

"Han

"Han saae, der skikte sig udi en Rad
en mægtig græsselig Helvedes-Skare.
Lucifer monne den ypperste være;
han satte sig neder paa en Stol,
at kalde tilsammen han befol
de Djævle, i Verden Befalning havde
besvige Folket og gjøre dem Skade;
der vilde han skarpelig Regenskab høre,
og vide hvad hver havde at føre.

Belzebub kom for sin Herre.
Herr Lucifer ville I tie qværre,
da vil jeg sige hvad jeg haver gjort
siden jeg foer ud af Helvedes Port.
Jeg vidste to kjødelige Brødre være,
som havde hverandre i Hjertet kjære;
deres Kjærlighed og gode Villie
intet Verdsens Menneske kunde adskille,
førend jeg kom med mit træske Fund;
deres Kjærlighed spildte jeg i den samme Stund.
Den ene slog den anden ihjel.
Herr Lucifer gjorde jeg ikke vel?
Lucifer sagde: Du siger god Snak,
for saadanne Gjerninger bør Dig Tak.

Dernæst kom løbende Mester Astarot. —
— — — —

Hos

Hos Herrer og Førster haver jeg været,
jeg haver ej Konst eller Arbejde sparet,
før jeg haver dennem tilsammenført;
en Parlamente haver jeg rørt;
hver anden visse de Kamp og Strid ꝛc.

Asmodæus han trædende kom.
Herr Lucifer Herre! jeg sige vil,
min Syssel haver været til Dobbelspil.
Hvor to de sad at dobble for sig,
den tredie var jeg visselig.
Falske Skanzer jeg dem gav,
jeg vidste vel min Fordel deraf,
Ess for Sees, Sinke for Duus,
og Troje for Qvater i mange Huus.
Om Natten før et Lys var brændt,
jeg havde vel syv til Helvede sendt.“

Omsider kommer Rus ogsaa frem og afgiver sin Rapport om, hvorledes han havde besnæret og forført et heelt Kloster, og snart vilde nedkomme til Helvede med Abbeden og alle Munkene. Og herpaa:

„Som Dagen vilde komme, og Natten skred,
Herr Lucifer strax ad Helvede red
med alle de Djævle, hos hannem vare,

det

det var en stor utallig Skare,
da gjordes der Bulder med saadant Skraal,
at aldrig hørte man saadan Braal."

Hvad jeg ovenfor sagde, at Lessing har gjort Brug af denne Scene, er vel ikke, til jeg veed, endnu bleven anmærket af nogen Literator, men det er dog vel næsten uden for al Tvivl, at han heraf har taget Anledningen og Ideen til det Optrin i hans Faust, som er indført i hans Theatralischer Nachlass 2ter Theil S. 190=95.

Vi komme igjen tilbage til vort Eventyr. Bonden skyndte sig til Klosteret og berettede, hvad han den Nat i Træet havde hørt og seet, og Følgen deraf var, at Abbeden og Munkene "gjorde Pligt og Bod,

For de havde brudt den Herre Gud imod,
De begyndte strax at læse og sjunge,
og tjente Gud med Hjerte og Tunge,
og bade hannem hjelpe dem af deres Nød,
at de maatte undgaae den evige Død."

Broder

Broder Rus blev naturligvis jaget paa Døren. Han foer til Engelland og besatte Kongens Datter. Ingen kunde mane ham ud af hende, før Abbeden, som Rus havde tjent hos, blev hentet. Da maatte Rus vige, og end ydermere transportere Tusind Skippund Bly fra Engelland igjennem Luften til Klosteret "i Sachsenland," som dermed blev tækket. Og til Slutning maner Abbeden Rus ud i en stor Udørken, hvor han skal ligge og lure til Dommedag.

Af dette Eventyr har jeg seet to danske Udgaver, en som Trykken udviste at være fra det 16de Aarhundrede; men Exemplaret manglede Titelblad, saa jeg ej kan angive Trykkeaaret nøjere. Den anden Udgave jeg har seet var af dem som evig blive ved at være ny, da det heder paa Titelbladet "Trykt i dette Aar."

At Originalen har været tydsk og er ældre end Reformationen, er ganske klart. At den fordum har været meget læst og afholdt i Tydskland, kan man slutte af det der i Brunonis Sejdelii Paroemiæ ethicæ. Francof. ad Moen. 1589 8vo, staaer:

"Qvis

"Qvis non legit, quæ Frater Rauschius egit."

Ogsaa i Danmark har Rus's Skalkepudser længe været bekjendte. I Scriptores Rerum Danic. Tom. III. pag. 281 har den store Oldgransker Hamsfort anført det Sagn, at det var Esserom Kloster hvori Broder Rus havde havt sit Spil; og i det ældste danske Drama af 1531, som vi snart komme til at tale om, der heder det:

"Give Gud! hver vil ikke være saa fuus
ligervis som den Djævel Broder Ruus."

I samme

I samme Aar Gotfried af Gemen fik ovennævnte Fortælling om Blantseflor og Flores færdig fra sin Presse, trykte han ogsaa nogle Rim som have Titel af

The fæmthen Teghn
føren wors Herre strenghe Dom scal komme.

Ved Enden af Bogen, som kun udgjør 16 Blade i 12mo, heder det "trykt i Københaffn hos Gotfrid aff Ghemen Anno MCCCCC oc ny."

Til Prøve paa Sprog, Orthographie, og Foredrag meddeles herved

Then annen Tegen.

"Annen Dagen scal Tegnet worde,
saa sawde then Mester, Bogen gjorde,

Wannet

Wannet scal saa nederlig gaa
thet owerste at thet Ingen kan naa;
Sys ock Kielde oc Flodæ oc Aa oc Bæcke
thet ingen kan sin Haand til ræcke.
thet meignæ Haff thet gaar oc bort
saa nederlig, at mæn wed ey hort.
thet førre war Haff mellom beggi Lande
thet worder tha alt til then tørre Sande.

Then fjærde Tegen.

Fierde Dag scal seg obenbare
alle wonderlige Ting i Wannet fare,
bode Fiske oc Marswiin oc store Hwallæ
intet maa sig tha under Byliæn fiælæ;
thet scal seg tha alt ower Wannet the,
thet er Jammer oc stoer Wee.

Med det femtende Tegn saa er endelig Alting klart:

"Djævlene komme sorte og lede,
at ramme og gribe ær the til rede.
Owen kommer Dommeren i een ildelig Sky,
umowelig worder tha at fly.
Han lader alt Mankøn for seg kalle;
Ilde og Gode thees ther alle;

Ilde

kke Men a winsther Hænde,
alle the hannem i Werden ey kende. o. s. v.«

Bogen sluttes med "eth fogert Jærtægen."

"Thet var en Biscop han haffde en Prest
som lidhet i Skrifften hawde han læst.
Biscopen talet til Presten saa:
kjære Søn wi wille udh at spacere gaa,
tagh thin Bogh udi thin Handh,
saa villæ wi loffne then hellig Andh.
the ginge didh som Gressæt grode,
og saa hware fawere Yrther stode.

Da de vare komne her, gjorde de hver for sig deres Bøn til Gud i nogen Afstand fra hinanden.

Then Præst seg laude pa Jorden neder,
en Andh i Jorden gaw seg ther weder.
Ther han haffde sine Bøner læst,
under seg i Jorden hørde han en Røst,
hvare een paa eth Hackebreedt sloo,
alt aff sith Hjærte ther wid han loo.
Tha ropte then Præst oc sagde saa:
nu maner jeg teg alt thet jeg maa
under Gud og hans Moder Maria kær,

thu

thu scalt mig syæ aff hwem thu kommen ær.
Tha swareth een Røst hannum igjen:
Hwi maner thu meg, oc gior meg Meen?
jeg ær een arme fattigh Andh
som neder aff Hemmelen met Lucifer kam.
Han haffuet bode Sorg oc Pine,
før han paa Hoffmod først munde fine.
Jeg war i Hemmerigi een Engel saa god,
udhskjøth ær jeg for Lucifers Hoffmod.
Tha Lucifer roptæ oc sawdæ saa:
I Gutz Sæde jeg wel sidde maa,
at sidde i then Sæde saa ær jeg wiss,
therfore giffwer alle Engel meg Priss!
tha ropte Engelen (Englene?) oc sawde jaa,
jeg thet hørde, gjorde jeg oc saa.
Then same Leeg haffde jeg tha i min Hand,
og loffuet ther met Gud then hellig Andh.
Tha mune jeg nedher of Hemmelin falle. ꝛc."

Efter

Efter Tidsordenen følger nu:

En fortabt Sjæls Kjæremaal over Kroppen. Tryckt i Køpenhaffen hos Godtfrid aff Gemen Anno Domini millesimo qvingentesimo og X. paa Sancte Jørgen Afften.

Sjælen holder Samtale med Legemet, og de klamres stærk om, hvem af dem der har mest Skyld i den Fordømmelse de ere underkastede.

"Huor er nu (spørger Sjælen) alle tiine Torn
oc Burger store?
huor ær nu al tiin rige Fore,
som tu wor føre wan at haffue?
Teg føldhe lidet aff thet til Grafne.
Huor ære nu the Swenne teg skulle thjene
thine Børn oc saa thin Husfrawe wænne?

huor

huor ær nu al Wærtzens Ere?
mig tycker tu scalt thet nu ombære.
Tu haffuer nu fanget en annen Gang,
thin Graff ær ey mere en 7 Fødder langh.

Helwede stoor oss offwith til rede,
og saa the mange Dieffle lede.
Awy! thet jeg wor saa fortapt,
men jeg wor effter Gud selffuer skafft.
J Døfwelse wor jeg gjort saa klaar,
som then Sool paa Hemmelin gaar;
nu ær jeg solth for Synderne thine
og ewinnelig dømder tiil Helwedis Piine.«

Efterat de længe havde expostuleret med hinanden:

Ther komme tha grumme Dieffle thaa (ↄ: to)
med Op oc Roff oc meget Skrool,
aff them gik Ild som eth Bool.
Alle Werden(s) Mester the ey kunne,
ther til Klogskaff the ey fwnne,
til Lignelse scriffue wære saa lede
som meg wore for øgen thede.
The Mestere kunne wel scriffue Dyr
Fulle oc alskens Creatur,
med alle theris Kunst hun ær ey vist,
med alle Klogskap allskens Løst

at

at skriffue tælige Djeffle soo reddelig
som the too wore, ther tædis meg.
The wore forthe, som Thære, bode.
Med theris Lad war ingen Nodhe (Modhe?),
Jernkroge the i Hende førde,
oc brendende Ild aff theris Mund førde.
Aff theris Næse gik uth Orme,
som ræde wore mod Sjelen at storme; —
thesse Djeffle wore bode ledhe,
so meget wore the Sjelen wræde.
The slogæ henne med Kølle siine,
oc drofue henne neder til Helvedis Piine. o. s. v.

Hen mod Enden heder det:

"Siden jeg Bernardus hafde thetta seeth,
som jeg haffuer nu fore eder theet,
en stor Ræßel munne jeg faa,
thi at jeg halff woghen laa.
Jeg badh til Gud saa inderlig,
at han sculle wære meg nodelig,
jeg badh Gud om siin helge Naade,
at frælse meg af tæligen Wode."

Dette rimede Kjæremaal er ikke en dansk Original, det er Oversættelse af Latinen. Originalen

et Qverela animæ damnatæ, hvis Literatur jeg ikke veed mere om, end at den er paa ny optrykt med tilføjet tydsk poetisk Oversættelse af Superintendent Christian von Stöcken, under Titel Animæ damnatæ Lamenta et Tormenta. Hamburgi, 1669. 4to.

Det ovenciterte Sted om de to Djævle heder i Originalen:

Postqvam tales Anima promsérat moerores,
Ecce duo dæmones pice nigriores,
Nulli qvas describere poterant Scriptores,
Omnium nec pingere Climatum Pictores.

Ferreos in manibus stimulos gerentes,
Ignem mixtum sulphure per os emittentes,
Similes ligonibus sunt eorum dentes,
Visi sunt ex naribus cadere serpentes.

Isti cum funiculis animam cæperunt,
Qvam ad fauces Erebi qverulam traxerunt;
Mox maligni spiritus passim occurrerunt,
Qvi triumphum asperis dentibus striderunt.

Chris

Christen Hansen,
Skolemester i Odense.

Fra 1510 af er der et Øde paa det danske Parnas indtil 1531, som er det Datum, der findes under de Vers, en Christiernus Johannis i Odense er Forfatter til.

Hans Poesier, skrevne, om ikke med hans egen Haand, saa dog i en jævnaldrende Codex, gjemmes paa det Kongelige Bibliothek, og en udførlig Extract deraf er bleven Publicum forelagt i Maanedsskriftet Minerva for Juni og September Maaneder 1786.

Christen Hansen er en af vore mærkelige Poeter, ikke blot fordi hans Vers efter den Tid at

regne ere taalelig gode og flydende, men ogsaa fordi han er den ældste danske Forfatter, vi har dramatiske Forsøg af.

Den omtalte Codex, som hel igjennem er skreven med een Haand, indeholder følgende 3 dramatiske Arbejder:

a) En dramatisk Fortælling om den Kjærling som ved sin Hunds Hielp forførte en Kone til Utroskab.

b) Paris's Dom, dramatisk fremstillet.

c) Comoedie om den hellige Dorothea.

a)

I det første, som man kan kalde et 1 Acts-Stykke, ere de handlende Personer saaledes benævnede foran:

Agentes:

Maritus.
Uxor.
vir rusticus.
Badstuemand.

Mulier.

Mulier.
Monachus.
Aulicus.
Vetula.
Diabolus.
Præco.

Spectatores tiltales saaledes af Præco:

"Helsel! god Dag Venner kjære!
alle som her ere inne,
eder — — — alle Hæder og Ære,
baade Mænd og Qvinne.
Jeg er hidkommen eder til Glæde,
jeg var en Dag i Skare,
jeg aag hid paa en brudden Slæde,
og var jeg i stor Fare. o. s. f."

Han fremsætter kortelig Stykkets Indhold og ender sin Tiltale med disse Ord:

"Hvo som sig nu ej holder i Mag,
og ej denne Leg vil mærke,
jeg skal slaae hannem paa sin Bag,
saa at hans R**** skal værke."

Derpaa

Derpaa træder Manden frem og siger sin Kone, at han,

for at fange for sine Synder Bod,
vil gange heden paa sin Fod
til hellige Steder, som han haver jæt.

Konen fraraader ham denne Pilegrimsgang, men forgjæves. Han svarer:

Bed der ej om, Husfru kjære!
fordi det kan ingenlunde være;
thi jeg haver det jæt i fuld stor Nød,
jeg maa det ej lade for min Død.
Thi lev nu skjellig som dig bør,
saa her efter som du gjorde før.
Jeg tager nu min Pigstav og Hat.
Dermed hav nu gode Nat!

Efter Mandens Bortrejse fristes Hustruen først til Utroskab af en Nabobonde, som har en arrig Kone hjemme. Han afvises, og i det samme kommer hans Herskerinde, sigende:

"Nis Nibelkert! hvad gjør du here?
skulde du ikke hjemme være?"

Bonden

Bonden kryber til Korset:

"Kjære Husfrue vær ej ublid!
jeg haver her været en stakket Tid,
jeg vil hjem paasteden gange,
lad mig ej Hug eller onde Ord fange."

Den næste Frier, den bortrejste Mands Kone faaer, er en Munk:

"Sidder i Fred, mit Lilieblad!
— — hvad I gjør mit Hjerte glad!
Er jeg ej en Mand fuld faver?
Seer til hvorlês eder mig behager.
Skjøtter ej Kappen jeg haver paa,
jeg kaster henne vel op i en Vraa,
saa staar igjen en Mand fuld strunk,
i Vraaen ligger da den sorte Munk."

Den smukke Kone afviser ham, og ligesom Bonden dreves hjem af sin Kone, saa jages Munken paa Døren af en Hofmand, der kommer til og siger:

"Skulde du ej være i Klosteret inne,
og gillie her ej unge Qvinne?" —

Monachus.

Monachus respondit:

"Nej! min kjære unge Mand!
at gillie Qvinner jeg aldrig kan.
For den skyld plejer jeg her ej at blive,
at jeg skulde saadan Dravel *) bedrive.
Jeg skulde nogre Oste til Klosteret hente,
Andet tørst du ikke vente."

Saasnart Munken er borte, siger Hofmanden:

Sidder eller stander i Fred Husfru fin!
Gud give I var hjemme hos min (til mit).
Mig maa eder ganske vel behage;
I skulle der have fuld gode Dage.
Kunde jeg med eder tale saa,
at jeg maatte eders Villie faae,
at I ville mig i fire Favne tage,
aldrig finder I min Mage." —

Konen er endnu standhaftig og sin Mand tro. Hofmanden, som ikke opgiver sit Forsæt at forføre hende, tyer til en gammel Kjærling og beder hende staae sig bi for gode Ord og Betaling.

Kjær=

*) Dravel ɔ: en slet Streg, skammelig Handling.

Kjærlingen er en Hex, og da hun havde faaet Løfte om god Betaling for sin Umage, tager hun saaledes paa:

"Broder Djævel og Gileberth!
løb og sæt op eders Stjert,
Belzebub med dine Kompaner alle,
I skulle mig alle tilfode falde,
og gjøre snart hvad jeg eder beder.
— — — —
— — — —

Da Satan ikke agter disse Besværinger eller lyder Commando, tager Kjærlingen igjen til sit Sprog og siger:

"Possekelyre! jeg maner dig,
at du snarlig svarer mig.
Jeg maner dig ved Salt og Brød,
ved — — Sog og Ridder rød;
jeg maner dig ved alle Troldqvinne,
alle de man kan i Verden finde,
ved alle de Kjærlinger, der kan i Verden være,
ihvor de ere fjern eller nær;
at du ej længer skjuler dig,
men snarlig kommer hid til mig.

Diabolus venit tintefactus:

"Jeg tør ej længer skjule mig,
thi jeg er ganske ræd for dig. o. s.

Han faaer nu af Kjærlingen den Befaluing, at han skal

"gaae snart og tude den Qvinde i Øre,
og raade hende, Ukydskhed at gjøre
med den Mand, som hende mon gillie. *)"

Dæmon transiens ad mulierem ponat os suum ad aures ejus, et cum nolit obedire, dicat alta voce:

"Længe maa jeg tude i dit Øre,
forend du vilt efter mit Raad høre. o. s. v.

Konen agter aldeles ikke den fule Aands Indskydelser; hun udbryder:

"Bort Djævel med dine falske Fund. o. s. v."

Han kommer da tilbage til Heren med uforrettet Sag. Heren bliver vred, skjænder, og slaaer ham:

*) Gillier ɔ: frier eller bejler til.

"Drag

"Drag ad Helvede efter Kompaner dine,
og bliv der og hav evindelig Pine!"

Da Hofmanden bliver utaalmodig over, at hun vilde tage Betalning af ham, uden at gjøre noget derfor, siger hun:

Hør! hør! jeg skal end en Ting prøve,
en anden Konst vil jeg nu øve."

Hun tager nu sin Hund med sig, gaaer hen til Konen, lader som hun er meget bedrøvet, og da Konen spørger om Aarsagen til hendes Sorg svarer hun:

Den Hund som jeg her med mig haver,
det var min Datter baade skjøn og faver;
en ung Mand monne hende gillie,
at han maatte fange hendes Ville.
Han kunde ej komme hende i den Vej,
men hun begyndte at sige nej.
Da skete det i den samme Stund,
hun vendtes omkring til denne Hund;
hun var saa dejlig et Creatur,
nu er hun et uskielligt Djur.
Derfor haver jeg Hjerteqvide,

jeg

jeg sørger og græder, det er min Ide.
Havde hun givet hannem gode Svar
da havde hun bleven den samme hun var."

Ved dette Paafund naaede Kjærlingen sit Øiemed. Konen bliver angst og bange. Hun siger:

"Mig tykkes at være saa underligt,
aldrig havde jeg tænkt sligt.
Jeg jætter eder foruden Svig,
at kom den Mand igjen til mig,
forend jeg vorder thelighen (ɔ: deslige) Hund,
jeg siger hannem ja i samme Stund."

Kjærlingen bringer nu Hofmanden Rapport om hvorledes Sagerne staae, han indfinder sig igjen hos Konen, og finder hende nu føjelig. Hun siger:

"Lad nu ingen Troldom bedrive!
jeg vil nu i eders Venskab blive.
Hvad I ville, det vil jeg gjøre,
jeg veed ej, hvor I ville mig føre."

Præco

Præco.

I denne Leg have I nu hørt,
hvor den Kjærling haver dem sammenført.
Vil nogen af eder Klogskab øve,
Kjærlinge-Raad da maa han prøve;
som Djævelen kan hun mangen List,
det maatte I nu see, det var vist.
Dermed sidder nu Alle helsel!
ere I glade, det er fuld vel.
Dermed vil jeg nu gange af Dør,
giver mig at drikke før.

b)

Det andet Stykke i Manuscriptet begynder uden nogen Titel eller Overskrift saaledes:

Præco ad populum.

Helsel! god Dag! Venner alle!
først vi rime, I skulle ikke falde.
Sidder qverre og hører vel til,
saa maa I høre Eventyrsspil.
Dyd og Visdom ere nu forsmaat.
Gud raade! hvorledes det vil nu gaae.

Løsag-

Løsagtighed nu hver Mand elsker —

— — — —

Skalke og Daaret have vundet Spil.
Gud bedre hvorledes det gaar nu til.

Strax derpaa kommer Krigens Gudinde Bellona, viser Pallas, Juno, og Venus et Æble, og erklærer, at det skal blive den dejligste til Del, leverer det derpaa til Paris med de Ord:

"Paris tag dette Æble i din Haand;
giv den dejligste og den du vel and (o: under).

Juno ad Deas.

"Den Gave af rette hører mig til,
jeg er Jovis Søster og Husfru, jeg sige vil.
Han regjerer Stjerner og alle Planeter
baade i Dage og saa i Nætter.
Hvo vilde mig denne Gave fra dømme,
da jeg er saa ædelig en Blomme *).

Pallas og Venus fremføre nu ogsaa Grunde, hvorfor de mene heller at burde komme i Betragtning.

*) Blomme o: Blomst.

ning. Mercurius raader dem da at volsgive Paris Sagen. Han forlanger, før han kan affige nogen Kiendelse, at see dem nøgne. Derpaa lover Juno Paris, at, dømmer han hende til Villie, skal han vörde mægtig og rig; Pallas lover ham Visdom og Styrke; Venus siger:

"Lad det skee, lad saa gaae,
at jeg maa denne Gave faae;
kan det skee, da skal jeg komme
til din Seng en ædelig Blomme."

Paris tildømmer Venus Prisen.

Juno Paridi irato animo dicat:

"Du utro Paris! du skal faae Ve;
du skal det kiende paa alle Led;
du skal det og fornemme snart,
om Venus kan dig hielpe brat.
Jeg dig paaforer Bulder og Bang *),
dit Folk skal lide megen Trang.
Naar som Trojeborg er opbrændt,
jeg reder de Trojaner i Havet en Seng. — —

Præco

*) Bang ɔ: Allarm.

Præco concionatur auditoribus:

"Andrilinus *) Poeta udi sin Bog
skriver, thi han er vis og klog,
det er ikke at lyve eller Løgn at lære
udi hvilken Løgn Sandhed mon være.
I denne Fabel og andre flere
maa Mennesken sig selver lære.
I Efterlignelse og Fabel læres fuld vel
mange Ting som følge godt Skjel."

c)

Vi komme til No. 3, som er det vidtløftigste. Det er en versificeret Oversættelse af et Skuespil som en leipzigsk Lærer Ridderen Chilian fra Mellerstadt 1507 lod trykke i Leipzig i Qvartformat under Titel: Comoedia, gloriosæ parthenices et martyris Dorotheæ agoniam passionemqve depingens.

Den hellige Dorothea gives der følgende Skilderie af: Brevdrageren Metellus siger til Høfdingen Fabricius:

"Hendes

*) Den som latinsk Digter paa den Tid navnkundige Faustus Andrilinus, Lærer i de skjønne Videnskaber i Paris.

"Hendes Øjne ere som Turcelin,
og som Karbunkel, om Natten skin';
hendes Haar er klart som Guld;
jeg siger det, jeg er eder huld.
Hendes Hals er hvid som Elfenben;
hendes Læber røde som Koralsten.
Salig maa være vist den Mand,
deslige Læber der kysse kan.
Hyn er smal og høj tilmaade.

— — — —

Hun er hos sin Moder i stærke Gjemme;
Gud vil hun aldrig forglemme.
Hun spæger sit Legem med megen Afhold,
for hun vil ikke være i Verden bold.
For Tørst drikker hun det klare Vand,
og faster og beder som hun kan.
Verdsens forsmaaer hun Lyst og Spil,
thi saa hun til Christum Jesum vil.
Hjemme spinder hun Guld og Silke.

Fabricius, indtagen af denne Beskrivelse, giver Brevdrageren Metellus og Portneren Orestes Ordre at hente hende.

"Orestes! far nu snart afsted!
Metellus skal være med dig i Vej.
Lokker mig den Pige hid.

gjører hertil al eders Flid,
gjører eders Flid med Lempe og Liste;
derfor Løn skulle I ikke miste.

Metello et Oreste decedentibus
ad se ipsum loqvitur

Fabricius.

"O min Gud! hvilken Glæde jeg fandt!
Kjærlighed Vand ej slukke kan.
O du Jomfru, som er saa fin,
give jeg var med dig paa Lin."

Denne Monolog ender 1ste Act. Den 2den begynder med, at de to Udsendinger banke paa hos Dorothea, som siger:

"Hvem ere I? hvi lade I saa?
give Gud I maa Ulykke faae!"

De bryde ind med Magt, hvorover Dorotheas Moder klager:

"Uslig maa vi Skatten give,
at vi kunde ikke i Huse blive.
Ingen stjaalne Koste finde I here,

hvad

hvad her er have vi med Ære.
Gud forgive *) eder eders Synd!„

Orestes.

"Ti nu, paa din store Flab
eller jeg slaar dig med min Lab,
og sætter paa din Mund en Grime,
saa du skal ikke mere rime."

Efterat han saaledes har tiltalt Moderen, byder han Datteren en Foræring fra sin Herre. Dorothea forsmaar den. Orestes fører hende med Magt hen til Fabricius, som siger til hende:

"Jeg vil dig have til min Husfru kjære
det skal dig blive til møgil (ɔ: megen) Ære."

Dorothea.

Jeg haver lovet en Brudgom fin,
som over Verden og Himmelen skin',
og lovet hannem Kydskhed at bære,

K 2 imedens

*) En Germanisme, isteden for tilgive eller forlade.

imedens jeg i Verden mon være.
Jeg lover nu aldrig anden Mand.
Det siger jeg dig paa min sandt.

Fabricius.

I det du følger christne Klerke,
dermed lader du dig meget mærke.

Dorothea.

Hvi forsmaar du Jesum Christ,
Gud og Menneske alt for vist.
Han taalde og Pine for dig og mig
paa Korsets Træ, det siger jeg dig.

Fabricius.

Det var en Løgner og utro Mand,
som han kunde findes i Jødeland.
Hans Egne sloge hannem ihjel,
thi han gjorde dennem meget uskjel.
Han sagde sig Gud, det siger jeg dig,
med Falsk og Svig, tro nu mig.

Dorothea.

— — — —
Skamme dig din fule Hund,
at tale telige (ɔ: deslige) med din Mund.

Orestes.

O du Skjøge, ti nu qvær,
før ikke for Herren slig Blær (ɔ: Larmen og Skjælden).
Vilt du ikke vore Guder ære,
vi ville dig med Kjeppe og Ris lære.

Dorothea.

Mit Legem kunne I pine og brænde,
min Sjæl kunne I dog intet skjænde.

Fabricius.

Er denne Gudinde Dianam,
ligesom du gjør Susannam,
du kunde i hendes Yndest komme,
det kunde være dig meget til fromme.

Dorothea driver Spot med Fabricii Guder, og bliver til Straf overantvordet til Bøddelen at sydes

sydes i kogende Beg og Tjære. — Nu kommer Orestes og fortæller for Fabricius:

O Herre! hvilken en underlig Ting
maatte man see i denne Ring.
Den Pige som var saar af Pine
og slagen med Svøbe og Lime,
hendes Legeme det er nu saa forklaret,
som Læger med Balsom havde det forfaret.

I den latinske prosaiske Original heder det;

"O here! stupendum auditu, nam puella qvæ toto saucia erat corpore oleoqve ambusta resarcita cuncta perspiciuntur, ac si balsamo fuisset oblita."

Da Dorothea ved denne og mange andre forsmædelige Pinseler ej var at bevæge til at falde fra Troen, tænkte man at overtale hende med favre og smigrende Ord, og da det ogsaa slog Fejl, sendte man hende hen til to hendes Søstre, som havde apostaseret, og hvis Overtalelsesgaver de tænkte muligen kunde formaa meget over hende. Men hvad skeer! hun omvender dem. Fabricius bliver derover høist opbragt, lader dem strax henrette, og truer Dorothea med samme Skjæbne,

om

om hun ej forsager Christum. Hun er ubevægelig og gaaer med Glæde og Uforsagthed i Døden.

For hun aflives, beder hun denne Bøn:

O Christe du est Lys og Haab,
Menneskens veed du Gang og Løb;
uslig Mennesker er du Trøst,
naarsomhelst du hører deres Røst.
Du haver lovet i dit Testament,
hvo som vil holde dit Regiment,
hvo som beder, hannem skal vides.
Giv alle Mennesker af Syndsens Fund
Afløsning i deres Dødsstund,
Giv Qvinder Lædskelse, som pines med Foster,
og Alle Kjærlighed som ere i Kloster.
Du est een og Trefoldighed,
giv os efter Døden Salighed."

I Originalen: O Christe! unica desperatorum spes, miserorum salus, deliciarum paradisus, fons inexhaustæ pietatis, supplicumqve exauditor! te ob immensam oro pietatem, ut omnes meæ passionis memoriam peragentes in omnibus adversitatibus salventur et a calumniis liberentur, tandem in novissimo mortis agone omnium peccatorum obtineant contritionem, mulieresqve in partu laborantes cele-

rem

rem in doloribus sentient profectum, qvi unus et triformis es in secula benedictus.

Efterat Comoedien er tilende følger et Slags Epilog med Overskrift: De fide ex operibus brevis ad spectantes Comoediam divæ Dorotheæ Concionatio, hvori Autor tydelig nok lægger for Dagen, at han ikke var den ny lutherske Lære tilgedan, som ellers allerede dengang havde mange Tilhængere i Odense.

"Staar qværre og løber ikke bort!
jeg vil eder gode Ord sige og være kort;
jeg eder kundgjør en føje Præken,
førend I heden skulde trække.
Nu have I hørt denne Leg tilende,
Gud os sin Naade nu sende!
Denne samme Jomfru Dorothea god
led Pine og sin Død med frit Mod,
med christen Tro gjorde hun godt,
og vise Klerke havde hun ej for Spot.
In Exodi Levitici Regum og Propheternes Bøger
hvem som lyster han eftersøger,
hvor gode Gjerninger frelste mangen Mand,
det er ikke Løgn, det findes for sandt.

— — — —

Skriver

Skriver og Mattheus et Capitel (Matth. 25):
Hvo som haver gjort ved sin Jevnchristen vel,
og hannem ingen gjort Uskiel,
han skal komme til Siden den høire Haand
og annamme Naaden den Helligaand.
Men hvo som det ikke have gjort
hverken i Aar eller ifjor,
siger Christus til dennem saa:
gaaer I formaledide Folk
til Pinen og Djævelen, eders Tolk. —
Mange Steder kan man dette prøve,
hvo som vil sig i Bøger øve.
Mange findes nu Klerke til,
som anden Visdom have vil.

— — — —

Vor Herre sanctum Johannem roste, og sagde,
at han sig ikke som et Rør havde,
men var fast udi sin Tro,
fordi han vilde hos Gud sin Frende bo.
Hans Klæder vare haarde og af Dyreskind,
og ikke føret med noget Hermelin;
hans Kost var Locuster og Skovens Grøde,
for han vilde ikke sin Sjæl øde.
Hvo vil sige, denne Mand
at være ikke med Gud bekandt.
Mange Steder kan man det prøve,

hvor

Hvor man vil sig i Skriften øve.

— — — —

See nu Mattheum i det femte og tyve,
jeg vil nu ikke ad dig lyve,
5 Jomfruer vare snilde og vise
og ikke sov eller vare i Lise.
De vare rede deres Lamper at tænde,
derfore Brudgommen dem Naade sendte.
Andre 5 vare dorske og lade,
og ikke Olie i deres Lamper hadde,
derfore blev Brudgommen dem led,
han vilde dem hverken høre eller see.
Det kan man og mange Steder prøve,
hvo som vil sig i Skriften øve.
Thi beder jeg alle Mennesker here,
eller hvorsomhelst de monne være,
at gjøre med Troen alletider godt,
og holde ingen Menneske for Spot.
Saa gjorde denne Jomfru Brudgom sin;
hendes Mage er nu ej i Fyn.

Epilogen endes saaledes:

Nu have I hørt af baade Testamente
christelig Troes og Gjerningers Regimente.
Nu befaler jeg eder under Guds Vold,
jeg veed, I begjære ikke af mig anden Sold.

Hun=

Himmerige er det forjætted Land,
give Gud vi komme did baade Qvinde og Mand.

Derpaa faaer man følgende Underretning om Forfatteren:

Anno MDXXXI Christiernus Joannis Pædagogus juventutis in parochia divæ virginis prælato suo vivente Magistro Andrea Gloob.

Endnu er paa det næstsidste Blad i Haandskriftet begyndt paa en Comoedie, men hvormed det ikke er avanceret videre, end at det saa kaldte Argumentum Comoediæ og den allerførste Replik ere udskrevne, saaledes:

Helsel god Dag Venner kjære,
alle de som leve med Ære.
Der var en Qvinde * * * *
saa findes mange i Verden er til.
En Penning begraven hendes Hosbonde fandt,
sin Svend utro befaled det han.
Samme Svend de Penninge stjal;
Hosbonden vidste vel paa dennem Tal.
Den Svend var for Dommeren kalden,
hans Hosbonde vilde ham have i Gallen.
Svenden han sig en Forsprocker flyde,
at ham skulde ikke den Skam bide;

sin

sin Forsprocker og Forsvar han og forraadte,
han vidste dertil baade Lempe og Maade.
Sidder nu tøste i denne Time,
saa ville vi for eder rime.

Elsa.

Qvindekaar er uslig og arm,
de som jeg haver megen Harm,
det haver jeg fundet aarle og silde,
dog vil jeg ikke mit Ægteskab spilde.
Al det jeg lægger paa Vind og Magt
og giver paa min Bjering Agt,
og hvad jeg kan tjene med Ten og Rok,
det øder min Hosbond * * * * (o Ve og Vok?).
Jeg haver ej Kjortel ej Sengklæde godt
Hovedklæde eller Sko, jeg holdes for Spot.

Reliqva desunt.

Ustridigen formindskes den Interesse, det ellers uimodsigelig maa have at undersøge vor Litteraturs ældste dramatiske Product, ikke lidet ved den Omstændighed, at i det mindste det ene Blad af

det

det Trekløver, her frembydes os, uimodsigelig er af fremmed Herkomst; og at vi herved altsaa faae god Føje til at formode det samme om de tvende andre; vi kunne altsaa ikke med Gottscheds Landsmænd rose os af, at vi ligesom selv have opfundet Skuespillet; men have tvertimod al Grund til at bekjænde, at ogsaa dette som saameget andet er kommet til os fra Tydskland, hvor det allerede længe før den her omtalte Tid var i Gang; da Fløgel viser i sin Geschichte der komischen Litteratur IV B. S. 288, at Skuespil allerede 1322 ikke kan have været noget nyt; siden en erfurthisk Krønike fortæller, at der for Marggreve Friedrik af Meissen var forestilt en Comoedie om de daarlige Jomfruer, der, da de ingen Olie kunde faae af de kloge, bleve udelukte af Brudgommen, og forgjæves paakaldte Jfr. Maria og alle Helgene, hvis Forbønner uagtet de bleve fordømte; over hvilket Skuespil Marggreven blev saa tungsindig, at han udraabte: Hvad er da de Christnes Troe, naar Gud ikke paa Maria og alle Helgenes Forbøn vil forbarme sig over os? blev fem Dage i fortvivlet Sløvhed, fik derpaa Slag, og blev stum og lam, i hvilken elendige Tilstand han laae i to Aar og omtrent syv Maaneder, indtil han døde. "Det er rimeligt, anmærker Fløgel,

gel, at dette Skuespil er blevet forestilt paa tydsk, og ikke var noget nyt men sædvanligt; da Krønikeskriverne ellers vilde have anmærket det, og at slige Skuespil alt før det trettende Aarhundrede have været brugelige i Tydskland. Formodentlig var heller ikke dette blevet anført havde det ikke havt en saa sørgelig Følger. Ligeledes anfører Fløgel en tydsk Comoedie om et af Christen Hansens Æmner, nemlig den hellige Dorothea, et Aarhundrede ældre end Chilian af Mellerstædts, da den 1412 blev spilt paa Torvet i Bauzen, hvorved den Ulykke indtraf, at en Deel af det løbauske Huus, hvor der sad mange Folk paa Taget, faldt ned, og slog 33 Personer fordærvet. Havde ikke Krønikeskriverne blot optegnet, naar Skuespillene gave Anledning til slige sørgelige Begivenheder — føjer Fløgel til — vilde vi have flere Efterretninger om dem; men just denne deres Taushed er et Beviis, at Skuespillene have intet mærkeligt, eller usædvanligt været. Ligeledes kunne vi uden Tvivl med Føje af den Taushed, der hersker i Henseende til deres første Opkomst hos os, drage den Slutning, at Forplantningen af en Ting, der efter den megen Samqvem, der var imellem Tydskland og Danmark, maatte være mange derfra saare bekjændt, kun er blevet anseet, som et

ube-

ubetydeligt Skridt; da rimeligviis ellers enten vor nuværende dramatiske Digter, hvis han virkelig var den første, vilde gjort sig til deraf, eller paa nogen Maade mældt noget om sine Forgjængere.

Den Berømmelse, Gottsched tildeler sit Lands dramatiske Digtere, at de have gjort Religionen ualmindelige Tjenester, og især usigelig fremmet Reformationen i det sextende Aarhundrede, vil vor Christen Hansen vel neppe gjøre nogen Paastand paa at blive deelagtig i, da han, som min Forgjænger har erindret, ikke har bifaldet den ny opkomne Troe; imidlertid viser dog saavel selve hans Concionatio, som og den Rolle, Munken i hans første Leeg har, at han ikke har kundet undslaae sig for at istemme det almene Raab mod Klerkeskabets Usædelighed, hvorved Reformationen saa meget fremmedes.

Vigtigere vilde det være, dersom man med Føje kunde give denne Leeg det Vidnesbyrd, Fløgel giver sit Lands Lystspil fra 16de til 17de Aarhundrede, at Folk af forskjællet Smag vel i Al-

min-

mindelighed ansaae dem for blot Narrefjas, hvori ingen Gnist Vittighed var at finde, men som man maatte overlade til Møl, og Forraadnelse; men at den, der havde læst dem, og satte sig ud over det forældede Udtryk, og besad sand Smag, snart vilde indsee, at i mange af disse foragtede Stykker, skjøndt under en pjaltet Klædedragt, herskede den sande comiske Kraft, der i nyere Stykker saa sjælden var at finde." Men ogsaa her frygter jeg, at Chr. Hansens største Fortjeneste tør være den lette, og for de Tider let versificerte Diction, samt adskillige Ordsprog, der siden have bevaret sig i daglig Tale, uden at man mere kjænder deres Oprindelse, saasom det af min Forgjænger afskrevne:

"Skjøtter ej Kappen jeg haver paa,
jeg kaster henne vel op i en Vraa,
saa staar igjen en Mand fuld strunk,
i Vraaen ligger da den sorte Munk."

At i øvrigt denne Leeg selv er — om ikke ligefrem en Oversættelse af et tydsk Fastnachtsspiel, dog i det mindste en Efterligning af disse Skuespilslags, synes blandt andet og den Omstændighed at vise, at Prologus her kaldes Præco, eller

Herolden,

Herolden, der Ehrenhold, der efter Fløgels Vidnesbyrd i disse Fastnachtspiele prologerte; hvilket ogsaa i Gotscheds titanførte Skuespillhistorie sees, af den saakaldte tydske Thespis, Schnepperer Hans Rosenblüth at have været brugt.

Ved det næste Stykke vil jeg indskrænke mig til at anmærke, at Gotsched for samme Aardecade anfører tvende Stykker over samme Emne, et af Hans Sachs 1532 ved Navn Judicium Paridis, en Comedie med 15 Personer og i 5 Acter, og et andet 1536 ein Lustspiel und vast ehrliche Kurzweille von Veneris und Paridis Gezank durch einen vleissigen ehrliebenden Studenten, gedrukt zu Wittenberg, som ikke er noget nyt Oplag af Hans Sachsens, og hvoraf altsaa sees, at dette Emne har paa den Tid i Tydskland været populairt; hvilket saa meget mere bestyrker min ovenfor yttrede Conjectur, at Chr. Hansens Stykke er af tydsk Oprindelse; saavel som at den ovenomtalte Præco eller Ehrenhold ogsaa her complimenterer Tilskuerne til Velkomst og Afskeed, ligesom i de nürnbergske Fastnachtspiele.

Den hellige Dorothea er et af de Skuespil, hvori man, som Boileau siger —

Sottement zelé en sa simplicité
Joua les Saints, la Vierge, et Dieu par piété.

At denne Helgens Lidelser har været et Yndlingsæmne, kan man see af de forskiellige Former, under hvilke de ere bragte paa Theatret, og, som, en latterlig i de tydske Theaterkalendere bevaret Anecdote bevidner, have holdt sig, efter at ordentlige Skuespillerselskaber, rigtig nok med Hanswurst, vare blevne til. Ogsaa det franske Theater har tvende Sørgespil over dette Æmne, et fra det 16de Aarhundrede af en Lebreton; et andet fra det 17de af Rampale, hvoraf i Dictionaire des Theatres følgende Indhold angives: "Dorothea bekiændte hemmelig de Christnes Lære, Apricus og Theophilus blive forelskede i hende; Christina og Calista, fortvivlede over, at hun har røvet dem deres Elskere, beskylde hende for en indbildt Forbrydelse, og kalde hende ind for Aprici Domstol; snart angre de denne Bagvaskelse, da Dorothea offentlig erklærer, at hun er Christen, og ikke vil have nogen anden Brudgom end Christus. Plagede af deres Nag kaste de sig for Helgenindens Fødder, og hun tilgiver dem. Fortvivlet over denne Begivenhed beklager Apricus sig for sin Ven Theophil, som endnu forøger

hans

hans Smerte, ved at tilstaae, at han selv et Christen. Nu overlader Apricus sig ganske til sin Rasenhed, og lader Dorothea, Christina, Calista, Theophil, Tjenere og Piger aflive, og paa det Scenen skulde gjøres blodig af alle Skuespillere, ender han med at dræbe sig selv."

Jeg har saa meget hellere afskrevet dette Indhold, da man ved at sammenligne det med Christen Hansens, kan lægge Mærke til Digtekunstens Overgang fra Mysterierne, der trolig tilskares efter Munkelegender, til det senere franske Galanteriesørgespil, hvori Elskov skulde være det Hovedhjul, der drev alle de øvrige. I øvrigt giver Christen Hansens Mysterium liden eller ingen Anledning til æsthetiskcritiske Anmærkninger, da Caractertegning og Situationer ikke ere der at søge, og da Dictionen maa nøjes med den Ros, at den, saavel efter Tiden, den er fra, som efter det, man af en nøjagtig Oversættelse paa Vers kan vente, er flydende og ikke uden en Slags Adel; hvorpaa man f. Ex. i den af min Forgjænger i Minerva anførte Paradisi Descriptio og endnu mere i Brevdrageren Metells Afbildning af Dorothea kan finde Beviser. Et sønderligt Bevis paa, hvad Virkning et uædelt og ulykkeligt Ord kan gjøre, findes i de to Linier:

At, hver som vil træde i Christi Fodspor,
skal tage sin Galge, og være ej seen.

Hvorhos dog bør erindres, at det er meget mueligt, denne Localisation, at sætte den danske Galge i Stæden for det romerske Kors, i den Tid ikke har stødt eller kundet støde saa meget som nu; og at det særdeles fornedrende Begreb, der nu forbindes med hin Dødsmaade, maaskee tildeels er en Følge af senere Fordomme.

Dialogus

Om den papistiske Messe.

1533.

Efter Tidsfølgen komme vi nu til dette rimede Controversskrift om den papistiske Messe, hvis Helsot og sidste Endeligt heri beskrives af en anonym ikke uvittig luthersk-sindet Satiriker. De samtalende Personer ere Paven og en Cardinal, samt nogle Doctores og andre opdigtede Personer, ved hvilke vel unægtelig sigtes til de Prælater og Caniker i Lunde Domcapitel, der, længe efter at Luthers Lære var forplantet vidt og bredt i hele Danmark, vedbleve at være Pavedømmets ivrige Forfægtere.

De

Det gjøres forresten ikke nødig, at opholde sig længe ved denne Dialog, da den hel og holden er aftrykt i det 2det Bind af Danske Magazin, fordi den (siger Langebek i en Forerindring) "ej allene viser nogle af de i Pavedommet fordum "brugelige Ceremonier, men ogsaa indeholder en "Del rare Ord og Talemaader i det danske Sprog, "og forresten kan tjene os til en Prøve, saavel "af den danske Poesie og Rimekonst paa de Tider, "som af den Maade man da brugde at skrive "Satirer paa."

Da Paven havde af Cardinalen hørt den græsselige onde Tidende om hvor slet det stod til med hans dyrebare Messe, udbryder han:

Dette gjør mig saa saare glad,
jeg springer vel som en Krøbling i Stad,
og quæder nu, som de græde i Fyn,
min Glæde er stor som et Havregryn;
for disse Stridsmænd maa vi alt vige,
vi gjøre dem vel saa stort et Men,
som jeg kan bide udi en Steen.
Vor Messe faar der Sundhed af,
som Kong Pharao af det røde Hav. o. s. v.

Om

Om Messens formentlige store Kraft og den Fordel den indbragde det romerskcatholske Clerisie, siger Cardinalen blant andet:

Naar Bonden miste noget Gods eller Qvæg,
Messen bad han strax hellige sig
at gribe og fange den onde Krop
som det have stjaalet og hænge hannem op.
Det Gods og Penninge, som var tast,
at søge det op, var hendes Kraft.
At Faar og Fæ skulle ikke vantrives
og ikke af nogen Syge fordrives,
dertil vidste hun baade Raad og Snilde,
at de skulle ikke fare ilde.
For saadan Konst paa Bondens Bænk
fik hun ofte baade Gaver og Skjænk.
Til Søes kunde hun og hjelpe i Nød,
dermed tjente hun baade Øl og Brød.
For saadan Ting og andet mere
vel hundred Tusinde og end flere
undte hende ganske saare vel,
De agte hende nu ikke ved et Sildeskjæl.
Thi græmmer hun sig saare af dette Skavank,
at hun er vorden ilde krank.

Det

Det catholske Dogma om Transsubstantiationen drives der, paa en ikke uvittig Maade, Spot med i følgende Samtale mellem en Sognepræst, som kaldes Hr. Jon Skrik, og hans Capellan.

Messen forestilles bestandig som en Patient eller Patientinde, der ligger for Døde, og om hvis Helbredelse kun er lidt eller intet Haab tilbage.

"Hr. Jon Skrik.

Gak i Kirken og vær ej seen,
hent os Vorherre og brug dine Ben,
at Messen kan hannem tage til sig.
Jeg frygter, hun taler ikke mere ved mig.

Capellanen.

Herre! jeg kan hannem intet naa,
Himmelen er den Stol han sidder paa
dertil Jorden hans Fodskammel er,
hvorledes kan jeg hannem komme saa nær?
Hr. Jon! griber selv i Luften op,
og tager hannem ned med al sin Krop.

Hr. Jon Skrik.

Jeg troer, du est en Fendens Gjæk,
jeg skal give dig paa din Mund et Smæk.

— — — —

Jeg svær det ved den Gud og Mand,
som jeg i Dag havde i min Haand.

Capellanen.

Havde I hannem fat, giver mig tilkjende
hvor I hannem lode samme finde,
paa det vi hannem kunde faae.

Hr. Jon Skrik.

Jeg aad hannem op, kan du det forstaa.

Capellanen.

Aade I hannem op, skal jeg forstaa,
da haver jeg hannem ondt at faa.
Jeg meen, I ere fuld af Gjækkeri,
og fare med Skarn og Skromteri.
I vise mig heden, som jeg forstaar,
efter det Veder, som blæsde igaar.

Hr. Jon Skrik.

Du haver mange Ord dog intet bevendt.
Tag Nøglene, og af Sacristiet hent
den Vorherre, der plejer at staa
ret bag Døren udi den Vraa. o. s. v.

Vigi-

Vigilies.

Ligesom nysnævnte Dialogus, saaledes er ogsaa Vigilies et af Reformationstidens Partiproducter. Vigilies er en af en unævnt Lutheraner forfærdiget Satire paa de i Pavedommet brugelige Vigilier, Memorier, Sjælemesser, Aartider, Afladskram o. s. v.

Den er affattet i et Slags Rim, gjennemvævede med latinske af de Tiders Messesang laante Flosker, og har endnu mindre æsthetisk Værd end hin Dialogus. For Antiqvitetens Skyld er den optrykt paa ny i Danske Magazin 2den Tom, Pag. 149.

Orl-

Originaludgaven har hverken Trykkeaar eller Trykkested, men paa Grund saavel af udvortes Criteria (Tryk og Papir) som de udvortes kan man med Sikkerhed ansætte Udgivelsestiden midt under Reformationsgjæringen.

Opskriften paa Titelbladet lyder saaledes:

Vigilies paa danske haver du her
som dig skal lære om Hykkeler
og de grove Papisters falske Fund,
som de have bruget saa mangelund.
Med deres snedige og trædske Compagt
have de al Verden under dem lagt.

Sam-

Samtale

imellem

Peder Smid og Adzer Bonde.

Egentlig har Bogen følgende vidtløftige Titel: I denne lille Bog lærer og underviser Peder Smid og(?) Atzer Bonde, hvad han skal holde og tro af Sjælemesser, Sjælegaver, Vigilies, Psaltere at læse, Skjærsild, Skriftemaal, hellige Dage Kjød at æde, om Tiende, Pligt og Bod, Faste, Aflad, Afladsbrev, Pilegrimsreise, Band, Vitvand, viede Lys, vit Salt og viede Palmer, om Præster, om Munkernes Bedregeri, om Sacramenterne, og anden saadan Vildfarelse, som haver været brugt i Pavens Kirke i mange Aar.

Vel

Vel er dette Skrift et Par Decennier yngere end den Tidspunct, hvortil vi have bragt vor poetiske Literaturs Annaler, men da dets Æmne saa aldeles hører til Reformationstiden og følgelig ligger indenfor den Periodes Grændser hvorved vi endnu dvæle, og da dets Tendents er den samme som de tvende sidstnævnte Satirers, kan det vel ikke synes upassende at omtale det her.

Fra Inventionens og den poetiske Konsts Side har vel nærværende Satire ikke synderlig store Fortjenester, dog udmærker den sig ved et lyst Foredrag, adskillige ret gode Bemærkninger, og et luttret Sprog.

Satiren er affattet i Form af en Dialog, og ere Interlocutores især de to paa Titelbladet nævnte, en Smed navnlig Peder og Bonden Atzer. Af og til kyles nogle Repliqver og Indvendinger ind imellem af Munken Broder Kort og Præsten Hr. Jens, som sidde og lege Kartaffuel i Skiffue hos Las Fogid, i hvis Stue Samtalen holdes.

Peder Smid er her i Pjecen den oplyste Reformator, og er Navnet nok laant af den djerve Laicus, Peder Smid i Roeskilde, som, ifølge

Pon=

Pontoppidans Annales IIden Tome p. 881. Aar 1533 saa tappert modsatte sig Bisko. Joachim Rønnovs Forsøg paa at udrydde Protestantismus.

Iblant andre papistiske Skikke som drøftes og forkastes spørger ogsaa Bonden:

"Hvorledes skal jeg mig med Faste have,
min Præst lyser mange Fastedage?

Peder Smid.

Jeg vil sige Eder med Skjel,
Præster og Munke gjøre ikke vel,
at de saa meget Faste ljuse,
og saa Ligfolk med Fasten kjuse;
først wi æde, det monne de laste,
og intet ville de selfue faste.
Prester haffue nok baade Sild og Aal
og Smør tilmed i deris Kaal.
Han haffuer paa de Gæder oc Suder;
saa æder han, at Bugen struder.
Saa lægger han sig at soffue daa,
at den Bugverk skal forgaa.
Om Aftenen æder han Spege-Lax
eller andet hvad hannem kommer til Max.

Han

Han haver godt Øl i sit Krus,
og drikker deraf fuld god en Rus.
Saa gaaer han til Seng med sin Kjærte.
Det skal da vel fastet være!

Ager Bonde.

Jeg siger for Sandingen og svær derpaa,
jeg vilde oc vel faste saa.
Jeg aad ikke siden Fastelagn
mere Fisk end Silderaffn.
Jeg haver ikke Sild paa min Disk,
og ikke Aal eller anden Fisk.
Jeg siger og for Sandingen det,
jeg haver ikke Pendinge at kjøbe med.
Jeg faar ikke andet til min Part
end Vandgrød, det er mig fuld haardt.
Saa fàr jeg da ud med min Plaav,
eller jeg hugger Ved i Skagv o. s. v.

Ager Bonde.

Skulle Bønder ved den Sedvane bliffue
og Presten vor Tiende hereffter giffue?

Peder

Peder Smid.

Denne Sag, skulle I forstaa,
er mig for suart at sige paa.
Sagde jeg nu for Eder her,
de skulle ikke tiende, som Sandingen er,
Da vilde denne her samme Hr. Jens Præst
vide, hvor jeg hagde det lest.

Hr. Jens.

At give Tiende det er Guds Bud,
og Du siger, det er ikke budet af Gud!

Peder Smid.

I det gamle Testamente bød Gud saa,
at de skulde Tiende udfaa.
Siden det ny Testamente kom,
da talede Christus der intet om.

Fol. F. 4. findes følgende Udfald mod den Tids Geistlighed:

"Hvor man kommer i Randers eller Ribe
i Viborg, Aars, Olborig, eller Nibe,
Og spør, huess er den store Gaard
eller det skøne Huss her staar?

Da faar man saadan Svar igen:
Det hører til det store Kallent,
Til S. Peders Gilde eller S. Knuz
S. Søffuerens Alter eller S. Giertruz.
Om det er oc uden paa Land,
og en han spør en anden Mand:
Hues er den By, den Gaard, det Slaat,
som der ligger saa skønt og gaat?
Hues er den Mark? den Skov der staar?
da faar man gierne saadanne Svar:
Om I Sandingen vide vil,
det hører min Herre Bispen til,
Om (ɔ: Øm) Closter, Mariager, og Vestervig,
eller til Børglum den Provest rig,
Til Munke og Cannicker her og dere
og til de Nunner i Closter ere.
Det hører til Mester Jørgen Samsing,
alt det her ligger nær omkring, o. s. v.

Jørgen Samsing, Cantor ved Domkirken i Aarhus, en af de i sin Tid mest ansete Catholiker, nævnes i Pontoppidans Annales 2den Tom. p. 835. Det var ham som 1530 hentede Doctor Stagefyhr fra Cøln til det Colloqvium, som skulde have været holdt i Kjøbenhavn imellem Pavens og Luthers Tilhængere.

Peder

Peder Smid.

Jeg vil dog sige det jeg ved,
og hvad i Sandingen er skeet.
Til Graabrødre i Randers for nogen Aar
var slagtede mange Lam og Faar.
De kunde dem ikke alle fortære,
der raadnede og duede intet mere.
Saa kastede de ud i Randers Fjord
thu hundrede Faarekroppe saa haver jeg spord
af dem, som det med Øjene saa. o. s. m.

Peder Smid.

Bliver Præsten ikke hos Christum med sine Ord,
da tro ham hverken lidet eller stor.
Kommer han med Snak om Mariager eller Ryde,
og hvilken en Naade der monne udflyde,
og hvorledes Helgen hjelpe sljuge Folk,
til Gud skulle de være deres Tolk;
For Tandverk er S. Appellonis sterk,
og Sante Lucia for Øjne-Verk;
St. Giertrud skal Herbere bestille
øster og vester eller hvor de ville;
S. Lodvig kan vel røcte en Hest;
S. Deyens taget Fæet vare best;
S. Anthonius skal rocte vel Svin;
de andre have hver Gjerning sin. o. s. m.

Ager Bonde.

Due Afladsbreffue da intet mere,
og skulle vi aldrig kiøbe flere?
Jeg haffuer it Afladsbreff fuld skønt,
og Indsegled henger i Silke grønt,
Og Boget det er altsammen rød;
Jeg mente, at naar jeg bleff død,
dermed løsis aff Skyld og Pine,
og saa skilles ved alle Synderne mine,
saa ville jeg flue foruden Spot
strax op i Himmelen og have godt.“

I en skreven Annotation med Syvs Haand i et hans Exemplar af hans Betænkninger over det Cimbriske Sprog staaer, at denne Bog er "prentet i Hamborg af unge Johan Vikradt. 1559.“ Det havde jeg ellers ikke vidst; thi denne Bog er sielden i den Grad, at den ikke nævnes hos nogen af alle vore Literatorer, og det Exemplar deraf, som giemmes paa det kongl. Bibliothek, er defect og meget mutileret; Slutningen mangler aldeles og Titelbladet er forskaaren. Formaten er lille Octav.

Døde-

Dødedandsen.

Med den er Tilfældet det samme som med nysomtalte Bog om Smeden Peder og Bonden Ager. Jeg har kun et Fragment deraf for mig, og veed ikke, at den nogensteds er at finde complet. De Blade hvoraf man muligen kunde have seet Trykkeaar og Trykkested, ere blant dem som mangle, og dens Alder lader sig derfor ikke nøjere fastsætte, end at Sproget og Trykkens Udseende, og tildels Indholdets Beskaffenhed paa somme Steder, synes at henpege til Aarene efter 1530, da Reformationsverket vel var begyndt, men ej endnu gandske var bragt til Endelighed.

Døde-

Dødedansningen var en af Middelalderens bekjendte Allegorier, og i Wartons History of english Poetry. 2 Vol. pag. 54. omtales de adskillige Steder hvor den er bleven afbildet i Kirkerne. Saaledes som den 1463 blev med de tilhørende plattydske Vers afmalet i Mariæ-Kirken i Lübeck, har den tjent til Original for de danske Vers, som her nogle skal anføres til Prøve af.

Egentlig har vi af Dødedandsen 3 forskjellige Udgaver paa dansk *), men de to seneste ere fra indeværende Aarhundrede, og vi tage her blot Hensyn til den ældste hvoraf Kongens Bibliothek har det omtalte defecte Exemplar. Formaten er lille Octav, og den har mange Træsnitsfigurer, hvis Tegning tildels ikke er ganske forkastelig.

I Fortalen hedder det:

"Ville I nu alle stille være,
da vil jeg eder nogen Tidende bære,
og lære eder nu ret at dø
og forsmaa denne Verdens Ø,
fordi alt det som vorher født
det bliver engang med Tiden ødt.

Det-

*) S. Maanedsskriftet Iris for October 1796.

Derpaa kommer Døden, afbildet som en Benrad med Sværd i den venstre Haand og ridende paa en Løve. Den taler saaledes til "Meenheden."

"Hælsel! Hælsel! alle her monne stande,
ville I alle sammen gaa mig til hande,
og vandre med mig en ukjendt Vej;
det hjelper eder intet at sige nej;
være sig Pave, Bisp, og Cardinal,
Cannick, Præst, Munk, eller Official,
være sig Student eller Skolemester klog,
jeg meen alle dem som læse i Bog;
Dertil baade Keiser og Keiserinde,
Konning, Hertog, og Hertoginde,
Riddere og Svenne, Jomfruer og Moer." rc.

Næste Blad forestilles Døden i en Benrads Skikkelse mejende med sin Le og talende til Paven.

"Herr Pave! følg nu snarligen med!
du holder paa Jorden den højste Sted;
en Vicarius Christi, du højste Prelat,
dans du herfore efter din Stat.
Girighed og falsk Lærdom
haver Dig for Gud gjort meget ufrom." rc.

Paven,

Paven, som afbildes med sin tredobbelte Krone paa Hovedet og Bispestav i Haanden, giver sig gudsjammerlig ved denne Tidende.

"Maria forbarme dig! miserere mei!
Hjelp nu St. Peder! Ovi o hej!
Eja aa vih! skal jeg nu dø,
da hjelp mig nu Maria Mø!" ꝛc.

Fra ham kommer Døden, ifølge den Tids Rangforordning, til Kejseren, som jamrer sig:

"Om alle Doctores af Greckeland
vare hos mig at beskue mit Vand,
og kunde jeg æde en Apothek op,
det hjelper dog intet min singe Krop." ꝛc.

Kongen ligeledes

"Oho! alle de Læger der ere i vort Rige
lader dem alle komme hid tillige.
Skikker mig og en Mester klog
som haver studeret i Lægebog.
Thi Døden begynder mig saare at plave
jeg troer, jeg fanger ej mange Dave."

Her-

Hertugen, da Raden nu kom til ham, udraaber:

"Hjelp de hellige 3 Konger af Kølne Stad!
vil nu Døden gjøre mig uglad.
Endnu at døe er ikke min Tid." 2c.

Bisskoppen siger:

"Pax Domini, og hans store Miskund
være med os i denne Stund;
jeg kan af min Nature forfare
mit Liv vil ikke længe vare." 2c.

Døden svarer ham:

"Suick (Zweig) stille, hold din Mund tilhobe;
jeg skal nu kjende (ɔ: lære) dig op at mode."

Døden til Doctoren i Lægekonst:

"Herr Doctor, du beskuer fast dit Vand,
nu skal du til et andet Land.
Du skalt ikke længer i Glasset kige,
for min Magt maa du vige."

Doc-

Doctoren svarer:

„Hjelp Gud, jeg er saa ilde tilpas.
Det Vand, jeg haver i dette Glas,
er baade rødt grønt og blakket,
det betegner, mit Liv vil blive stakket.
Alt det Krud (ↄ: de Urter) i Apoteken er
hjelper mig ikke i denne Fær.„ ꝛc.

Døden replicerer:

„Kom, kom; jeg siger end engang: kom!
dig hjelper nu ingen Lægedom.„

Canniken, da Døden melder sig, udbryder:

„Eja, Eja, mig fattige Mand!
skal jeg nu vanke i fremmede Land,
hertil haver jeg havt stor Magt,
paa Døden havde jeg liden Agt.
Maatte jeg leve nogen Stund
da blev jeg snart Prælat i Lund.„

Seg-

Sognepræsten, da Døden vil have ham op til Dands, taler ganske anderledes end hele Resten hidtil:

"Lov og Ære være dig evige Gud,
for du sender nu til mig dit Bud.
O Gud, til dig staaer al min Lid
udi Velmagt og i Dødsens Tid.
Dit Ord, som du fikst mig at føre,
det haver jeg ladet alle høre." 2c.

Da Døden fordrer Ridderen op til Dands, svarer han:

"Hjelp Ridder St. Jørgen! mig monne saa svime,
aldrig havde jeg en værre Time.
I denne Nat vaagede jeg saalænge,
til kongelig Majestæt vilde til Senge,
og holdt Hans Naade med lang Snak,
at jeg kunde fortjene megen Tak.
Nu føler jeg den bittre Død,
o Gud, hjelp mig i denne Nød!

Døden svarer igjen:

"Vær strax tilrede at følge mig
en sorgfuld Forlening giver jeg dig."

Til

Til Studenten lyde Ordene saaledes:

"Herr Domine Baccalauree, jeg siger saa,
du skalt ikke længer til Studium gaa,
du skalt alt for den retvise Dom
havde du end studeret i Rom."

Til Bonden:

"Tidike Bonde! kom med en Hast,
hvem jeg faaer fat, dem holder jeg fast." rc.

Bonden svarer:

"Eya, Gods blaam! skal jeg nu dø!
jeg agter end at høste baade Korn og Hø,
og siden deraf gjøre mig Gavn,
somt vil jeg sælge i Kjøbenhavn.

Ogsaa over Dødedandsen var det maaskee ligesaa godt, at lade min Forgjænger eene have Ordet, kun troer jeg at burde anmærke, at den Maade, hvorpaa der tales om Paven, Cardinalen, og flere slige Klerkeskabets Lemmer, synes at være et Criterium internum for, at det er udkommet i Mellemtiden mellem Pavedømmets Enevælde og dets fuldkomne Afskaffelse her i Danmark, da man

i første

i første Tilfælde tilforn ikke havde vovet at lægge Paven følgende Ord i Munden:

Alt er jeg til Høisted udkaaren,
det er dog nu med mig forlaaren;
jeg skulde holdet Christne i Eendrægtighed,
og ledet dem paa de rette Veed,
som de deres Sjæles Føde kunde faa,
men jeg var alt for meget laa (formodentlig lad)
jeg haver vist meget paafundet,
som ikke i Skriften er begrundet,
alt det mig fulgde, var Hovmod og Bram,
eya nu frygter jeg for stor Skam — — —
at prædikke Guds Ord eller tale derom
det aldrig i min Hu kom;
men jeg sendte Legater ud store og smaa,
om de kunde nogensteds Pendinge faae,
for deres falske Aflad, Løgn og Tant,
som Diævlen mig lærte, og jeg paafandt,
man vidste ei andet, end det løste, og bandt.

Efter at Reformationen var tilfulde befæstet, er det derimod ikke at troe, at han endda havde sluppet saa lempelig, eller at Døden f. Ex. vilde tiltalt ham saaledes:

See nu til, hvor det vil gaae,
her seer du Døden for dig staae;
kan du nu i Himmelen komme,
saa gjør dertil dit Bedste og Fromme.

Da Prof. Nyrup har henviist til det Sted, hvor Warton i sin engelske Digtekonstshistorie omtaler Lydgates engelske Dødningsdands, nøies jeg med derfra at afskrive: at disse Vers, der grundedes paa en Slags aandelig Maskerade, der i gamle Dage holdtes i Kirkerne, siges oprindelig at være skrevne i tydske Riim af en ved Navn Macaber, og oversatte paa Latin omtrent 1460, men endnu inden den Tid oversat paa Fransk; samt at samme Idee allerede nævnes i et engelsk Digt fra 1350, kaldet Pierre Plowmans Visions; ligesom og der er oplyst, at man falskelig tillægger den berømte Holbein Opfindelsen af Maleriet, da dette Æmne allerede 100 Aar tilforn var malet i Minden.

Om Stykkets ubetydelige poetiske Værdie, har min Forgjænger forskaanet mig for at sige noget, ved de af ham anførte Prøver.

Psal.

Psalmedigtere
fra Reformationen af
og indtil 1569
da
Hans Thomesøns Psalmebog udkom.

Rækken af danske Psalmeforfattere, hvis første svage Forsøg banede Vejen for Mester Hans Thomesøns fuldkomnere Arbejder, tager sin Begyndelse 1528, følgelig allerede nogle Aar forend Luthers Lære endnu tilfulde var befæstet her i Landet. Vore første aandelige Digtere i denne og næstpaafølgende Tid havde vel ikke hin ældre Hr. Mikkels Genie, og manglede denne os magna sonaturum, som udfordres til hvo der skal fortjene

Navn

Navn af Digter, men da den latinske Sang i Kirkerne blev aflagt, bidrog deres Psalmer ikke destomindre til, at det danske Sprog blev dyrket, uddannet, og gjort mere blødt og smidigt, og Mester Hans Thomesøn, som slutter Troppen, var ogsaa mere end en blot Rimer.

Vor ældste lutherske Psalmedigter er

Claus Mortensen Tøndebinder eller Bødker, den første evangeliske Lærer i Malmøe, som, ifølge Hans Thomesøns Beretning i Fortalen foran sin Psalmebog, "i Aaret 1528 udsatte nogle tydske "Psalmer paa vort danske Maal, og med sin Med-"broders Hr. Hans Spandemagers (siden Sogne-"præst i Lund) Raad og Hjelp lod ved Prenten i "Malmø udgaa den første danske Psalmebog; "hvilken blev siden i det Aar 1529 og 1534 forbe-"dret af dem og af Hr. Arvid Pedersøn, Sogne-"præst til St. Ibs Kirke paa Bornholm, og nogle "gudfrygtige Mænd i Jylland: foruden hvis som "er tilsat af En og anden saa tidt som den blev "paa ny igjen trykt."

Af bemeldte ældste danske Psalmebøger af Aarene 1528, 1529, 1534, har Tidens Tand ikke levnet

kjendt saameget som et Blad. De seneste Exemplarer jeg kan spore, gik udentvil forloren i Ildebranden 1728. Det er følgelig ikke let at vide hvilke de tydske Psalmer vare, som Claus Mortensen oversatte. Imidlertid har jeg et Fragment af en dansk Psalmebog for mig trykt i Lybek omtrent 1566 eller 67, hvori en lærd Mand, der som det synes er den som aandelig Taler saa berømte Biskop Hersleb, har ansat Claus Mortensen som Autor eller Oversætter ved Sedulii af Luther bearbejdede Hymne

"Christum vi skulle love nu, o. s. v. samt ved

"I Jesu Navn begynde vi, o. s. v.

som er at læse i Hans Thomesens Psalmebog, og ved

"Guds Søn er kommen af Himmelen ned..

en Psalme, som af Nogle tillægges Paulus Speratus, men efter andre Efterretninger skal være forfattet af en Adam Mirus. Saa ussel den end er, har Kingo dog optaget den næsten aldeles uforandret i sin Psalmebog.*

Foruden den egentlige Psalmebog udgav Claus Mortensøn ogsaa, efter Frants Wormordsens Begjering,

En ganske nyttelig og alle Sognepræster og Prædikanter nødtørftelig Haandbog om den rette evangeliske Messe, o. s. v. impressum Malmogiæ per Olaum Ulrici. 1539. 4to.

Denne Messebog, hvoraf der er et fuldstændigt Exemplar paa det kongl. Bibliothek, indeholder følgende lutherske af Kingos Psalmebog bekjendte Psalmer

"Af Dybhedsens Nød raaber jeg til dig, o. s. v.

"Nu er os Gud misfundelig, o. s. v.

"Jesus Christus er vor Salighed, o. s. v.

og desuden

"Vi tro allesammen paa en Gud, o. s. v.

"Gud Fader udi Himmerig, o. s. v.

"Halleluja det bør os altid siunge, o. s. v.

Af

Af de 3 sidstnævnte ere de to bekjendte nok. Den tredie er egentlig giort efter Davids 117 Psalme og staaer hos Hans Thomesen.

Luthers Psalme "Nu bede vi den Hellig Aand" 2c. er ikke anført heri, men citeres som bekjendt, og maa den vel altsaa have staaet i de smaa Psalmecollectioner af 1528, 1529 eller 34.

Arvid Pedersen, Præst paa Bornholm, bliver i Ordenen den anden Psalmerimer efter Reformationen. Ifølge ovenanførte Underretning var han med at forbedre Claus Mortensens Psalmebog, og han er selv Forfatter til 3 af P. Palladius 1554 udgivne og siden i Danske Magazins 5te Tome S. 345 indrykkede Psalmer, samt til følgende 3 i Kingos Psalmebog

"Al den ganske Christenhed, o. s. v.

"Jesu Christ! dig takke vi, o. s. v.

"Lover Gud i fromme Christne, o. s. v.

Christophorus Lucæ Friis, Præst til Grested og Morum i Holbo-Herred, i Kong Frederich 4des Tid, har i Analecta de Hymnopoeis Sacris apud Danos, som jeg har for mig i

Manuscript, følgende Sted om Arvid Pedersen: "han var en af de som efter 1529 stilede digtede "og forbedrede mange af Mariæ Psalters Sange, "som Hr. Michel i Odense i Fyn havde ladet "udgaae."

Hans Spandemager, Præst i Lund, som vi ovenfor saae hjalp Claus Mortensen, skal, ifølge Antegnelsen i ovenomtalte gamle i Lübek trykte Psalmebog, være Autor til den slette Psalme i Hans Thomesens Psalmebog, Fol. 206. i original Udg., som er betegnet med H. S. S.

Jørgen Jensen Viberg eller Sadolin, den første evangeliske Biskop i Fyn, er ogsaa en af vore tidligste Psalmeskrivere. Allerede 1554 skal han ifølge Worms Lexicon have udgivet sine aandelige Psalmer, hvoraf jeg neppe troer nogen Exemplarer er til. Nysnævnte Christopher Friis siger om ham, at han har componeret den Psalme:

"En Engel til Maria kom, o. s. v.

som findes i Kingos Psalmebog. Udi Hans Thomesens begynder den saaledes Fol. 48: "Engelen indgangen til Jomfru Maria, o. s. v.

I en haandskreven Optegnelse af Gram staaer følgende Underretning: "Jeg har af Luthers for- "danskede Psalmer seet og ejet adskillige i tvende "smaa Samlinger, prentede Aar 1529 og i næst- "paafølgende Aaringer. Hver Samling bestod af "faa Ark, og paa en af dem stod M. Jørgen "Jensen Vibergs Navn trykt, som havde bestilt "dennem til Trykken."

Knud Gyldenstjerne, som, efter et Udtryk jeg har seet etsteds, blev prædiket fra Fyens Bispe- stol, da Prædikant Jørgen Jensen prædikede sig den selv til, udsatte Christi Lidelses-Historie paa Rim. Disse Rim bleve reviderte og rettede af Bisk op Palladius, og fik saavel i Kingos som i Hans Thomesens Psalmebog Plads blant Passions- psalmerne. De begynde: "O Gud vor Fader i "Evighed, o. s. v.

Peder Borgsmid, Præst i Horsens, strax efter Reformationen, har forfattet det Bordvers som staaer med Noderne til i Hans Thomesens Psal- mebog Fol. 326.

"Velsignere, ja det skal Herren gjøre, o. s. v.

Mor-

Morten Hegelund, som efter Worms Lexicon tog meget Del i Reformationsverket, og 1527 prædikede Evangelium, som man kaldte det, i Budolphi Kirke i Aalborg, har ifølge Overskriften i Hans Thomesens Psalmebog Fol. 80 forbedret en gammel Almuesang, saa deraf er bleven den Psalme

"Det hellige Kors Vor Herre selv bar, o. s. v.

Hans Tausøn, vor store Reformator, gjør Epoke i Psalmevæsenet. Hans Psalmebog staaer saavel i Henseende til Udgivelsestiden som til Indholdet, omtrent i Midten af Claus Mortensøns og Hans Thomisøns. Det classiske hidhørende Sted om ham i Hans Thomisøns Fortale lyder saaledes: "I det Aar 1529 bleve danske Psalmer "først siungne her i Kiøbenhavn om Høsten af Me"ster Hans Taussen, som kom da hid fra Vi"borg, og her saavelsom der prædikede kristelig "Jesu Christi klare Evangelium med stor Frugt; og "lod han den danske Psalmebog udprentes forbedret "i det Aar 1544."

I Hans Thomesens Psalmebog findes følgende af hans Arbejde:

"Salve

"Salve Jesu Christe vor Frelsermand, o. s. v. *)
"O Christe Konning med Guds Kraft, o. s. v. **)
"Guds Engel klar og hvid, o. s. v.
"Jesus Christus er opfaren, o. s. v.
"Christus som for os hid til Jorderig kom, o. s. v.
"Vi arme Adams Born alle, o. s. v.
"Forgjæves er alt Arbejd og Kaast, o. s. v.

Den sidstnævnte er Oversættelse efter Luthers Bearbejdelse af Davids 127 Psalme.

Foruden disse, af Thomesen i Psalmebogen 1569 indrykkede, Psalmer, har Tausson ogsaa fordansket følgende Sange, som haves med hans hostrykte Navn i hin gamle defecte Lybekske Psalme-Udgave:

"Af Englechor hidkommer jeg, o. s. v.

Kal-

*) Efter Overskriften er det den gamle catholske Sang Salve Regina "christeligen forvendt Jesu Christo til Lov og Ære."

**) En Fordanskelse af den Hymne Gloria laus et honor tibi sit Rex Christe Redemtor.

Kaldes i Overskriften: en Børnesang om Julenat, af M. Luther.

"Nu begynde vi at qvæde, o. s. v.

"Er en Vise om de to Christi Martyrer som
"i Bryssel bleve brændte af de Sophister i
"Løwen Aar 1533, af M. Luther."

"Jeg takker Herren af ganske Hjerte, o. s. v.

Er den 111te Psalme: Confiteor tibi Domine.

"Jeg vil sjunge Herren, o. s. v.

"Moses og Israels Børn sjunge Herren
"denne Sang, der han hjalp dem af Egyp-
"ternes Haand. Exod. 15de Cap."

"Giver Agt herpaa I Himle, o. s. v.

Mosis Sang Deuteronom. 32 Cap.

Til at være Psalmedigter var Tausen aldeles ikke oplagt. Engang vovede han sig paa en anden Bane, og arbejdede da ikke uden Held. — Jeg vil

vil overlade til Prof. Rahbek at karakterisere og bestemme Værdien af hin berømte i Helvaderi Morsus Diaboli, i Dänische Bibliothek 1ste B., samt i Sandvigs Levninger af Middelalderens Poesie aftrykte Sang:

"I fordum Tid var Sandhed mægtig og bold, o. s. v.

Den berømte Petrus Palladius, første evangelige Biskop i Sjelland, var en af Aarhundredets frugtbareste Psalmedigtere. Han staaer i Thomesøns Psalmebog som Forfatter til følgende Sange:

"Døden dig trængde Herre Jesu Christ, o. s. v.

Egentlig kun et eneste Vers, som er en dansk Oversættelse af Laus tibi Christe, etc.

"Den signede Dag, o Skaber god! o. s. v.

"Menneske! vil du mig høre, o. s. v.

"Hvo som vil salig udi Verden leve, o. s. v.

Den er uforandret indlemmet i Kingos Psalmebog. I Grunden er det Davids 128de Psalme.

"Hielp

"Hjelp os o Herre Jesu Christ, o. s. v.

Det er efter Davids 45de Psalme. I Indledningen siger Palladius til Læseren: "Derfor er denne mærkelige Christi Brudpsalme "paa Rim udsat, at ærlige Qvindfolk, Fruer "og Jomfruer, Danneqvinder og gode Moer "kunde bruge den tilgavns og til Guds "Ære, at sjunge Brude til Seng med, lige "under de samme Noder, som den ugudelige Brudevise ved Navn Mariskjold blev "sædvanligen sjunget med."

Sangen har følgende Omqvæd: Saa vorde jo Jesus vor Skjold i hværinde Vaade. Formodentlig har det i den gamle Vise hedt: Marie vorde vor Skjold ꝛc.

"Sandelig Gud er Israel god og naadig, o. s. v.

Det er ifølge Overskriften den 73de Davids Psalme. "Den sjunges med de Noder, som "den ugudelig Seqvents Ave præclara "blev sjungen med i Pavedommet. 1554."

"Hen hos Babylonis Flod, o. s. v.

Det er Davids 137 Psalme, paa dansk oversat med tilføiet Aarstal 1554, der udentvil

beteg-

betegner det Aar, da den saavel som andre Palladii Sange første Gang ere komne for Lyset.

"Min Sjel ophøjer Herren, o. s. v.

I Overskriften siges, at det er Jomfru Mariæ Lovsang Magnificat og Simeonis Nunc dimittis, fordanskede af Ped. Palladio 1553.

Eiler Hardenberg til Mattrup, Danmarks Riges Hovmester, som døde 1569, er Forfatter til den Psalme i Hans Thomesens Samling, der begynder

"Evige Gud, efter din Bud, o. s. v.

Efter en skreven Anmærkning i ovenomtalte Psalmebog, der er trykt i Lybeck, og er ældre end Hans Thomesens, har han ogsaa af Davids 51de Psalme gjort en Sang, som ikke allene forefindes Fol. 174 hos Hans Thomesen, men ogsaa her i denne ældre Collection, og begynder saaledes:

"O Herre Gud benaade mig for din, o. s. v.

D.

D. Jacobus Mathias Strobius sætter jeg sidst i Rækken af de danske aandelige Hymneforfattere foran Hans Thomesen. Hvo og hveden han var finder jeg ingensteds Underretning om. I den oftomtalte Psalmebog, som er trykt i Lybek ved Pas 1566, findes af ham

"Af Hu og Sind og al vor Agt, o. s. v.

Den er af Hans Thomesen optagen i hans Psalmebog, som desuden har en anden under Strobii Navn, begyndende:

"I Synd og Sorg mig fødte min usle Moder, o. s. v.

De anførte vare da Hans Thomesens Forgjængere i Psalmefaget. Jeg har med Flid blot betegnet Titlerne af deres Sange, og Intet anført til Prøve paa Poesie, Fremstillelse, Maneer, Kraft eller Tækkelighed, da der slet ikke er mindste Spor i dem til sligt. Gram har fuldkommen Ret, naar han i en skreven Optegnelse udlader sig om den Tids aandelige Digtere saaledes: "Det "meste der falder at sige paa en stor Del af de "Tiders Digtere, er, at de baade indeholde saa "lave Talemaader og slette Ord, og at de gaae "tvungne, have urigtige Fald, samt ere alt for

"skjø-

"Skjødesløse i Rim og Stavelsernes Tal. Thi "Qvantiteten, som man kalder det, tør man ikke "her fordre, eftersom den ikke agtedes endnu af "de Tydske." Med Hensyn til Luthers paa dansk oversatte Psalmer er det Grams Ord: "I Lu- "thers Psalmer var, foruden den aandelige Skjøn- "hed, en saa god Poesie, som Nogen vidste af "at sige i det Seculo. De Regler, som de for- "dums Mestersangere havde i deres saakaldte Ta- "bulaturer, skal man ikke let finde, at han nogen- "steds forseer sig imod. Et reent og godt Sprog, "en utvungen Mening, og et rigtigt Tal af Sta- "velser, ikke at tale om de dejlige og høje Tan- "ker, bære Vidne om i hver en Psalme, at han "var ikke mindre Poet end Prædikant. Men det "er efter Lutheri eget Tungemaal der maa døm- "mes saaledes, og ikke efter de Oversættelser vi "have deraf i danske Psalmebøger. Thi der klinger "det i en meget slettere Tone moren overalt. I "Særdeleshed ere Rimene og Stavelsernes Tal i "det Danske næsten ikke mere paaagtede, end i de "tydske Pritschmesteres og Spruchsprecheres gemene "Knyttelvers."

Vi komme da til Mester Hans Thomæsøn, Sognepræst til Frue Kirke i Kjøbenhavn, og Udgiver af den første ret fuldstændige danske Psalmebog.

bog. Her er peget paa det Vigtigste som han fandt forarbejdet for sig, og vi har hørt, det Alt var kun saare lidet bevendt. Om Anledningen til hans Psalmearbejde og Beskaffenheden af Psalmebogen, udlader han sig selv saaledes i Fortalen, som er dateret Kiøbenhavn den 10 Aug. 1569.

"Aar 1557 om Paasken kallede Mester Hans "Taussen, som da var Superintendent i Riber"stict, mig til at være en Scholemester i Ribe, "oc effterdi jeg da bleff fororsaget, til at vnder"uise Vngdommen ocsaa om danske Psalmer ret at "siunge vdi Kirckerne, oc der fattedis icke alleniste "Noder til mange Psalmer, men ocsaa mange skøne "Psalmer som Lutheri siste tydske Psalmebog dog "indeholt: begynte jeg da at beflitte mig her"om, at vdsporre de rette gamle Noder til huer "Psalme, oc at vdsette nogle besynderlige Psalmer "aff Tydsken, paa det lat jeg i nogen maade kun"de, mig oc andre til bæste, hielpe oc forbædre "den Danske Psalmebog: Oc der til hialp mig da "min kiere Fader Mester Thomas Knudsøn, som "vdi 44 Aar haffuer predicket, oc endnu, i sit 66 "Aar, predicker, Gud ske loff, Jesu Christi rene "Euangelium vdi min fødeby Hygom ved Ribe. "Siden at jeg aff Guds gode forsiun bleff i det "Aar rc 1561 paa Pindzeafften kaldit til at være

"her

"her en Sognepræst, haffuer jeg oc om samme "Psalmer giort saa meget som jeg kunde, oc til- "hobe samlet mange deilige Loffsange oc Aandelige "Viser (som ere dictet oc vdset aff gudfryctige "Christne ædel oc vædel) oc indset dem iblant de "andre Psalmer."

"Denne Psalmebog formerit met mange Chri- "stelige Sange (hen ved 150.) oc offuerseet aff de "Høylærde, som læse den hellige Scrifft, oc de "andre Professoribus her i Vniuersitetit, haffuer "jeg nu i Jesu naffn, effter Kong: Majest: vor "allernaadigste Herris Konning Friderichs den an- "dens, Konnings vdi Danmarck oc Norge ꝛc. naa- "digste beuilling oc befalning, ladit flitteligen cor- "rigerit vdgaa, met Noder til alle Psalmer, oc "alleniste en Version oc fordanskelse paa huer Psal- "me, huilcken her i Kiøbenhaffn brugelig er: paa "det at andre, for enigheds skyld, ocsaa samme "Noder oc fordanskelse bruge kunde."

"Psalmerne haffuer jeg set ordentlig oc skifft "dem vnder vor Christendoms Hoffnit-Articler, paa "det at mand diffbedre kunde finde de Psalmer, "som komme offuereens met huer synderlige Høy- "tid eller den dags Predicken."

An-

Antallet paa Psalmer i denne Samling, som over i hundrede Aar var den eneste authoriserede Kirkepsalmebog i Riget, beløb sig til 269. Af dem er da en Hoben tagen af de ældre Samlinger, adskillige har Udgiveren deels selv componeret, deels oversat, og nogle synes at være blevne ham meddelte i Manuskript, uden at have nogensinde før været publicerede. Til sidste Classe høre de berømte Riddermænds Erik Krabbes og Herluf Trolles.

Erik Krabbes ere:

"O Menneske begræd din Synd saa stor, o. s. v.

"Herre Gud du som randsager mig, o. s. v.

"Det dages nu i Østen, o. s. v.

"O himmelske Fader vi ere din, o. s. v.

hvoraf den første er bibeholdt i Kingos Psalmebog. I Christ. Friis's ovenciterte Analecta berettes, at Erick Krabbe ogsaa har componeret den danske Morgenpsalme

"Nattergalen er alt oppe,
siunger i den grønne Lund,
men vi arme søvne Kroppe
agte ei vor Morgenstund."

Her-

Herluf Trolle har udsat den 31de Davids Psalme i en Sang som begynder

"Herre mit Haab det er til dig, o. s. v.

der baade staaer i Thomæsøns og i Kingos Psalmebog. Han har desuden, ifølge Corvini eller Rauns Efterretning i Fortalen til Heptachordum Danicum, skrevet

"Herre hør jeg raaber til dig, o. s. v.
"O Gud dig love vi, Dig er Herre, o. s. v.

Den ærlige og velbyrde Frue Elsabe Krabbe til Urup, som var gift med Peder Skram, har forfattet en, Folio 313 i Hans Thomæsøns Psalmebog indført, Taksigelse af den 115de Davids Psalme for Guds Befrielse fra Fiender og Uvenner; den begynder:

"Ikke os, ikke os, min Gud og Herre!

Hemmingius, den store Theolog, som vel fortjener at kaldes den danske Melanchthon, er Autor til

"Hvo som Christi Kors vil prøde, o. s. v.

Hos Thomæsen og Kingo.

"O Herre Gud Fader med din Kraft, o. s. v. *)
"Adams store Ulydighed, o. s. v.

Hos Thomæsen allene.

"Hvo kan betale Syndsens Sold, o. s. v.

Hos Kingo allene.

Bisperne Hans Albertsen og Tyge Asmundsøn har hver leveret et Bidrag til Psalmebogen. Den første

"Jeg veed en Urt baade dejlig og bold, o. s. v.

som er Oversættelse efter Basilius Förtsch's tydske Original. Den anden gav Davids 114de Psalme om Israels Udgang af Ægypten, efter Matthias Greiters tydske Bearbejdelse: Da Israel aus Egypten zog.

"Der Israel af Ægypten drog, o. s. v.

Vor

*) Denne Psalme er det dog uvist om er af Hemmingius. I Thomessøns Psalmebog af 1586 udgives den for Jac. M. Strobius's, hvis Navn staaer vedtrykt. Det er Christ. Friis som tillægger Niels Hemmingsen den.

Vor berømte Antiqvarius og kongelig Historiograph Anders Sørensen Vedel skrev

"Guds Naade og Barmhjertighed med Gaver skjønne. o. s. v.

Mogens Bancke, Præst til Svanike og St. Ibs Sogner paa Bornholm, og Provst fra 1579 til 1588, er Forfatter til de trende Psalmer i Hans Thomæsons Psalmebog:

"Vi takke dig o Gud vor Fader kjære, o. s. v.
"Nu trøste du dig som sorrigfuld er, o. s. v.
"O Herre, for dig ret ynkelig, o. s. v.

hvoraf den første er optaget i Kingos. Den tredie er gjort efter den 3die Davids Psalme.

Af den samme Mogens eller Magnus Bancke har man Alle Søndages og Festes Evangelier i Rim sangvis udsatte, prentet i Kjøbenhavn. 1586. 13 Ark 8vo; men de ere, som hans Psalmer, i høi Grad flaue.

Søren Skriver, Borgemester i Colding, er Forfatter til

"Løft op dit Hoved al Christendom, o. s. v.

som staaer baade hos Kingo og Thomæsøn, og til

"Verden, hvad er du svigefuld, o. s. v.

som er allene hos Hans Thomæsøn.

Nicolaus Foedderus, paa dansk Claus Føerd, som efter Worms Lexicon var den første Boghandler i Kiøbenhavn, og døde 1584, er Forfatter til to i Hans Thomesens Psalmebog Pag. 352 og 355 indførte Sange:

"Vaag op! vaag op! du Christenhed, o. s. v.

"Vaager op I Christne alle! o. s. v.

Hr. Mads Carlsen eller Mathias Caroli, formodentlig Præst, forfattede

"O Gud Fader i Evighed, du som o. s. v.

som Kingo optog efter Hans Thomesen.

Nu staaer af de navngivne danske Psalmedigtere, fra hvis Haand Hans Thomesen har havt Bidrag, ingen tilbage at anføre uden Thomas Knudsen i Hygom, Mester Hans Thomesens egen

Fader,

Fader, som han i sin ovenciterte Fortale omtaler. Han skrev

"O Gud Fader! din Sol saa skjøn, o. s. v. og

"Herre nu er jeg gammel og graa.

Den første af disse to Sange staaer baade hos Thomæsen og Kingo, den sidste blot hos Thomæsen. Det heder om den sidste i Overskriften, at det er "en Bøn for gamle Folk og om den christelige Kirkes Alderdom; af den 71de Psalme og "Esaiæ 46de Capitel."

Hvad Udgiverens egne Arbejder angaaer, da har han, ifølge sin egen Erklæring i Fortalen, selv digtet:

1) Den christelige Kirkes skjønne Navn, o. s. v.

2) Fortørnes ikke naar du end seer, o. s. v.

3) Herre Gud lær mig mit Endeligt, o. s. v.

4) Hvi trætzer du og berømmer dig, o. s. v.

5) Jeg løfter højt op Øjne mine, o. s. v.

6) Jesus Christus er opfaren, o. s. v.

7) O Gud hvor længe glemmer du, o. s. v.

8) O Herre Gud i højeste Thron, o. s. v.

og

og af det tydske eller andre Sprog har han oversat.

9) Af Muld og Jord Gud Adam, o. s. v.

10) Allene til dig, Herre Jesu Christ *).

11) Almægtige og gode Gud.

12) Christe! du est den klare Dag **).

13) Christus kom selv til Jordans Flod.

14) Den klare Sol nu skinner fri.

15) Dig bede vi Børnene dine.

16) En Vise ny ville vi nu qvæde.

17) Fra Himmelen kom den Engleskare.

18) Gud give vor Konning.

19) Herodes! hvi frygter du saa saare ***).

20)

*) Originalen: Allein zur dir Herr Jesu Christ, o. s. v. er af Joh. Chnomusus eller Schneesing, Præst i Gotha i Reformationstiden.

**) Originalen, af Michael Weisse, Præst i Bøhmen ved Aar 1532, begynder: Christ du bist der helle Tag.

***) Autor Sedulius florerede i 5te Aarhundrede. Hans Thomesen tog Sangen paa anden Haand hos Luther, som havde udsat den af latin paa tydsk.

20) Herre Gud du være nu priset.

21) Herre Gud hjelp mig, jeg raaber.

22) Hvad min Gud vil det skee *).

23) Jeg vil mig Herren love.

24) Kom Hedningers Frelser sand **).

25) Kommer til mig, sagde Guds Søn.

26) Lov Gud du Christenhed.

27) Maria hun er en Jomfru ren.

28) Mit Hjerte, hvi græmmer du dig ***).

29) Naar min Tid og Stund er forhaand ****).

30) O Gud Fader! din Sol.

31) O Gud Fader! du haver Magt.

32) O Jesu hør mig for din Død.

33)

*) Den tydske Original er af Marggrev Albert den yngere til Brandenborg, der døde 1557.

**) Det er ligesom No. 19 Oversættelses Oversættelse. Hans Thomesen tog den hos Luther, og Luther havde taget den hos Kirkefaderen Ambrosius som levede i 5te Aarhundrede.

***) Forfatteren er den med Luther jævnaldrende Hans Sachs, Skomager og Digter i Nürnberg.

****) Forfatteren hed Nic. Herman.

33) O naadige Gud i Evighed.

34) O trofast Hjerte Lov Tak og Priis giv du.

35) O vi arme Syndere, vore *).

36) Sancte Povel sine Corinther underviste.

37) Sancte Povels Ord os følge bør **).

38) Solen er nu nedgangen plat.

39) Synden gjør Mennisken blind

40) Takker Herren, thi han er

41) Tag fra os, kjære Herre.

42) Vil Gud vor Herre ei med os staae ***).

Af disse 42 Sange ere Nummerne 1. 3. 4. 5. 6. 7. 10. 12. 13. 15. 17. 18. 19. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 32. 34. 35. 39. 42. blevne op-

*) Forf den lybekske Superintendent Herman Bonnus, som døde 1548.

**) Forf. Johannes Matthesius var Præst i Joachimsthal, og døde 1565.

***) Den tydske Original begynder: Wo Gott der Herr nicht bey uns hält. Forfatteren, den i Reformationshistorien berømte Justus Jonas, der døde 1555, har igjen taget den udaf Davids 124de Psalme.

optagne i Kingo's Psalmebog, og det moxen ganske uforandrede.

I Henseende til Indretningen eller Oeconomien i den første Udgave af Hans Thomesens Psalmebog, samt de senere deraf foranstaltede Oplag, veed jeg intet at tillægge til den Underretning som haves derom i den harboeske Entwurf einer historischen Nachricht von denen dänischen geistlichen Liedern und Gesangbüchern i Dänische Bibliothek IX Stück.

Ligesom Hersleb har i sit Exemplar af den i Lübeck trykte Psalmecollection vedtegnet de svenske Reformatorers Laurentii Petri og Olai Petri Navne ved de tvende Psalmer "Den som vil en Christen hede." Fol. 115, og "O Herre Gud af Himmerig." Fol. 214 i Hans Thomesens Psalmebog, saa er det vel ogsaa sandsynligt, at Udgiverne af svenske Psalmebøger har i dem indført en og anden Oversættelse af dansk. Men aldenstund begge Nationers Psalmedigtere havde den fælleds tydske Kilde at øse af, og Sprogene ere hinanden saa saare nær beslægtede, vilde denne Undersøgelse være forbunden med Vanskeligheder. (S. Dissertatio de auctoribus hymnorum ecclesiæ Sveo-Gothicæ,

pars

pars prior præs. Joh. Hermansson, resp. Ol. Plantin. Upsal. 1728. Pars posterior præs. Fab. Törner resp. Ol. Plantin. ib. 1730. 4to *).

Det er en almindelig Anmærkning, der ikke blot hos os, men og tillige i Engelland, Tydskland, og Frankrig selv finder Sted, at Kirkereformationen har bidraget meget til, at give Digtekunsten et andet Sving. "Enhver, siger Warton, baade Læg og Lærd, var da sysselsat med aandelig Tanken; og hver Pen blev brugt til at an-

*) Det er i denne Disputats pag. 73-78 de eensly dende danske og svenske Psalmer opregnes. I Indledningen Pag. 42 siger Autor i den Anledning: "Danorum Hymnologiam eo minus negligen- "dam esse duximus, qvo certius sit, non "paucos in nostro hymnorum fasciculo inve- "niri, qvi eadem melodia, eodemqve verbo- "rum et Rhytmorum nexu apud illos canuntur. "Ex qvibus, utpote lingvæ nostræ vernaculæ, "propter ξυνέμπτωσιν, maxime affinibus, si "nostros hymnos dixeris esse desumtos, aqva "nobis omnino, in tam obliterata hymnopoeo- "rum memoria, hærebit."

anbefale, oplyse, og kundgjøre Bibelen, der nu lagdes aaben for Folket.„

Som den, der først gjorde Begyndelsen hermed, nævner Warton Clement Marot, der oversatte Davids Psalter, og der angav just den samme Grund til dette sit Foretagende, som vi siden af Luther og af vor Hans Thomisøn finde anført: "at hans Hensigt var at sætte gudelige Hymner i Stæden for Elskovssange, og opflamme sine skjønne Læserinders letfængende Hjerter med en Lidenskab, hvori der er ingen Qval, at forjage den forfængelige og fantastiske Guddom Cupido af Verden, og fylde deres Lønkamre med Lovsange, ikke til den liden Gud, men til den sande Jehova:„ hvilket er just det samme, som i vore Psalmedigteres mindre fine og pyntelige Sprog kaldes, "at Ungdommen, som dog skal udi Musica og andre rette gode Konster oplæres, maatte have noget til at fordrive hine forgiftige Boleviser og kjødelige Sange med — og i dens Sted maatte lære noget, som gudfrygtigt er til deres Saligheds Forfremmelse.„

Disse Marots Psalmer — siger Warton videre — formørkede snart hans Madrigalers og Sonetters Glands. — De bleve almindeligen sjungne

til

til Violinen; ved Frants den førstes festlige og glimrende Hof hørtes snart intet andet end Clement Marots Psalmer. Hver af den kongelige Familie, og den fornemste Adel, valgte sig en Psalme, og sang den paa den Visemelodie, hver leed bedst. Dauphinen Hendrik, der var Elsker af at jage, holdt meest af: "Som Hjorten skriger efter første Vand," og sang den bestandig, naar han gik paa Jagt. Madam de Valentinois, der havde en Kjærligheds-Forstaaelse med den unge Prinds, tog: Af Hjertens Grund, o Herre! Dronningens Yndlingssang var: Forskyd mig ei, o Herre, i din Vrede, som hun sang paa en Modens Dandsemelodie; Kong Anton af Navarra sang: "Hævn mig, o Herre! tag min Sag!" som han sang paa en Poitoudandses Melodie.

Aarsagen, hvorfor dette Sted, der i øvrigt kunde ved en anden Lejlighed give Anledning til mangehaande andre høist interessante Betragtninger om det, man saa ofte for sig og andre kalder Andagt, her afskrives, er egentlig for at anmærke den synderlige Skik, at man uden mindste Anstød sang disse aandelige Sange paa de verdsligste Melodier; saaledes findes og i det meget gamle Exemplar af Hans Thomisons Psalmebog, jeg har for mig, af en gammel Haand ved adskillige Psalmer høstegnet

saadanne Melodier, som: Engelskjønne Galathee, Hvid som Rosen, rød, som Snee, ved Dr. Morten Luthers: Kom Hedningers Frelser sand, ved en anden: Jeg gik mig udi Rosens Lund! jeg agted der Diur at bede, eller Akeleyen er en smuker Urt; ligeledes adskillige Stæder: De Trondhjems Damer, de holde sig kiæk.

Hvad min Forgjænger har allerede erindret, og til Overflod med Grams Autoritet stadfæstet, har forberedet Læseren paa, at det højligen gjælder om disse vore danske aandelige Sange, hvad Warton har anmærket om de engelske, at de ere fuldkommelig blottede for Skiønhed, Passelighed, og Aand. Dette er saa meget naturligere, som ei at tale om de øvrige Vanskeligheder, Tiden og Sproget her lagde dem i Vejen, de fleste af dem ere Oversættelses Oversættelser, for det meste hentede fra det tydske, i hvis Spor de oftest temmelig slavisk holde sig, hvor de endda ikke altid have været de heldigste.

Man vil altsaa ikke undres ved, hyppigen at træffe paa uædle og pudseerlige Udtryk og Talemaader, saasom naar det hos Dr. Jacobus Mathias Strobius, i den Psalme: Af Hu og Sind og al vor Agt, hedder:

Du

Det flyder i Tø, som skjules i Snø,
de Munde da lukkes, som falsk monne gøe,
al Menneskens Bud lægges øde,
de haver forvent deres Hjerte forblent,
Som Gierrighed elske, dølge Lærdom din,
at de ei troe, dog see, og høre;
somme komme som Lam, og somme med Bram;

Her i Ave Maria, bered ved Mag. Jørgen Jensen,

Abraham blev og en Guds Mand,
for han Guds Løfte troede,
at af hans Sæd skulde fødes ham;
i hvilken Gud Salighed lovde;
deri fulgte hannem og Isac,
og Jacob han troede den samme Snak,
den troe vi og allesammen;

hvilket Snak paa dette Sted er vel saa mærkeligt, som det Rap, det saa meget støder Warton, at Hopkins har ladet Gud give sine Fiender; eller vel endog, som i følgende af ovenanførte Strofens: Jeg maatte vel, om jeg kunde, ret begribe, hvor det tredie Vers hedder:

Cain,

Cain, Joram og dertil Abimelech,
deres Broder de monne myrde
for intet andet end denne Verdens Drek,

eller, som i Margreve Casimiri bekjændte Vise: Kapitan, Herre, Gud, Fader min! eller det i Psalmen: Jesu Navn begynde vi:

En anden Ting jeg dig sige vil,
Guds Ridder om du vil være,
Spot, Spee, Skam, Nød skal du bære,
med Christo din Herre og Hovedsmand
om du vil hos Fænnikken være.

Ligesaa vil man ei heller støde sig saa vel over fuldkommen tydske Ord og Talemaader, som over de i høieste Grad skiødesløse Rim og Stavelsetal, hvilket sidste vi endnu længe efter denne Tid skulle see, at være blevet anseet for en lovlig Frihed, som det var nymodens egenmægtig Despotie at ville gjøre Indgreb i.

Det vil da heller ikke, paa en Tid, da den danske Sang saa nyelig havde fortrængt den latinske, opvække nogen Forundring, at man hyppigen træffer paa Psalmer sammensatte af begge Sprog, som den bekjændte In dulci Jubilo

Sjunge

Sjunge vi, o Herre! froe; ligesom det og stø-der mindre at møde saadanne Vers, som det saa navnkundige: Som Solen ganger igjennem et Glar, naar man seer, at det er en bogstavelig Oversættelse af følgende Munkelinier:

Ut vitrum non læditur
Sole penetrante,
Sic illæsa creditur
Post partum et ante.

Derimod torde det vel ikke sjælden hænde sig, at Steder, hvis mystisk saakaldte Aandrighed vi for ikke saare længe siden have hørt anprise, og som det hos vore nyere Sangforbedrere er blevet anseet for Helligbrøde og Uchristelighed at have for-grebet sig paa, her ville findes at være af ægte catholsk Herkomst.

Naar man er nogenlunde bekjændt med den liden Nøjagtighed, hvormed endog i senere Dage Psalmefagets Grændser have været afstukne, vil man vel heller ikke saa meget undre sig over, her ikke blot at finde adskillige aandelige Romancer af den bibelske Historie, men endog en Vise om de tvende Martyrer, der 1522 bleve brændte i Lø-wen, forfattet af Dr. Morten Luther, og for-

dan-

danffet af vor store Reformator Hans Tausson. Følgende tvende Stropher fortjene maaskee, skiøndt ei som Psalme, her at bevares deraf:

Den Skiæmt (disses Henrettelse) dem, (Papisterne) nu fortryder fast,
de vilde den gierne smykke,
de berømme sig ei af den Last,
de vilde den gierne udslykke,
dem bider Skam i Hierterod,
det klage de for deres Lige,
dog vil Guds Aand dem raabe imod,
og Abels Blod maa sige
om Cains Gjerninger vide.

Nu kan ei Asken ligge stil
men støver i alle Lande,
man gjør her til, i hvad man vil,
Skam gaaer Fienden tilhaande.
De han i Live med sit Mord
til at tie kunde tvinge,
nu de ere døde, maa han deres Ord
høre paa Alles Røst og Tunge,
og lade dem glade sjunge.

Mere synderlig tør maaskee mangen Læser finde den dialogiske Form, der f. Ex. i den christelige og kunstelige Sang om et syndig Mennesses Samtale med Christo, eller i den følgende, om Kjødsens Strid med Aanden, findes brugt, og hvorpaa man kan tage følgende Stropher af den sidste, som Exempel:

Legemet.

Legemet siger: jeg er karsk og sund,
jeg haver saa mangen goder Stund,
førend Alderdom kommer mig til,
jeg i gode Dage leve vil,
efter legemlig Lyst at stande.

Sjælen.

Sjælen svarer: du est ufrom,
at du ei frygter Guds strænge Dom,
du haver i Daaben bepligtet dig slet,
at leve efter Guds Villie ret,
hans Ord ei mod at stande.

Legemet.

Legemet siger: jeg er stolt og fin,
med Staldbrødre hos den klare Vin,

der

der vil jeg være glad og fro,
og smage, springe, og dandse,
jeg vil vobet paa den Skandse.

Sjælen.

Sjælen siger: tænk paa den rige Mand,
som legemlig Lyst tog sig for Haand,
han maatte med Liv og Sjæl derfra,
og blev i Helvede begraven,
som Christus selver sagde. o. s. v.

Af en ganske synderlig Art er følgende Allegorie, der angives, som en Bøn mod store Landeplager, besynderlig mod Krig og Feide, af Dr. Joh. Albertius 1566.

Jeg veed en Urt baade dejlig og bold,
som staaer paa Marken hiin rene,
hun spreder sig ud saa mangefold,
med Blomster, og sine smaa Grene.
Nu er der kommen en Storm saa stor,
med Frost og Kuld hin stærke,
haver slaget det Blomster ned til Jord,
saa saare mit Hjerte mon værke.

Gud veed, hvad Sorrig og Elendighed,
det Blomster monne med sig drage
den Tid, det faldt til Jorden ned,
det monne saa mangen Mand klage,
som haver mist baade Glæde og Lyst,
Gods, Penninge, Venner og Ære,
og fanger igjen saa liden en Trøst,
i hvor som de monne være.

O naadigste Herre! som er en mægtig og viis,
og haver altingest i Hænde,
afvend den store Plage og Riis,
som hænger over disse Lande,
giv du vor Konge Lykke og Mod,
sine Fiender over at vinde;
at Danmarkes Rige maa komme paa Fod,
og sig anderledes besinde.

Fra denne synderlige, skjøndt ikke ilde begyndte Allegorie, troer jeg beqvemmeligst at kunde gaae over til den tausenske Parabel, Sandhed og Løgn, som, skjøndt den ikke findes i Psalmesamlingerne, dog da den er af Psalmedigteren Tausen, min Forgjænger har troet ved denne Leilighed at burde medtage, og hvis æsthetiske Værd, han har efterladt mig, at udlade mig om.

Vare

Vare de højst interessante Levninger af Middelalderens Digtekunst, i hvis første Hæfte denne Parabel er aftrykt, saa almindelig i Publikums Hænder, som de fortjente, kunde jeg uden Tvivl nøjes med at henholde mig til den der i Registeret derom fældede Dom: at det er et ret digtrisk Stykke, og uden Tvivl det bedste af sin Forfatters poetiske Arbeider, da saavel Ideen, som Tankerne, og Udtrykket tilstrækkelig vilde bekræfte denne Dom; men da dette neppe er Tilfældet, vil det uden Tvil ikke være af Veien, her at levere en Slags raisonneret Udtog deraf: Sandheden siges da deri, at have fordum været afholdt, og have havt Vold over al Verden; men nu var Løgnen bleven den vred, og vilde den plat fordrive.

Sandhed foer til Herreslot,
hun agted der Borgerleje at fange,
saa brat som hun var kommen op,
og klagede hendes Vaaude,
der kom Løgn ridende i Gaard,
med Rytter' og Hofmænd saa vældig han var,
med blanke Spyd i Hænde.

Løgn er holden i Herreslot,
de monne ham hædre og ære,

Sand=

Sandhed fik det spurgt saa brat,
stor Sorg monne det hende være.
Sandhed skreed ad Porten ud,
at hun undkom, hun takkede Gud,
hendes Liv havde det nær kostet.

Ikke bedre gik det Sandheden i Kiøbstederne, hvor den vilde nyde Kiøbstedret, men hvor Løgn skrev til Borgemester og Raad, at de skulde slaae Sandhed ihjel, hvorpaa hun maatte vige om Midnatstid, og tye til Bondens Gaard, men

Sandhed kom paa Tinget frem
Retfærdigheds Sag at føre,
Fogden var en hastig Mand,
han slog hende ved sit Øre:
du fører mig hverken Ore eller Guld,
udi mit Embed' er du mig uhuld;
jeg maae dig hverken see eller høre.

Da nu Løgn end videre vilde have hende paagreben og bunden der, saa hun ikke maatte nyde Fred paa Jorden,

Thi monne hun paa Capittel gaae,
hun vilde der Retten nyde,
Bisper og Prælater traadde hende under Fod,

thi

thi hun var deres Stat imod,
som de uredelig førte.

Sandhed monne til Kloster gaae,
hos Bisper maatte hun ei være;
hun tog en Munkekappe paa
den agted' hun roelig at bære,
og bad fast Munkene mod Løgn at stride,
saa hun maatte rolig i Klosteret blive,
deraf havde de stor Ære.
Sandhed! du est en Rømnings Mand,
og dig kan ingen lide,
det svarede Guardian, som en Mand,
vi ville ei for dig stride,
fordi vi tjene her Løgn med Troe.
Du maae ei i vort Kloster boe,
du kan os lidet fromme.
Løgn han er i Klostret riig,
han gjør os ingen Plage,
aldrig er nogen i Verden liig
der os giver bedre Dage.
Løgn han bygger os store Muur,
at Arbeidet os ei bliver for suur,
han kan os vældig forsvare.
Men Sandhed! du est baade sulten og maver
dit Stegers mon lidet ryge;
vort Prison (Fængsel) est du en Gjæst saa faver,
og denne skal du nyde.

De

De kaste hende i Fængsel, og hun haver hverken Ven eller Frænde, der vil tale for hende; de gjøre hende største Uskiæl, skiøndt hun har ingen Brøde; men:

Sandhed fortrykkes vel til en Tid,
det kan vel hver Mand mærke,
og Diævelen gjør dertil stor Flid,
at han kan Løgn bestærke,
men kommer Sandhed til Ords igjen,
da raader jeg, Løgn! du bruger dine Been;
du veed, hvad det vil koste.

Denne lykkelige Tidspunkt mener nu Mester Hans Taushed, Papisterne til Qvide at være kommen, og slutter da med denne Strophe, der sikkert til alle Tider vil finde mange Istemmere:

Gud hjelpe dem alle, som lide Tvang,
Forfølgelse i mange Maade
af Løgnens Tunger, som gjøre dem Bang.
Gud styre for os, og raade!
Gud straffe, og stille den Løgners Bram
at han maa selver faae Last og Skam,
Gud naadelig os bevare!

Ved at sammenligne denne Parabel med de Stykker, der i Psalmebogen findes fra hans Haand, kan

kan man ikke andet end erkjende en stor Forskjel, som maaskee bedst lader sig forklare deraf, at dette Stykke mere end noget andet i de daværende polemiske Dage kom fra hans Inderste, og stemte med den Tone og Aandsvending, der var bleven ham, som Sandhedskjæmper, egen. Mærkelig er overalt den Higen, man hos denne Tids Digtere finder til i Tide og Utide at faae Paven og Pavedømmet indbragt. Det er ikke nok, at man saaledes sang:

Behold os Herre ved dit Ord,
og styr Pavens og Tyrkens Mord,
som Jesum Christ vor Frelsermand,
vil styrte fra din høire Haand,

(i den bekjendte Børnepsalme, som gemeenlig tilskrives Dr. Morten Luther, hvorvel man af Warton kan see, at den ogsaa ordlydende haves paa engelsk af en Robert Wisdome, een af de Protestanter, der i Dronning Marias Tid maatte flygte;) men hvad end mere er, selv i davidiske Psalmer, hvor det hele øvrige Indhold og Tankesystem er blevet beholdt, træffer man med Forundring paa Banlysninger mod Paven. Saaledes endes den 137 Psalme:

Hen hos Babylonis Flod
sad vi tilsammen med sorrigfuld Mod

der

der vi vare fængslede i Babylon,
og græde saare, der vi tænkte paa Zion,

i Petri Palladii Oversættelse med følgende Strophe, der er to Linier længere end de andre,

Du Babylons Daatter vil jo faae et Meen,
naar dine Fiender slaae dine Børn til en Steen,
salig er den, som kan betale Babylon
alt det Onde, som hun haver gjort mod Zion.
Salig er den, som kan betale Paven i Rom
alt det Oudt, som han haver gjort Christendom.

At man i denne Psalmebog finder hyppige anagrammatiske Fiaserier, saasom i Eiler Hardenbergs Psalme, Evige Gud efter dine Bud, hvor den første Stavelse af hver Strophe tilsammentagne udgjøre hans Navn, saasom de hvori Kongernes Navne eller Valgsprog paa samme Maade ere anbragte, vil saa meget mindre undre Nogen, da man endnu i en langt senere Tidsalder møder dette Barnefjas.

Saa enig i øvrigt nærværende Forfatter har erklæret sig at være med sin Forgiænger, i Henseende til disse Psalmers poetiske Ubetydelighed, bør han tilføie, at der dog findes een og anden, der ved en simpel og sand Fremstillelse af Digterens

tens individuelle Følelser ikke er uden Interesse, især da den Ærværdighed, Sprogets Ælde giver, saa temmelig bøder paa det Savn af poetisk Diction, man ellers med Føie vilde anke paa. Til et Exempel vil han udskrive Thomas Knudsen Hygoms Bøn for gamle Folk:

Herre! jeg er nu gammel og graa,
stor Svaghed vil mig betage,
Alderdommen er mig kommen paa,
med Sorrig og Drøvelsens Dage;
mit Legemes Styrke og Sjælens Kraft,
i mig formindskes Dag og Nat,
det vil jeg for dig klage.

Herre! du est min Klippe, og Slot,
din Hjelp monne jeg tillide;
du haver beviist mig meget godt,
alt fra min Ungdoms Tide;
du drogst mig af min Moders Liv,
Herre! din Trøst du mig nu giv!
forløs mig fra al Qvide!

Forkast mig ikke, o Herre kjær!
for min Alderdommes Lyde,
forlad mig ikke, men hos mig vær,
din Godhed lad mig nyde,
min Tilflugt lad mig have til dig.

saa

saa vil jeg prise dig evliglig,
og i din Hjelp mig fryde.

Min Troe og Trøst, mit Haab og Bøn,
o Herre vil du formere!
et frit Mod og Taalmodighed skiøn
giv, og mit Levnet regiere!
at jeg i din Frygt vandrer saa,
at jeg det evige Liv kan faae,
naar jeg skal dette ombære (miste).

Den anden Deel af Psalmen, der handler om Guds Kirkes Alderdom, har imidlertid ikke, og kunde ikke have, den Hiertes Fylde, som denne, der kiendelig sees at være kommet umiddelbar af Forfatterens Inderste.

Endnu stod tilbage, at følge adskillige af disse Psalmer, der fra denne Psalmebog ere komne i Kingos, og derfra atter optagne i den allernyeste, giennem alle de Forandringer, de ved denne Omflytning have maattet undergaae, hvilket ustridig i Henseende til Smagens Historie ikke kan være uden Interesse; men dette lader sig bedre udsætte, indtil vi i et følgende Bind komme til samme Rubrik hos Kingo.

Her-

Herman Weigere,

Oversætter af Reineke Fos.

Efter saaledes at være bleven færdige med Opregnelsen af vore ældste Psalmeskrivere, gaae vi igjen noget tilbage i Tiden foran Hans Thomesøn, og møde da Herman Weigere, en kjøbenhavnsk Borger, og efter Lyschanders Beretning Broder til den bekiendte Henrik Smith i Malmø. Tilnavnet Weigere, vil ubetvivl ikke sige andet end Vejer eller Vejermester, en Bestilling som Worms Lexicon ogsaa tillægger Broderen Henrik.

Hermans lærde Arbejder ere ikke saa mange som hans Broders. Han udgav 1552 en Regnebog, trykt i Wittenberg, og 1555 to Oversættelser,

telser, den ene af Æsopi Levnet og Fabler, og den anden af Reineke Fos, begge trykte i Lübek.

Det af hans Skrifter, som her nærmere kommer under Betragtning, er Reineke Fos, et politisk- og moralsk-allegorisk Digt, om hvis Herkomst høit oppe i Middelalderen og ældste trykte Udgaver jeg i Maanedsskriftet Iris og Hebe for April 1796 har leveret nogle Efterretninger. Her befatte vi os blot med Rævebogens 4 danske Udgaver. Den ældste danske Udgave følger nøie den plattydske, som Ludv. Dietz udgav i Rostock. Den er, som sagt, af 1555, og har følgende Titel:

En Ræffebog, som kaldes paa Tyske Reinike Foss, oc er en deylig oc lystig Bog met mange skønne Historier, lystige Rim, Exempel, och herlige Figurer, som aldri føre haffuer været paa Danske, nu nylige fordanskit af Hermen Weigere, Borgere udi Købnehaffn. Met kongelig Frihed i sex Aar ingen denne Bog efter at trykke under Straff efter Originalens Indhold. M. D. L. V. Allerbagest efter Registeret staaer: "Prentet i Lybeck aff Jørgen Richolff Aar efter Gudz "Byrd M. D. L. V." Bogen bestaaer, foruden Dedicats Fortale og Registeret, af 291 Blade i Qvart; de virkelig ret gode Træsnit, som ere

trykte

trykte ind i Texten, ere udskaarne nøjagtig efter Diez's Udgave af 1549.

Herman Weigere, siger i Dedicationen til K. Christian 3die, hvis Portrait udskaaren i Træ staaer foran: "Kjære naadigste Herre, vi have ganske faa Bøger her udi Danmark paa vort danske Maal, udi hvilke Eders Kongl. Majestæt eller andre kunde have Lyst at læse, uden eneste Bibelen og nogle faa Postiller. Nu er dog ikke vel mueligt, at Eders Naade kunde stedse og ideligen læse i den hellige Skrift; men have og stundom Behov at forlyste Eders Kongl. Maj. Sind og Forstand udi Historier og andre hovigske Bøger." Af dette Sted maa man slutte, at den gode Herman ikke var vant til at komme til Hove, da han vel ellers maatte have vidst, at K. Christian 3die ikke forstod dansk, og at der hverken skeete ham eller hans tydske Dronning nogen Tjeneste ved at vertere et Skrift af tydsk paa dansk; de kunde hel godt læse Alkmars eller Baumans Reineke i Grundsproget.

Videre heder det i denne Dedicats eller Fortale: "Jeg haver nu denne Bog, som paa Danske kaldes en Rævebog, eller Mikkel Ræv, og paa Tydske Reinike Fos, fordansket, og til de andre

danske

danske Bøger som før ere prentede, og prenteligen ladet udgaae. Og haver den evige Gud af sin besynderlige Godhed nødt og tvunget mig til dette Arbejde, og haver visseligen selver som den øverste Verkmester bruget mig dertil som sit arme Redskab det samme at fuldkomme. Thi den lille Gnist, som aldeles var skjult i mig, ligesom Ild i en haard Flintesten, mig ganske uvitterligen, haver han endeligen villet aabenbare, og haver smukt efter hans guddommelige Villie og Godhed borttaget og af Vejen lagt det mig herudinnen kunde forhindre, som er Rigdom Gods og Penge. Thi jeg befinder udi Sandhed, at dersom jeg havde blevet i min Handel og Kjøbmandskab, som jeg var først jeg blev gift, da havde jeg aldrig taget mig slig Umage eller Stunder.«

Efter Fortalens Slutning lader Herman "Bogen tale om sig selv« saaledes:

»Af Tydske paa Danske er jeg udsæt;
Du som mig vil læse, forstaae mig ret.
Min Tale er skjemtelig Latter fuld;
Min Mening gaaer over alt Sølv eller Guld.
Jeg tal' om Dyr baade vilde og tamme,
Hvorledes de sammen snakke og bramme;

Be=

Besynderlig om Ræven den trædske Mand,
Hans Listighed gaaer over al Forstand.

— — — —

— — — —

Jeg straffer det Onde i Glosen hardt,
Som ikke forstaaes af Rimene snart.
Hop ej over Glosen, vil jeg dig raade,
Det skal dig i Sandhed meget baade,
Af hende kant du endelig forstaae
Hvad Poeten med Rimene mene maa.

— — — —

Der denne Bog var endelig endt,
Og af Tydsken paa Danske omvendt,
Da regjerde Danmarks Rige
Desligeste Norge samme lige
En gudfrygtig Konge, hed Christian,
Og var den tredie af det Navn.
Rigens Hovmester og mon være
Her Eske Bilde en frommer Herre.
Johan Fris Canzeler dentid var,
Over alle han Ros og Pris bar.

— — — —

Danmarks Marsk en christen Mand
Her Erik Banner nævntes han.
Rigens Canzler Anthonius Bryske,
Vel lærd og skikket i Latin og Tyske,
I den danske Lov forfaren vel,

Derved hjulpet Mange til Ret og Skjel.
Rentemester en unger Mand var,
De Opers Navn medÆre han bar,
Og kaldedes Eskil ret ved Navn."

Begyndelsen af Bogen selv maa ogsaa staae her til Prøve:

Paa Pingez Dag, ville I det mærke,
Da hørte man sjunge Gjøg og Lærke.
Skovene stode grønne store og smaa,
Jorden gav sine Blomster hvide og blaa
Grønne og gule med herlig Lugt.
Alle smaa Fugle de sjunge smukt.
En saare lystig Dag uden Regn og Vejr.
Alle vare glade som der vare nær.

I Bredden staaer herved følgende Glosse:

Herregunst oc Abrille-luct (ɔ: lyft)
Qvindfolks Venskaff oc et Rosen smuck,
Desligest allehonde Dobbelspil,
Omvendes snart, hvo det acte vil.

Hos

Hos Ludevig Dietz:

Herren-hülde und Aprillen-weder
Fröwen-leue und Rosenbleder
Der Wörpel und Karthen spyll
Vorwandeln sick offte, wol dath mercken wyl.

Slige moralske rimede Marginalglosser er der mange, hvoraf jeg vil anføre nogle:

Med Falskhed tit Mangen omgaaer,
Utro sin Herre dog gierne slaaer.

* * *

Maadelig Tvang Arbejd og Lære
Hjelper unge Børn til Tugt og Ære.

* * *

Han er en Gjæk, sig tager for Haand,
Det han ingenlunde fuldkomme kan.

* *

Den som ikke vil holde det han jætter,
Han skjøtter ej stort hvad Borgen han sætter.

* * *

Her findes nu Præster gamle og unge,
Som ilde kunde læse, prædike, og siunge;
Thi af Guds Ord de lidet forstaae,
Derfore de som Aber gaae.
De ville og andre til Himmerig føre,
Og kunde dog selv intet godt gjøre.
De kunde Guds Ord ikke vel prædicere.
Det er Tid at de bedre lære.

Nu et Exempel paa den prosaiske Glose eller Commentairen, som Herman Weiger her ovenfor formanede os til ikke at "hoppe over:"

Fol. LX. "Til Hove og i Herregaarde kan Mikkel ikke mistes; thi han skal paa alle Sider være med i Raadet. Igjennem denne Mikkel forstaaes alle hinderlistige, svigefulde, utro, falske, løse, skalkagtige Mennesker, hvilke og saaledes nævnes: Hyklere, Smigrere, Glisener, Jaherrer, Spizhatte, Ørenmulkere, Per Nakkes Svenne; item Mundkemper, Tungetærskere, Øjenskalke; de som bære Kaaben paa baade Axler; Vendekaaber, som kunde segle med allehaande Vejr; som sqvaldre og bagtale hver Mand; som hilse ydmygeligen dog af Skrømterie; de som slikke og rive store

Skram-

Skrammer bag efter; de som pege til Vandet og mene Ilden; de som med den ene Haand række Smør og Brød frem, og i den anden Hahnd have de lønligen en Steen tilrede; Summa, ret afskummede Skalke, for hvilke ingen from Mand kan tage sig vare. — — — — — —
som Hr. Hans af Schwarzenberg i Dydernes Hukommelsesbog skriver:

Hvo i Gunst og Naade vil hos mig være,
Den skal stedse sige det jeg vil høre.
I hvo hos mig roser den onde Daad,
Den bliver den ypperste i mit Raad rc.

Hr. Hans Mörslin Ridder taler herom i Fru Utroes Skrivelse saaledes:

Naar man endelig skal i Raadslag gaae,
Den ypperste i Raadet siger da saa,
Alt det hans Herre gjerne vil høre,
Af Falskhed hans Tale der hen kan føre. rc.

Fol. LXXII. "Hver Pige eller Qvinde som for meget skjemter og leer, og er ikke stadig og tugtig, hun kommer derover udi Ry og Røgte, hvilket ikke snarlig igjen kan forvindes eller nedtryk-

trykkes. Derfor skal en viis Mand sin Hustru og Datter saaledes holde, og til Gilde og Gjæstebud at gaae tilstæde, naar det er ærligt, og kan skee uden al Uhøviskhed og Skade.„

Fol. CCLIIII. Sebastianus Brandt siger:

„Du som haver en Hustru der unger er,
Jeg raader, at du hende ikke udlær'
At fare i Ringe eller til Majgreve=gilde;
Det lønner dig ellers paa det sidste ilde.
Thi er hun skjøn, da hav Agt derpaa,
Ja Mange vil efter hendes Kundskab staae ꝛc.

Forresten gaaer det med de mange Citationer, Allegationer, Udtydninger og Udlæggelser over Reinekes Digter, som her Fol. CCIII. klages over Juristernes og de Lovkønes Adfærd med Loven, at „de med deres mangfoldige Gloser og Udlægninger formørke den strevne Lov, og drage hende fra sin rette Forstand og Mening til en vrang Mening og Forstand ligesom dem selv lyster. De allegere tidt og ofte mange Gloser, hvilke dog understunden føje eller slet intet tjene til Sagen.„

Hermans Weigeres Ræuebog er vel kun, som sagt, en Oversættelse, men den er overmaade

fri

frk saa vel i Texten som i Noterne, hvorved den er desto mere lærerig for en dansk Læser, der ved dens Gjennemlæsning ikke allene støder paa utallige obsolete Udtryk (hvoraf vel nogle kunde fortjene at optages paa ny i Sproget) men ogsaa sommesteder paa vor fordums nationale Skikke og Meninger; for Ex.

Fol. CCLXIII. "Somme glæde dem af de løgnagtige Jertegn og Mirakel, naar de dem maa høre opregne, og slig Fabel og Eventyr ere saare gjænge, og digtes meest der som slig Mirakel skee, som er i Kippinge, Sancte Oluff i Luncekend, Sancte Søren i Rye; at de Afgangnes Sjæle tale med Folk og begjære Hjelp; at andre Gjengangere buldre og regjere" ꝛc. Her staaer blot i Originalen Fol. CCXLIV. "Etlyke erfröuwen syck van den erlogenen Miraculen und wunderbarliken Lögen, desülven anthohören edder to vortellen. Und ys nen Uphörent van solken Fabulen und Tantmeren, de allenthaluen up den Bedefarten tho scheen erdichtet werden, alse van ummelopenden Seelen und Poltergeistern und dergelyken Lögenwunder mehr."

Hvor det strax der ovenpaa heder i det Danske i Marginal-Glossen: "Sancte Jørgen, Søren

Nor-

Norbyes og de andre Hofmænds Gud," har Originalen blot: "S. Jurgen der Reisiger Affgot."

Hvor Herman Weigere til Beslutning siger: "Dersom jeg seer, kjære Læsere, at denne Bog bliver dig taknemmelig, da vil jeg, med den evige og gode Guds Hjelp, end en anden tydsk Bog fordanske, hvilken dig intet mindre end denne skal vel behage," — saa heder det hos Ludvig Diez: "ick wil, günstiger Leser, dat Bock Plutarchi van dem gemeinen Wesen in Sassyscher Sprake, dy tho Nütte, uppet baldeste ock vorferdigen."

Endnu kan tilføjes den Bemærkning, at den Omstændighed, at Scenen i den danske Rævebog sættes i Skaane, istedet for i det Tydske i Julicher Land og i det Lothringske, maaskee kan bruges til dermed at gjøre sandsynligt, at Herman Weigere var en Skaaninger, og at altsaa Lyschander kan have Ret, naar han (i Westphalens Monumenta Tom. III, pag. 463.) siger, at han var Broder til Henrick Smith fra Malmøe.

1656 udkom Rævebogen igjen paa dansk, men blot som nyt Optryk uden allermindste Forandring, kun at Papir og Tryk og Figurer ere slettere end i editio princeps. Titelen er: Reynicke Fosf, og

er

er en deylig og lystig Bog med mange skjønne Historier, lystige Rim, Exempel og herlige Figurer, som for 105 Aar er fordansket af Herman Weigere; nu paa ny igjen trykt paa Peter Hakis Bogtrykkers og Christian Eckhorst Bogbinders Bekostning. Anno MDCLVI. Foruden Fortale og Register, 614 S. 4to.

Den 3die danske Udgave er i Octav, og indeholder den blotte bare poetiske Text, uden Randglosser, uden Figurer, uden Commentair og uden allermindste Udtydning. Titelbladet har hverken Aarstal eller Trykkersted, men kun følgende Ord: Reynicke = Foss, eller en lystig og nyttig Fabel og Historie om Rævens mangfoldige Fund, List og Behændighed. Paa vort danske Sprog oversat af Herman Weigere; og efter Manges Begjering paa ny igjen oplagt." 253 S. 8vo.

At der ved denne Udgaves sparsommelige Indretning er seet paa Kjøbernes Lommes Beqvemmelighed og menige Mands Tarv, er unægteligt, og istedet for det i begge Qvartudgaverne hed til allersidst:

"Denne Bog kjøb, hun gjelder en Daler"

saa loves her godt Kjøb:

"Denne

"Denne Bog sælges for en ringe Pris."

1747 fremtræder Reinike Fosf i en ganske ny dansk Dragt, da den ikke mere kunde faaes i sin gamle Skikkelse, og der dog endnu vare Liebhabere til den. Hvem den danske Læseverden har at takke for denne ny Bearbejdelse, kan sees af efterskrevne Titel: Speculum vitæ aulicæ *) eller den fordanskede Reynike Fosf, hvori under Dyrenes og andre forblummede Navne moraliseres over det menneskelige Liv i Almindelighed og Hoflevnet i Særdelesshed. Deelt udi 4 Bøger, med Indholdet af hver Bog og syndige Moralier over hver Fabel. Skrevet først paa tydsk, siden i det danske Sprog oversat af Herman Weigere; men nu sat paa ganske ny danske Vers af den, der undertiden søger sin Fornøjelse J Historiske Handteringer. Kiøbenhavn 1747. Trykt og bekostet af Christoph Georg Glasing. 585 S. 8vo.

J Dedicationen fortæller Glasing da værende Kronprinds Christian "Den første danske Edition af dette Skrift er ganske sjelden at see, og bliver tem-

*) Denne Titel har Hartmanni Schopperi latinske Oversættelse af Ræveboge n.

temmelig dyrt betalt, naar den forekommer. Det 2det Oplag, som er hundrede Aar yngere, er heller ingenlunde almindeligt, og kan ikke let haves, naar en Liebhaber forlanger *). Derudover — — — haver jeg ikke taget i Betænkning, efter brave Folks Raad og Begjering, i en mere beqvem Format og med anseelig Bekostning at gjøre det 3die Oplag deraf, hvilket saavel i Henseende til Figurerne **), som til Stilen og Poesien, er vidt fra de forrige forbedret.„ Og i Fortalen siger han: „I Førstningen havde jeg vel i Sinde at trykke den ny Edition lige efter det sidste Oplag af Anno 1656, og ikkun nogenledes at forandre de nu aldeles af Brug komne Talemaader, og at rette Poesien nogenledes efter vore Tiders Reenhed. Dog da jeg var i Begreb dermed, var jeg saa lykkelig at faae et Manuskript, som var aldeles paa ny oversat i smukke danske Vers, dog lige efter de forrige Editioner. Og dette er nu det nærværende ny Oplag. Autor dertil er en af Fædernelandets lærde Mænd, der har anvendt sine Hviletimer til dette Arbejd.„

Til

*) Slasing har altsaa ikke kjendt til det ovenomtalte 3die nemme Oplag i Octav.

**) Hvad Figurerne angaaer, da har Slasing intet at prale af. Hans Træsnit ere meget maadelige, og slettere end Herman Weigeres.

Til hvad Pris Glasing holdt denne moderniserte Udgave tilfals, seer man af Slutningsverserne:

Kiøb derfor denne Bog, den ikkun fem Mark koster;
Den maler artig af al Verdens Handels Foster,
Den stedse lærer os at skye ulovlig Iid,
Og at vi her igjen paa Visdom lægger Flid.
Vil du al Verdens Skin fuldkommeligen kjende,
Da kjøb dig denne Bog, og sindig læs i hende.
Hermed nu ender sig Grev Mikkels Fabelsnak.
Gud hjelpe os til sig! hans Navn skee evig Tak!

For tydeligere, ved Hjelp af Sammenligning med de ovenanførte Vers, at kunne bedømme hvori Moderniseringen bestaaer, maa Begyndelsen atter afskrives:

Paa yndig Pintsedag, om I det ret vil mærke,
Da hørtes Gjøgekuk, da sang den Qvidre-lærke,
Da saae man Skoven med sin grønne Klædning paa,
Og Marken pralede med sine Blomster blaa,
Som farvede i Fleng gav herlig Lugt for Næsen,
Og Markens Fugle sang saa meget net og kræsen,
Foruden Regn og Blæst en lystig Dag det var,
Og alle fryvte sig alt efter godt Behag;

Da

Da just paa samme Tid det saadan sig forvoldte,
At Nobel, Dyrmonark, sit Herrehof da holdte... 2c.

Den S. 242 ovenanførte Glosse om Hofgunsts Ustadighed heder i denne Udgave:

Qvinde-smil og deres Vrede,
Og Aprilens blanke Hede,
Dobbel-Spil, og Herregunst,
Hvo det agter, er omsonst.

Dette saa navnkundige Digt, der i sin Tid ansaaes ligesom for et kort Indbegreb af al moralsk og politisk Visdom, kan vel ikke lykkeligere caracteriseres, end ved den smagfulde Recensent af den nyeste gothiske Bearbejdelse deraf i 54 Bind af Neue Bibliothek der schönen Wissenschaften er skeet. Reinicke Foss, hedder det her, er et snildt satyrisk Digt, der geraader, saavel sin Forfatter, som sin Tidsalder til Ære; det er fuldt af Vittighed, Lune, og dristig træffende Spot; der hersker en for hin Tid ualmindelig og fin Kundskab om Verden, det menneskelige Hjerte, og især de Stores fordærvelige Svagheder, — der ere ligesaa skadelige og ofte skadeligere end deres Laster. Men paa samme Tid maa man og indrømme

samme

samme Recensent: at saa sande og besjælede dette Digts Skildringer, og saa lykkelig end Satiren er, træffer den dog aldeles ingen Gjenstand, der for vor Tidsalder havde nogen særdeles eller nær Interesse; tvertimod er Saltet af mangt et lykkeligt Træk for lang Tid siden henveiret, og ved den store Forandring Sæder og Skikke have lidt, maa nødvendig mangen Scene forekomme os tvungen, der paa vore Forfædre maatte gjøre det største Indtryk.

Naar derimod samme Konstdommet tilføjer: "og hvad Hovedsagen er, alt Fabelens hele Anlæg, Gangen og Opløsningen hindrer en sand og stærk Interesse; maaskee ere Menneskene i vor Tidsalder i moralsk Praxis ikke kommet videre, end deres Fædre; men sikkerlig have dog deres theoretiske Indsigter og Overtydninger, sikkerlig deres moralske Følelse uddannet sig uendelig mere. Saa megen Kunst og Finhed Reinicke Fosses Digter end viser i sine Fremstillinger, taber dog den Caracter, han har givet sin Helt, Fabelens Anlæg og Behandling, men især den endelige Udvikling, Raaheden i hans Tids sædelige Følelser. Umuelig kunne Menneskene af vor Tidsalder finde sand Interesse og høj Velbehag i en poetisk Komposition, der fra Begyndelse til Ende saa grovelig fornærmer den

moral-

moralske Sands. Digtets Helt er ikke blot snedig og listig; han redder sig ikke blot ved sin Snedighed af Forlegenhed og Farer, hvori han ved Letsind og Ubesindighed er kommen; nei! han er et Skarn af værste Slags, der modtvillig ved forsætlig Ondskab og Forbrydelse styrter sig i Farer, af hvilke han bestandig redder sig ved nye Skarnsstykker, stedse paa Uskylds Bekostning, og med dens Fordærv; ja tilsidst forlader han Skuepladsen, kronet med Ros og Ære, efter at hans for det meste ganske skyldfrie Modstandere have maattet bøde for alt, hvad han har forbrudt;" torde man kanskee ikke saa ganske være af hans Mening. For det første torde det vel være en endnu uafgjort Sætning, om det der siges til Anprisning for vor Tidsalders moralske Følelse, saalige vilde holde Prøve; dernæst kunde man vel med Føie erindre, at det, hvad Lessing siger til Anbefaling for Weisses Richard den tredie, med vedbørlig Forandring, passer her. "Alt hvad Helten gjør, er Afskyeligheder; men alle disse Afskyeligheder skee med Hensigt til Noget; han har en Plan, og allevegne, hvor vi øine en Plan, opvækkes vor Nysgierrighed; vi oppebier gjerne med, om den udføres, og hvorledes den udføres; vi elske det Hensigtagtige saameget, at det, endog uafhængigt fra Hensigtens Moralitet, skjænker os

For-

Fornøielse." Lægge vi nu her til, at dette Umoralske for os taber meget af sin Modbydelighed, fordi Handlingen foregaaer imellem Dyr; at det, som Lessing i sin Afhandling om Dyrenes Brug i Fabelen, saa rigtig erindrer, just er een af de fornemste Fordele herved, at Fabulisten ved at tage Dyr eller endnu ringere Skabninger til handlende Personer, undgaaer at vække de Lidenskaber, især den Medynk, der vilde blive hans Fremstilling til Skade; vil det vel ikke blive vanskeligt at retfærdiggjøre den Interesse, hvormed dette Digt læstes af vore Forfædre, og endnu ustridigen deels i Göthes Modernisation, deels i hin ældre Form læses af Mange. Vel siger hin titanførte Kunstdommer, "at han aldeles ikke venter sig den Indvending: at Digtets Helt er et Dyr, og at Handlingen foregaaer mellem Dyr, da Digteren ved at give Dyrene Fornuftens Brug, hæver dem til moralske Væsener, hvis Handlinger fuldkommen maa maales med samme Maalestok som Menneskenes; da den æsopiske Digtning ellers ikke kunde være en Moral i Exempler;" men med Føie kan man vel svare, at dette sidste ikke i Ordets strængeste Betydning er Fabelens Hensigt; at mange af de bedste Fabler, saasom: Ulven og Lammet, Ulven og Tranen, Løven og hans Jagtinteressentere, o. m. fl. fuldkommen godtgjøre dette, og .... dog dette

vilde

vilde binde os til en Undersøgelse, der vilde her være baade utidig, og meget for vidtløftig.

Desmere eenig maa man være med ham i det, han siger til Forsvar for det alt for udyriske, der hos de handlende Personer i dette Digt ideelig findes, at Digterens Hensigt nemlig var, at levere et satyrisk-allegorisk Digt; og at mangen Forsømmelse af Sandsynligheden med Rette tilgives den comiske, satyriske Digter, da ikke Fremstilling af en Handling, ikke Udtryk af deraf afhængende Følelser, men Skildring af Sæder Sædvaner og Daarskaber er hans Hovedhensigt, hvilken selve Handlingen, som den mindre væsentlige Deel er underordnet."

Min Forgjænger har allerede erindret, at Herman Weigere har holdet sig nøiagtig til den tydske Udgave, hvoraf han tillige har oversat de høist vidtløftige Gloser; og seer man af et mærkeligt Sted hos Lauremberg, hvoraf Fløgel har anført Begyndelsen, at det i de rette ivrige Reineckianers Øine var en Brøde at vilde oversætte den paa høitydsk:

In weltlicher Wysheit is kein Book geschreven,
dem men billik mehr Rohm und Loff kan geven,

als Reinke Voss; en schlicht Boeck, darinnen
tho sehnde is en Spegel hoger Sinnen.
Vorstendigkeit in dem ringen Gedicht
als en dyrbar Schat verborgen licht,
Glyk, als dat Fyhr schulet in der Asche,
und gülden Penning in ener schmerigen Tasche.
Man heft sich twar thomartert, dat Boeck to bringen
in hochdüdsche Sprach, men idt will gantz nicht klingen,
idt klappet jegen dat Original to reken,
als wenn man plecht en Stük vuel Halt tho breken,
edder schmit en olden Pot gegen de Wand.
Dat maket dewyl juw ist unbekannt
de naturlike Eigenschop dersülven Rede,
welche de angebahrne Zierlichkeit bringt mede.

Vil man imidlertid anvende paa det Plattydske, hvad Beattie i sin skarpsindige Afhandling om det Latterlige, i Anledning af det Skotske, erindrer om Provincialdialekter i Almindelighed, at de just have deres Snorrige derfra, at vi sjælden høre dem uden af Almuesfolk og i største Fortroeligheds Øieblikke; og at det ikke er ualmindeligt, at En i Skotland vil ansees for et vittigt Hoved, blat fordi han taler det gemene Skotske; indseer man let, at det ikke er Plattydskens Ziirlichkeit, der gjør det saa skikket for et Digt, som Reinicke Fos; ligesom ogsaa

ogsaa hin tydske Recensent med Føie anmærker, at rimede jambiske Qvaternarier — Originalens og Herman Weigeres Versart — af en rignende Aarsag er mere passelig for dette Digtslags, end det gravitetiske Hexameter, Göthe har omklædt den i, og følgelig og mere end den adstadige Alexandriner, hvori det i senere Dage blandt os er fordansket.

At levere et vidtløftigt Udtog af den saa bekiændte Fabel, hvorledes Ræven idelig anklages for Ugierninger, og i det han bestandig, snart af Hævn, snart af Skadelyst og Ondskab, dynger Forbrydelser paa Forbrydelser, dog stedse triumpherer over sine Avindsmænd, synes her ufornødent, da Digtet indtil de allernyeste Tider, i det mindste i den alexandrinske Udgave, har været almindeligt. Blot som Exempel paa hin gamle Oversætters Held til at fordanske sin Original, ville vi afskrive et Sted, den titomtalte tydske Recensent nævner som mesterligt, og fuldt af saa fint et Kiendskab til det menneskelige Hierte, som man ikke skulde tiltroe en Digter fra hine mørke Dage, et Sted, hvor Reinicke, eller, som han i Dansken kaldes, Mikkel, lyver sig fra Galgen:

"Mikkel han var udi stor Angest og Nød,
han skjalv, og bævrede, og var nær død,
han tænkte, kunde jeg i denne Stund
finde paa et listigt og artigt Fund,
at Kongen vilde mig mit Liv benaade,
og disse tre *) kunde komme i Vaade.
Saaledes lagde Mikkel sin Hierne ibløde,
at han kunde komme løs og de andre i Nød.
Alt det, jeg kan fisere, og tænke op,
tænkte Mikkel ved sig, den løse Trop,
det gjøres behov, kan jeg vel forstaae,
thi Sagen gielder mig meest oppaa.
At Kongen er nu paa mig vred,
og andre Dyr og sammeled,
hvad da, jeg haver sligt vel fortjent,
det kan dog vel snart blive omvendt.
Kongen er vældig, hans Raad desligе,
jeg plejer dem dog stedse at svige;
kommer jeg men til Ords min Mund at bruge,
jeg blev ikke hængt i denne Uge.
Saa var nu Ræven i Angest og Nød,
og sagde: jeg seer for mig denne Død,
hvilken jeg ingenlunds kan undgaae,
thi beder jeg alle, som her nu staae,
om en liden Bøn, og ingen stør:
taler for mig til Kongen et Ord,
at jeg maatte nu her aabenbare

mit

*) Biørnen, Ulven og Katten, hans Fiender.

mit Skriftemaal for eder forklare,
før jeg mon fare af dette Elende;
Evigt er langt, og faaer aldrig Ende.
At Kongen vilde det naadelig unde,
at ingen herefter nogenlunde
for mine Gjerninger skulde mistænkes,
fængsles aflives eller og krænkes,
paa det, at Gud, som Alting vil lønne,
min fattige Sjæl desheller vil skønne.
Den største Hob, som dette nu hørte,
bleve af hans Tale til Miskund rørte.
En ringe Bøn er dette, som vi forstaae,
o naadige Herre! lader ham den faae.
Kongen sagde: nu vel an! det skal saa skee.
Da begyndte Ræven indvortes at lee,
og tænkte, min Sag tør end anderledes falde,
og talede saa frit alt for dem alle:
Spirtus Domini hjelp mig her!
jeg seer her ingen fjærn eller nær,
at jeg ei haver gjort hannem imod,
være sig Rig eller Fattig, Ond eller God.
Siden først jeg lærte noget at gaae,
og min Moders Bryst ikke kunde naae,
saa gik jeg tit efter min egen Lyst,
og hørte paa Geddernes søde Røst,
og naar jeg deres Bræg kunde høre,
det klang fuld vel udi mit Øre.

Jeg bed et Kid, og fik saa Mod,
og lærte saa at labe Blod,
siden bed jeg flere Kid store og fede,
og begyndte saa iblandt de andre at lede,
jeg blev saa dristig, lagde mig paa Lur,
og sparede hverken Høns eller andre Diur,
Ænder og Gjæs vel mange tilsammen
haver jeg skrabet i Jord uden Gammen,
lagde dem saa ned med Skind og Krop,
naar jeg ikke strax gad ædt dem op.
Dernæst kom jeg til Isegrim
nu i Vinter alt ud med Rin;
han laae og skiulede under et Træ,
og sagde sig at være min Frende.
Der han saa regnede vort Frendskab op,
vi fore tilsammen med Siæl og Krop,
Hvilket mig med Rette vel angre maae;
vi loved' hinanden bi at staae,
og fore Staldbroderskab uden al Galde,
at vi hverandre ei skulde undfalde;
saa vandrede vi frem, alt det vi kunde,
saa længe at vi vort Kiøbenskab funde;
han stial det Store, og jeg det Ringe,
det hørte os baade, det vi finge;
men jeg fik dog aldrig ret
min Part, som han havde jæt,
thi naar Isegrim havde en Kalv,

aldrig

aldrig fik jeg min Part lige halv,
fik han en Ged, Gaas, eller andet Sligt,
strax grined han og saae ilde paa mig,
paa det at han kunde drive mig bort,
og beholde saa selver min Part.
End var dette et fast værre Stykke,
naar vi havde Eventyr og Lykke,
saa at vi finge en Ko, Oxe, eller Svin,
da kom og hans Hustrue med Børnene sin',
saa maatte jeg alt tilbage staae,
alt hvor jeg kunde udi en Vraa.
De kaste et Riv, eller Been til mig,
de sagde: see dermed behjelp du dig;
men før jeg det fik, da havde de slet
alt det Fede afgnavet og opædt.
Dog, Gudlov, jeg havde des slet ingen Nød,
naar jeg vilde have Viin eller Brød,
dertil havde jeg Sølv og Guld
mange Skrin og store Kister fuld,
at den største Vogn, som er paa dette Slot,
ad siu Gange ikke skulde age det bort.
Der Kongen hørte nævne denne store Skat,
han sagde, hvor haver du den faaet?
Eller hveden er den kommen, siig mig ret,
hør du, Mikkel! jeg meuer, denne store Skat.
Hvad skader mig dette, allernaadigste Herre!
At jeg siger Eder, hvor han monne være;

jeg

jeg kan hannem dog nu ikke med mig faae.
Den Skat var stjaalen, skulle I forstaae,
jeg vil det ikke dølge for Eders Naade,
det var bestilt, man skulde Eder forraade,
man skulde Eder myrde og slaae ihjel,
det tacdte (tykkedes) mig ikke at være godt Skiel,
og havde den Skat ikke bleven stjaalet bort,
da havde det Anslag gaaet visselig fort.
At denne Skat saa lønlig bortkom,
derfor gik min Fader til Bumlibum,
og fik af denne Verden en ond Afgang,
dog Eder til Bedste min Herre og Kong.

I det man her maa beundre Originalens af den titanførte tydske Recensent anpriiste Mesterkunst, i at lade Tyven først ved sin tilsyneladende Selvanklage tildrage sig Opmærksomhed, derpaa ved sin snedige Fortælling vælte Hadet hen paa sin fornemste Avindsmand Ulven, og endelig ved sin sidste Opdigtelse om Skatten, og de kunstigen henkastede Træk om Kongens personlige Fare, forvisse sig hans Interesse; kan man sikkerlig heller ikke andet, end lade vor gamle Fortællers Tone vederfares Ret; og vilde uden Tvil saavel Sprogets som Vittighedens Venner skee en sand Tieneste, hvis Nogen gav os en ny Udgave deraf; maaskee kunde man, for at gjøre den mindre vidtløftig og kost-

kostbar, udelade den vidtløftige, og med mangfoldige Steder af samtidige ældre tydske Digtere gjennemvævede, Commentair; skjøndt paa den anden Side man nødig maatte savne Stykker, f. Ex. som følgende: af Sebastianus Brandt.

Du som haver en Hustrue, der unger er,
jeg raader, at du hende ikke udlær'
at fare i Ringe, eller til Majgrevegilde,
det lønner dig ellers paa sidste ilde.
Thi er hun skjøn, da hav Agt derpaa,
ja Mange vilde efter hendes Kundskab staae.
Jeg raader og mangen Mand alt for hans Bedste,
at han i sit Huus ikke tager mange Gjæste;
tugtig Ære kan snart faae Vandel (Forandring)
thi Verden er fuld af løsagtig Handel.
Den Qvinde jeg lidet rose kan
som nødigt er hos hendes Mand,
men der af Andre vil sees altid,
og smykke dem op af Hovmod frit;
som haver Huuslede, og gider ingenlunde
hjemme været alt, om hun kunde,
det er for sandt et underligt Spil,
hende regnes hverken Blussel eller Ære til.
Hvo ikke eene gider havt sin Glæde og Roe,
der er sømmeligt, at andre noget med faae.
Hvo gjerne med sin Hustrue vil trætte og kive

og

og ikke gjerne hjemme hos hende blive,
og tage allehaande Folk med sig i Huus,
hannem bider og stundum en fremmed Luus.

Overalt fortjener ikke mindre Anmærkningerne end selve Digtet den Ros, at være en rig Skat af Bidrag til Kundskab om ældre Dages Tænkemaade og Sæder, om man end ikke med Herder i Digtet kan erkjende en homerisk Epopee.

Helvedes Badstue

er Titelen paa et Poem, hvis Fordanskelsestid, Aar 1558, falder strax efter Reineke Foss's. Det er vel af saare ringe poetisk Værdi, men kan dog tages med her, da dets Forfatter har megen Navnkundighed i den tydske Litteratur. — Som henhørende til Visekjærlingernes og Bissekræmmeres Kramkiste, eller med andre Ord: til vor Almues Bibliotheqve bleue, ere disse Rim vist nok trykte mange Snese Gange. Den Udgave jeg har for mig deraf, uden Steds og Aars Benævnelse, ("trykt i dette Aar" er Formularen) 2 Ark i Octav, har følgende udførlige Titel:

Helvedes Badstue, en lystig Historie, hvorledes Djævelen beklager sig, at Helvede vil blive

han=

hannem for liden, og leder og søger efter Bygningsmænd den at bygge større, og hvorledes de bade i Helvede.

Der begyndes med at fortælle, hvorlunde Autor en Morgen tidlig ved Hanegal paa en Korsvej møder en lang sort kroget Mand med to gløende Øjne, der sagde, han kom fra Helvede for at søge efter "Embedsmænd" (ↄ: Haandværksmænd) Murmestere og Tømmermænd, fordi

Helvede mig for liiden blive vil,
thi der kommer saa mange Sjæle til.
Til Helvede monne komme ud af alle Lande
af de øverste og mægtigste Stande,
af Rig, Fattig, baade Qvinde og Mand;
thi vil jeg lade bygge paa Stand,
og lade Helvede gjøre mange Mile vid,
at der gaae mange Sjæle udi.

Autor gjør Fanden Indvendinger:

Hvi monne Helvede for dig vorde mindre?
Thi vi nu jo alle Christene ere,
og faa af os monne komme idere, o. s. v.

og

og gjennemgaaer alle Stænder og Classer af Mennesker med idelig Forsikkren om samtliges Dyd, Gudsfrygt, og retskafne Vandel.

Fanden vilde ingen Tro fæste til hans Lovtaler:

Han sagde: viis mig 10 retfærdige Mænd;
til Pintsedags Nat skal du have Fred;
før dem da hid til dette Sted,
og beviis det da at være sandt,
som du nu sagde her paa stand;
saa maa du friligen heden fare,
da vil jeg og min Bygning spare.

Her afbrydes den første Halvdel af Fabelen. Den anden Halvdel er en Drøm, hvori Autor farer ned til Helvede, beseer Leiligheden dernede, og maler os de Fordømtes Stegen, Brænden, og Syden i det behørige Svovel, Beg og Tjære, med de groveste og tykkeste fæle og ved deres Eensformighed kjedende Farver.

Originalen, som er af den berømte nürnbergske Skomagermester og Mestersanger Hans Sachs, findes i sammes geistliche und weltliche Gedichte,

Nürnberg, 1590, Folio, og er de to sidste Poesier i 1ste Bogs 3die Part.

Den ældste danske Udgave er Kiøbenhavn 1558, og Oversætteren Niels Jensen, født — i Randers efter Resens Catalog, men i Randrup efter Syvs i Sandvigs Samlinger til den danske Historie indrykkede Boglade.

Persenober,

en rimet Novelle, oversat paa dansk 1560, er endnu af mindre poetisk Værdi end næst foregaaende Product.

Den udførlige Titel heder: Persenober. En lystig og skjøn Historie paa Rim om Konning Persenober oc Drotning Constantianobis. Lystig at høre og læse, nu nyligen overseet og corrigeret rettere end hun var før. Prentet i Kjøbenhavn af Laurents Benedicht. 1572.« 4 Ark i liden Octav.

Constantianobis var en Printsesse der, formedelst sit særdeles gode Nemme og store Kløgt, af sin Fader blev sat i den sorte Skole og »blev der

saa

saa klog og viis, som nogen Mester i Paris„, og det er bekjendt, at Magistri Parisienses fordum vare kloge Folk. Kongen havde ingen Sønner, han døer, og den kloge Printsesse vælges til at styre Riget. Hun valgte Junker Persenober, den franske Konges Søstersøn, til sin Gemal, men først satte hun hans Standhaftighed paa en haard Prøve, ved at holde ham paa et fortryllet Slot, hvor han fik Overflødighed af Mad Drikke og Opvartning, men intet Menneske saae, dog talte Constantianobis daglig med ham, men usynlig;

"Hver Nat (siger hun) skal Du ligge hos mig,
dog maa det ikke andet være,
end Du skal ligge hos mig med Ære,
og ingen Uhøviskhed mig at byde,
om Du vil mit Raad lyde.
Naar et halv Aar kan forgaae,
da skal Du mig at see faae.„

Saa længe kunde han ikke styre sin Nysgjerrighed efter at see sin tilkommende Brud, hvis Dejlighed kunde være problematisk, al den stund hun ikke trøstede sig til, at lade sig see af ham, men vilde have, han saa længe skulde lege Blindebuk. Ved Hjelp af en kunstig Ring tilintetgjorde han den forherede Usynlighed, og saae da rigtig

nok

nok, at Constantianobis var en mageløs Skjønhed, men forskjersede tillige sin Ret til at faae hende, og først efter at have udstaaet megen Gjenvordighed og vist megen Tapperhed, bliver han erkjendt hendes Haand værdig. — Om denne, i sig selv saare uinteressante, rimede Fortælning gives Læseren ved Enden følgende Underretning:

"Denne Historie var sat paa Rim
Aar efter Guds Fødsels Time,
det vil jeg sige aabenbar,
Tusind firehundred Aar
Firsindstive paa det fjerde,
det skal vide baade Leg og Lærde,
at vidste jeg det mere af at sige,
da vilde jeg nu ingenlunde tie;
thi vil jeg nu min Tale ende.
Den som Bogen af tydsk og til danske vende,
er født i Bergen blandt de haarde Steen,
Gud lade hannem leve foruden Meen!
Hvo hans Navn vil vide,
da tør de ej længe efter lede,
Hendric Christensen er hans Navn;
Gud unde hannem og evindelig Gavn.
Der man skrev Tusind femhundred Aar
efter Christi Fødsel alt aabenbar
og der til lige tredviesindstyve,

jeg vil det ikke lyve,
da blev Bogen først trykt paa ny
udi den kongelige Stad Kiøbenhavn,
Mangen til Lærdom Nytte og Gavn."

Den eneste Lærdom, Nytte, og Gavn, vi har af disse slette Rim er at vi faae at vide, at den første Udgave af Persenober er af 1560, og at vi forøge Worms Lexicon med en ny Skribent, navnlig Henrich Christensen.

Ligesaa obscur en Person som Oversætteren er, ligesaa obscur og ubekjendt er Originalens Herkomst, og man kan blade mange Fortegnelser over tydske og franske Romaner igjennem, uden at finde mindste Spor til den. Det her Anførte har ellers blot en negativ Fortjeneste, nemlig den, at det viser, at Persenober er en høist ubetydelig Piece. Den som samler paa danske Poesier, og seer denne Titel i et Catalog, kan da vide, at han, om han end savner den, ikke mangler noget af Betydenhed.

Nogle faa forældede Ord kunde man lægge Mærke til. Saasom f. Ex. "Did som Hjorten hannem vildtes fra" ɔ: blev borte for ham; kom

ham

ham af Syne. "Der du haver til saa megen Fig." ɔ: Attraa. "Det han maatte gjørlig kjende." Gjørlig er: klart, tydelig.

"Det første hun den Tidende forstod,
at han var borte den Junker god,
snarlig begyndte hun at græde
og saa jammerlig monne hun læde."

Dette læde eller lade er det Ord, som bruges i Døbeformularen om Christi Disciple, at de løde ilde paa dem som forulejligede Jesus med smaa Børn.

Naar det heder paa Bladet C 3 at "Vor Frue skal hende vogte og gjemme baade for Orme og saa for Diur og for alle onde Creatur." saa seer man, at Fortællingen skriver sig fra Tider, naar, eller Steder, hvor Maria blev dyrket; og det er vel ingen Tvil, at naar det paa Bladet A 7 heder:

"Persenober tænkte ved sig ene:
hjelp nu Christ den rene,
at hun vilde saa for mig raade,
det jeg skulde faae her ingen Skade."

saa er Udtrykket Christ bleven substitueret af Oversætteren, istedenfor Vor Frue eller Maria, hvortil saavel Adjectivum den rene, som hun i næste Linie referere sig.

Hofs

Hofalphabetet,

og

Bergens Byes Krønike paa Rim.

Begge Dele ere af det Aar 1560, hvortil vi med vore poetiske Annaler nu ere naaede. De ere utrykte og haves i et af de Haandskrifter, som med den thottske Donation kom til det kongl. Bibliothek (S. Catal. pag. 350 No. 941). Autor har ikke nævnt sig, og det kan være ganske rimeligt, at det ingen anden er end den Bergenser Henrik Christenssen, som er nævnt i næst forangaaende Artikel. Disse to Stykkers poetiske Fortjeneste er omtrent lige med Persenobers, saa man kan sige

efter

efter Ordsproget: her smitter den Gryde ikke den Kjedel.

Hofalphabetet er egentlig en Oversættelse af et i samme Manuscript afskreven Alphabetum Aulicum, hvori Hoflivet charakteriseres i en Række af Linier, hvoraf enhver begynder med et Bogstav af Alphabetet, saaledes f. Ex.

Aulæ est eadem omnino fides qvæ mobilis auræ.
Blanditur, sed post mordet, ceu scorpius, aula.
Exulat integritas probitas et candor in aula.

Af det fordanskede Hofalphabet vælger jeg nogle Træk til Prøve paa det Hele:

Alt ligesom Vejret er Tro og Love,
der plejer at vanke til Herrehove.

— —

Enfoldighed Fromhed og Dydelighed
de rømde fra Hove, saa Ingen dem veed.

— —

Ingen Avind om du kan lide,
da raader jeg dig, far fra Hove itide.

— —

Med Gaver til Hove tager man til fange
baade Ridder' og Svende, dog de ere mange.

— —

Qvist

Qviſt omkring med Rynnike= (Reinike) Svands,
og lyv paa hver Mands Ære,
da gaaer du ret til Hove i Dands,
og kan dig ſaa vel nære.

— —

Xantippe og Beengjerd ere ej forgjæt,
til Hove have de den Maade,
at de vil' gjerne have Braagen ſlet,
fra Herrer og Svende baade.

Bergen's Hiſtorie paa Rim begynder ſaaledes:

"Bergen med Pris og Ære
monne med Skrig en Krone bære
for alle Stæder i Norges Land,
det ſiger beſynderlig den fremmed Kiøbmand.
Endog de til Bergen hverken ſaae eller pløje,
da monne Gud thennom (dem) ſin Benedidelſe tilføje
rigelig over alle Maade,
af ſin Barmhjertighed og Naade;
med alſkens Fiſkerie og beſynderlig Sild
og alſkens Kre og beſynderlig Vildt.
Derfor bør al Bergen med Æren
priſe takke og love Herren
for den Pløjning, der ligger ved deres Port,
og bede, det maatte ſtande evindelig fort."

I den Tone gaaer det bestandig fort, og dermed lønner det ikke Umagen at opholde sig længere.

For Historiens Skyld kan anmærkes, at Rimeren ender med Kong Erik Magnussens Tid:

Kong Erik gjorde sit Bryllup i Bergen By
med Triumff Rygte og Ry
med Kongens Datter af Skotland,
som hed Margrete, paa min Sand.

Rasmus Hanssen Reravius.

Rasmus Hanssen havde, ifølge det wormske Lexicon, foruden Binavnet Reravius, ogsaa et andet Tilnavn nemlig Torupius, hvorunder han dog er langt mindre bekjendt. Han var Præst i Lolland, havde, som Worm vidtløftig fortæller, megen Gjenvordighed i sit Embede, og døde 1582.

Han oversatte en Mængde gudelige Bøger paa Dansk. Vi har her to af hans Skrifter for os, som ere paa Rim, og afgive, ligesom de sidst anførte Artikler, Bevis paa, hvor slet det da stod til med dansk Poesie.

Hans

Hans ældste rimede Product er

Oeconomia eller Undervisning, hvorledes en Husfader skal skikke sig, tilsammenskreven ved M. Johannem Matthesium Prædiker udi S. Jochimsdal. Udsæt paa danske Rim af Rasmus Hansen R. Prentet i Kjøbenhavn af Laurenz Benedicht. s. a. (1569) 5 Ark. 8vo.

Bogen har Reravius i et Vers dediceeret "hæderlig og konstrig Mand Laurenz Benedicht, Kongel. Majs. Bogeprentere, Borgere i Kjøbenhavn, min kjære Svoger og gode Ven." Dedicationen ender saaledes:

"Skrevet i Birnes i Laaland
den Tid der man mon skrive
efter at vor Frelsermand
blev født af Jomfru Live
tusinde fem hundred Aar
og ni og trysindstive,
Sanctl Olai Dag det var,
jeg vil det ikke lyve."

Bogen er dels Rim og dels Prosa. Bag i er tilføjet, som ogsaa Dedicatsen formelder, "Korte Regle, hvorledes man i sit ganske Levnet skal skikke sig; tilhobe samlede Ungdommen til gode

ved

ved Johann Agricolam Sprembergs udsætte paa danske og formerede af Rasmus Hansen R.

Blant disse Regler ere følgende:

Fiskefang og Fuglesang
Øltrang og Nattegang
Trumpeslag og Horejagt
haver mangen smuk Karl ødelagt.

* * *

Slaae ikke formeget udi din Tarm,
og hold dig for dit Bryst vel varm,
tag ikke din Hustru for tidt i Favn,
saa bliver du til en gammel Mand.

* * *

Hvo over alle Broer vil rende,
og tager en Hustru han ej for kjender,
han bliver en Giek til sidste Ende.

* * *

Hold gamle Venner i Agt og Ære,
forsmaa dem ej, vil jeg dig lære.
Thi gamle Venner og Veje
aldrig nogen at fælske pleje.

Fast

Fast heller svige de Svorne
End dig bedrage de Børne.

Hvo do vil snart og hastelig,
i disse Stykker han øve sig:
Tidt bade, koppe, og aarelade,
æde og drikke foruden Maade;
meget vaage og ej hvile sig,
og altid sørge bitterlig,
vær' stedse hos uren Stank og Lugt,
bruge Skørlefnet og anden Utugt,
gode Selskab skal han fly,
bruge mange Piller og Lægedom ny.
Disse ere ti gode Stykke,
som et sundt Liv kunde forrykke.

Det andet Skrift af Kerav, som her kortelig maa berøres, er:

Stormegtigste Højbaarne Førstes og Herres K. Friderich 2dens og Dronning Sophies Kronings og Brøllups Historie paa danske Rim beskrevet af Rasmus Hansøn Keravius. prentet i Kiøbh. af Laur. Benedicht. 1576. (gaaer til Arket O i Octav).

I Dedicationen til Kongen siger Autor, at han "haver dette skrevet paa Rim, fordi at me-

nige

nige Mand læser heller Rim end anden Skrift, de hænge ogsaa bedre ved Hukommelsen, naar der udi kommer noget nytteligt at mærke."

Autor forudskikker først en kort Udsigt over Christian IIIdies Regjering; fortæller hans Endeligt; derpaa om den dythmarsiske Krig. Da derpaa Kroningen skulde gaae for sig,

"I Byen blev to Baner da gjorde
til Dyst og Tornering vide og store.
Paa Amagertorvet blev Rækker omsæt
med Skrauer og Hamre baade stærke og tæt.
Saa blev der Strøelse paa Gaden daført
alt ind i Banen, som er berørt.
At man deri kunde rende saa bløbt

— — — —

Paa gammel Torv blev og Stenen opbrødt,
og Sand isteden indaget og strøet.
Derom blev og en Bane saa stor
og stærk af Tømmer og Lægter da gjort.
Et Hus blev der opbygt ligesaa
paa Torvet, i hvilket at der skulde staae
Dronning Dorothea højbaarne Førstinde
med andre Førstinder og ædele Qvinde.
Disse Baner blev gjort, den ene til Dyst,
den anden til Ryttertornering og Lyst."

Da

Da de vare komne tilbage efter Kroningsceremonierne i Kirken,

"Et stateligt Maaltid anrettes da dere.
Man monne saa statelig Retter indbære,
med dyrebar Urter vare de beredt
og anden velsmagende Kræselighed.
Man bar og statelig Schauessen ind,
derpaa var lagt stor Flid og Vind.
Af Vox vare de beredde saa skjønne.
En Part som Træ og Urterne grønne,
en Part som Fugle og levendes Diur,
af dem laa somme under Træ paa lur.

Drikken var

Vin Clarete og Malmesi
Lutendrank og kostelig Romani,
foruden al anden almindelig Drik;
man kan ej saadant opregne til Prik.
Man maatte og høre der lystige Spil,
men Maaltidet vared, jeg sige og vil,
med Zitter og Tromper, med Harper og Gie,
med konstige og herlige Symphonie
Basuner og Sincker og Positiv
Skalmejer, Trometer og Krumhorn stiv.
Saa sødelig disse her Spil mon gaae,
det var stor Lyst at høre derpaa.

De

De Sangere sig og stundom fremskynde,
de siunge saa mangt et Stykke saa fin,
frantsøsisk, italisk, spansk, latin,
med danske og tydske, jeg siger for sand.„

En Lystrejse til Friderichsborg beskrives saaledes
Fol. N. 7.

"Efter saadan Lyst haffde nu staaet oppaa
paa Kjøbenhavns Slot otte Dage saa,
da droge de Herrer da alle tilsammen
til Friderichsborg med Lyst og Gammen,
til Konningens lystige dejlige Slot,
Hans Naade haver bygt saa statligt og godt.
Der begyndtes da mangehaand lystige Spil,
som fyrstelig Stat og Fryd siger til.
Der gjordes Pancketer og statelig Gilde.
Hver sig med Konningen glæde da vilde.
De Herrer de droge da ud i Jagt,
sætte til de Dyr med ganske stor Magt,
baade Harer og Raaer med Hjorte og Hinde,
som man maa mange paa den Egn finde,
saa skjønne som i noget Land eller Sted,
der Nogen her nær at sige af veed.
Man seer dem tidt, hvor de fremgaae
i Hiord og Hobe som Fæ eller Faar.
Der blunded saa mangen som gjerne vilde see, o. s. v.

Fol.

Fol. D. 2. siges, at

Vor naadige Konge hjelper fattige Stackarle, — item
"Studenter og Pebling udi hans Rige
hjelper og Hans Naade saa rundelige,
besynderlig her udi Kjøbenhavn,
hvor han opholder, sit Rige til Gavn,
et Hundred Studenter til daglige Føde,
at hans høje Skole skal ej lægges øde."

Anders

Anders Sørensen Vedel.

Navnet Vedel har han af Kjøbsteden Vedel (nu Veile) i Jylland, hvor han er født 1542 d. 9 November. Hans Fader var Raadmand Søren Sørensen, og hans Moder var en Datter af Borgemesteren i Vedel Anders Berthelsen *).

J

*) Hendes Navn skrives i Terpagers Inscriptiones Ripenses Cæcilia, i hans Ripæ Cimbricæ Else, og i det af Vedels Svigersøn Gøde Lauritsen 1616 forfattede Curriculum vitæ Andreæ Welleji, som jeg har for mig i Manuscript, Citze.

I sin første Ungdom freqventerede Vedel den latinske Skole i sin Fødeby, hvis da værende Rector Niels Bredal er bekiendt af en velmeent men høist ubetydelig Mindesang over Kong Christian III, som staaer indrykket blant de saa kaldte Kjempeviser under No. 52 i 2den Part.

Da han var 14 Aar gammel, og ifølge sit ypperlige Nemme havde lært alt hvad i denne Skole var at lære, blev han sat i Cathedralskolen i Ribe, som da var i stor Anseelse under sin berømte Rector Hans Thomesen, den samme hvis Psalmebog nys blev omtalt. I Ribe Skole gik han i 4 Aar, og boede han i Huset hos sin Frende Jens Pedersen Grundith, som var Cannick og Sognepræst til Domkirken. Ikke allene yndede Grundith ham som sin egen Søn, men han blev ogsaa for sin Flids og Fremgangs Skyld meget afholdt af Superintendenten Hans Tausen, og ligeledes af Erkedegnen i Capitlet Mester Jens Canceller, som, ifølge Ægidii Laurentii, Vedels Svigersøns, Vidnesbyrd, lod ham faae adskillige Bøger af sit Bibliothek tillaans, saasom Homer, Herodot, Thucydid, Plutarch, Livius, dem han alle flittig studerte og giorde Extract af.

Da

Da Mester Hans Thomesen 1561 forlod Ribe for at blive Sognepræst i Kiøbenhavn, tog Vedel med ham til Academiet og blev Student. Aaret derpaa, 1562, blev han betroet at reise udenlands med Tyge Brahe, og var, for at betiene mig af Ægidii Laurentii Udtryk i det ovenciterte Curriculum Vitæ, hans Informator et studiorum director paa 4de Aar.

1568 blev Vedel Hofpræst. Han fik siden et Cannikedom i Ribe, tog sin Dimission fra Hofprædikantembedet, og blev isteden derfor Rigshistoriograph. Han døde 1616 d. 13 Februar. Ikke allene som Historieskriver og Oldgransker, som Oversætter af Saxo og sin Tids Mynster paa dansk Veltalenhed, fortienet Vedel et høit Sted paa det danske Parnas, ogsaa af dansk Poesie har han udmærket store Fortienester. Uden hans patriotiske Iver og Nidkiærhed maatte vi savne hine uskatterlige Mindesmærker af dansk Fortids Aand, Cultur og Smag, som vi besidde i hine saa kaldte Hundrede Viser eller Kiempeviser (trykte i Ribe 1591) og Tragica (trykte i Kiøbenhavn 1657).

Sit poetiske Studium indskrænkede han ikke blot til at samle og publicere disse Levninger af

Middelalderens Digtekonst. Han gav sig ogsaa af med, saavel at modernisere Andres forældede poetiske Arbejder, som selv at gjøre Vers. Disse hans poetiske Elucubrationer ere samtligen komne for Lyset Aar 1571. — Først bliver at anføre hans Bearbejdelse af Hr. Mikkels Vita Hominis. Underviisning om Menneskens Levnet fra hans Fødselstime o. s. v., hvoraf der ovenfor S. 78 forefindes et Par Stropher til Prøve. Da den fornemmeste Forandring, Vedel foretog sig med Hr. Mikkels Arbejde, bestod i at hjelpe Orthographien tilrette, burde hine Linier hisset tillige have været anførte efter den gamle Skrivemaade. Da det der er forsømt hidsættes her et Par Vers deraf:

"Jeg er nu wordhen stærk och froo
thet kændes paa mynæ næbbeda skoo
myne klædher haffuæ manghæ lydhæ
hwo mig tør brydhæ eth Ord imod
myt Swærd schal lægghæ hannum for myn Fod
intet Wænschaff schal han nydhæ.

Til Tingh och Steffnæ bedes jeg at gaa
at trwæ, at brusæ, at bindæ och slaa
tiid wil mig huær Mand haffuæ
ej er then Mand myn Væn saa god
at han faar noghet i Saghæn bod
Vthen jeg faar støræ Gaffuæ."

Vag

Bag i Vedels Vita Hominis er tilføiet et latinsk og dansk Gravskrift af ham over Axel Walkendorp til Glorup, som blev skudt i det Slag for Falkenbjerg 1565. Dansken lyder saaledes:

Viator.

Hvo er denne Helt saa ædel og bold
her hviles under hviden Sande?
Hvad Manddoms Gjerning skrives i hans Skjold
som kunde med Pris bestande?

Pietas.

Axel Valkendorp paa Falkenbjergs Valdsted
sit Liv lod i denne Fejde,
og fik af Verden saa god en Afsked,
som han monne Gud ombede.

Viator.

At vove sit Liv for Fæderne=Rige
er velbyrdig Adel stor Ære.
Men Ære og Glæde er, christelige
at dø efter sin Begjære.

Pietas.

Saa lære sig hver den Konst med Skjel
den Stund han er i Live,
hvo vel vil dø, han leve sig vel,
det kan Gud eneste give.

Vi

Vi komme til hans andet poetiske Arbejde, Pavehistorien paa Rim, som baade er af større Omfang, og tillige for største Delen hans eget Arbejde. Titelen er:

Antichristus Romanus. Romske Pavers Levnede og Gerninger fra Apostlers Tid indtil dette 1571 Aar, af adskillige sanddrue Historier uddragne. Anders Søffrensøn Vedel. Kjøbenh. 1571. 232 Blade i Octav.

I Fortalen til Danmarks Riges Hofmester Peder Oxe siger Vedel: "Nu maa jeg og her tale noget om den første Aarsag som jeg fik til at skrive denne Bog. Den gav mig sal. Hr. Canceler Joh. Friis til Hesselager, min allerkjæreste Mæcenat. Han — havde stor Forfarenhed og Forstand i alle Slags Historier. Herom talede og confererede jeg tit og ofte med ham, som det var hans synderlige Lyst, og gik hannem saare vel udaf for den statelig Hukommelse han havde. Blant andre Historieskrivere komme vi engang i Tale om Platina. Den sagde han være den første Bog han fandt til Rom og der læste, og havde siden stor Lyst til den. Hvorfore han og drev det saa vidt, at sal. Mester Mads Lange, fordom Superintendent i Aarhuus, tog sig over at udsætte noget af den

paa

paa danske Rim. Hvilke Rim sal. Hr. Canceler lod og da frembære, kjære Hr. Hovmester! over Eders Bord, som Eders Fromhed vel drages til minde skeede nu paa andet Aar forleden. Bad mig siden at jeg vilde oversee dem, og om mueligt var forfærdige dem ud til Prenten. Det lovede jeg hannem, og, som det sig burde, tog dem strax for hænde. Men da jeg fornam, at disse Rim vare ikke fuldkomne eller gjort til Enden for den fromme Mands Død Skyld, og han havde for meget fulgt Platinam efter, saa gav jeg sal. Hr. Canceler saadant tilkjende; og vi der bleve tilsinds at begynde paa en ny Pavekronike, og følge ikke alleneste Platinam efter, som tidt og ofte lader Antichristen røre sig, men ogsaa andre sanddrue Historier baade ny og gamle, og beholde dog af disse Rim som staae kunde, at sal. Mester Maz's Arbejd skulde ikke aldeles blive borte.“

Skriftet begynder med følgende Monolog som Peregrinus holder da han er kommen til Rom:

„Et viser Ord og sagt ret vel
af gamle Fædre med fuld godt Skjel
i Sandhed kan jeg her befinde,
og obenbarligen maa bekjende;
man siger: at hjemme er altid best
naar alting er udi Verden frist'.

Jeg

Jeg det paa denne min Rejse og Færd
haver med stor Fare og Møde lært.
Fra mit Fædernelaud saa langt borte,
Hid indtil Romere By og Porte,
igjennem Tydskland de vilde Veje,
og over Alpes de Bjerge saa høje,
der haver jeg rejst baade Dag og Nat
med stor Omkost saa overbradt,
denne mærkelige Stad at skue og see,
derfore var mig saa bange og Vee.
Jeg havde selv læst saameget herom,
hvad i fordoms Tid skeede til Rom;
thi jeg Historier læste med Flid
med synderlig Lyst af Barndoms Tid.
Mig tyckes, det kunde mig baade og fromme,
jeg maatte saavidt i Verden komme,
jeg kunde for mig see samme Sted,
som saadanne mærkelige Ting vare skeet,
der som Cicero sine Bøger skrev,
og Cæsar ihjelslagen blev,
der som og vare de to Scipiones,
og drabelige kloge Mænd Catones,
som hine Poeter snilde og vise
monne i deres Skrift baade rose og prise."

Da

Da en Romer sporger Peregrinus, hveden han er kommen der? svarer han:

"Et Kongerige og mægtige Land
gantske vidt hen ud med Øer og Vand
mod Norden i længste Verdsens Ende,
som Syvstjernen monne sig omvende,
der drog udaf til Orlof og Strid
de Longobarder i fordoms Tid,
og for dem Gother stærke med alle,
og Cimbri som vi Juder kalle

— — — — —

— — — — —

jeg det for dig ej dølie kan,
at jeg er og af samme Land,
hid kommen til By, at see mig om
hvad Skik og Sæd I have i Rom,
at hvad jeg haver i Bøger læst
jeg kunde for Øjne det finde her best."

I Beretningen om Paulus III. Folio 221 heder det:

"Anno tusind femhundrede Aar
tredue og dertil otte
tog jeg mig en lang Reise faar
som ej er at forgiette,

mod

mod Frankrige hen i Sophoi Land.
I Nicæa By med Ære
undfik mig Keiseren den gode Mand,
Frankriges Konge kom og dere.
Der blev Forbund mellem dem gjort
saa tryg med megen Glæde,
som skulle bestaae udi ti Aar
i alle deres Lande saa vide.
Kongen sig ikke forsømme lod
han kyssede mig paa højre Fod.
Det gjorde ej andre Mænd fromme;
Hertug af Wirtenberg sagde nej
han vilde det ikke gjøre;
Grev Wilhelm af Fyrstenberg vilde og ej,
man skulde det om hannem spøre.
Jørgen Lycke den velbyrdige Mand
en Legat af Danmarkes Rige
skjød fra sig baade med Mund og Haand,
og lod min Hellighed sige:
han viste mig ej nogen Lydighed
udi det Belials Sæde,
de havde i Danmark saa for Sæd
alene til Gud at bede.
Min Herre (sagde han) Kong Christian gjør
paa Guds Ord Flid i sine Lande,
en dansk Ridder det samme bør,
vil han med Æren bestande."

Den

Den 5te Bog begynder saaledes:

"Hu volder halv Drøm, er gammel Mands Ord,
og findes faa vist at være;
hvad Nogen om Dag tilforn haver gjort,
det monne Søvn med sig bære.
En Jæger om Dyr, en Rytter om Krig,
en Bonde om Ploven monne drømme;
en Skipper, naar han hviler sig,
den salte Sø ej kan glemme;
Jomfruer om Perle og kostelig Smykke,
en Klerke om Bøger og Breve,
den Rige i Søvnen lader sig tykke,
hvor han sin Gjeld vil kræve."

Folio 106 siger Pave Johannes XVIII.

"Hvo som søger efter Rigdom og Ære
med mange finantzelig Stykke,
Forfarenhed giver det fast at være,
det kommer ham selv til Ulykke.
Ti Maaneder jeg ekon (itkun) Pave var,
for Skjænk fik jeg den Ære. —
saa er Lykken ligesom et Glar,
det kan du af mig lære,
naar Glaret skinner, det brister ito,
som Jis i Vaaren utrygge,

Rolighed omvendes til stor Urø —
bedst er paa Dyd at bygge.

Naar der Fol. 130 staaer om Paschalis II.

"Jeg lod mig tvinge til pavelig Stand,
som hine med Villie Sivort bandt."

saa sigtes med Lignelsen til Visen om Sivard
Snarensvends Kamp med Hr. Humle.

Folio 224 er Ordsproget: Stakket Dands er snart sprungen, anbragt, og Fol. 163 begynder med følgende Sentents:

Et gammelt Ordsprog siges det være:
Naar Menniskeu komme til Agt og Ære,
da vendes hans Sæder saa mangelunde,
sjelden til gode men gjerne til onde.

Fol. 213 lader Autor Leo X blant andet fortælle, at han fra Engelborg af lod tordne og lyne, og, lader han ham fremdeles sige:

"Der stode to danske Mænd, saae derpaa,
som jeg siden fik at forstaae.
Johan Friis var den ene for sand
en viser og forfarner Mand,

sem

som var udi de Dage til Rom,
baade der og andensteds saae sig om.
Jeg talede med hannem ydmygelig Ord,
efter min Sæd gav ham Aflad stor;
men han gav det saa liden Agt,
haver mig med min Hellighed foragt,
og hjulpet fast Christi Ord paa Fode
i Danmarks Rige, som han bode.
To Vers han skjænkte mig da til Spee
med sin Staldbroder, man lod mig see.
Den ene dem gjorde, den anden dem skrev,
paa Engelsborgs Port de fundne blev.
Paa vort Tungemaal de lyde saa,
og paa danske som her efter staaer:

Dividit imperium Leo cum Jove partibus æqvis;
Hic pluit, ille tonat, fulmina uterqve jacit.

Pave Leo med Gud vil skifte dette Rige
og vil hannem ikke et Straabred vige,
den ene monne tordne, den anden regne,
de skyde baade med Lynet allevegne.“

Det her Anførte viser, at Vedel saavel med Versearten som den hele Maneer har søgt i sin Pavekrønike at levere Pendant til Broder Niels's ovenomtalte Rimkrønike.

Ende.

Endelig har Vedel ved Slutningen af sin Aat 1571 udgivne Ligprædiken over Canzler Johan Friis tilføjet en hel Del saakaldte Epitaphia, hvoriblant nogle ere af hans eget Arbejde, som f. Ex. Undskyldning paa Poeternes vegne, at de ikke strax gjorde over deres fromme afdøde Patron og beste Ven, salig Johan Friis, deres Klagesang og Ligrim, men have fortøvet indtil denne Tid.

Fama.

Hvorfore hos dette saa sorgfuld Lig
ere alle Poeterne stille,
som have her mist en Ven uden Svig,
som dem saa meget godt vilde?
Er Sorgen større end nogen Graad
og Dyden end Ord kunde være?
Eller er paa denne Tid ikke Forraad
som hør til saadan Mands Ære?

Musæ.

Det maa vi med Taknemmelighed
Poeterne alle vel sige,
at vi have mist det Hvilested;
vi faae ret aldrig hans lige.
Her fejl' ikkun Tid og pligtige Skyld,
som vi ere ringe at give.
De smaa Sorg tale, de store ligge skjult;
hans Navn dog evig skal blive.

